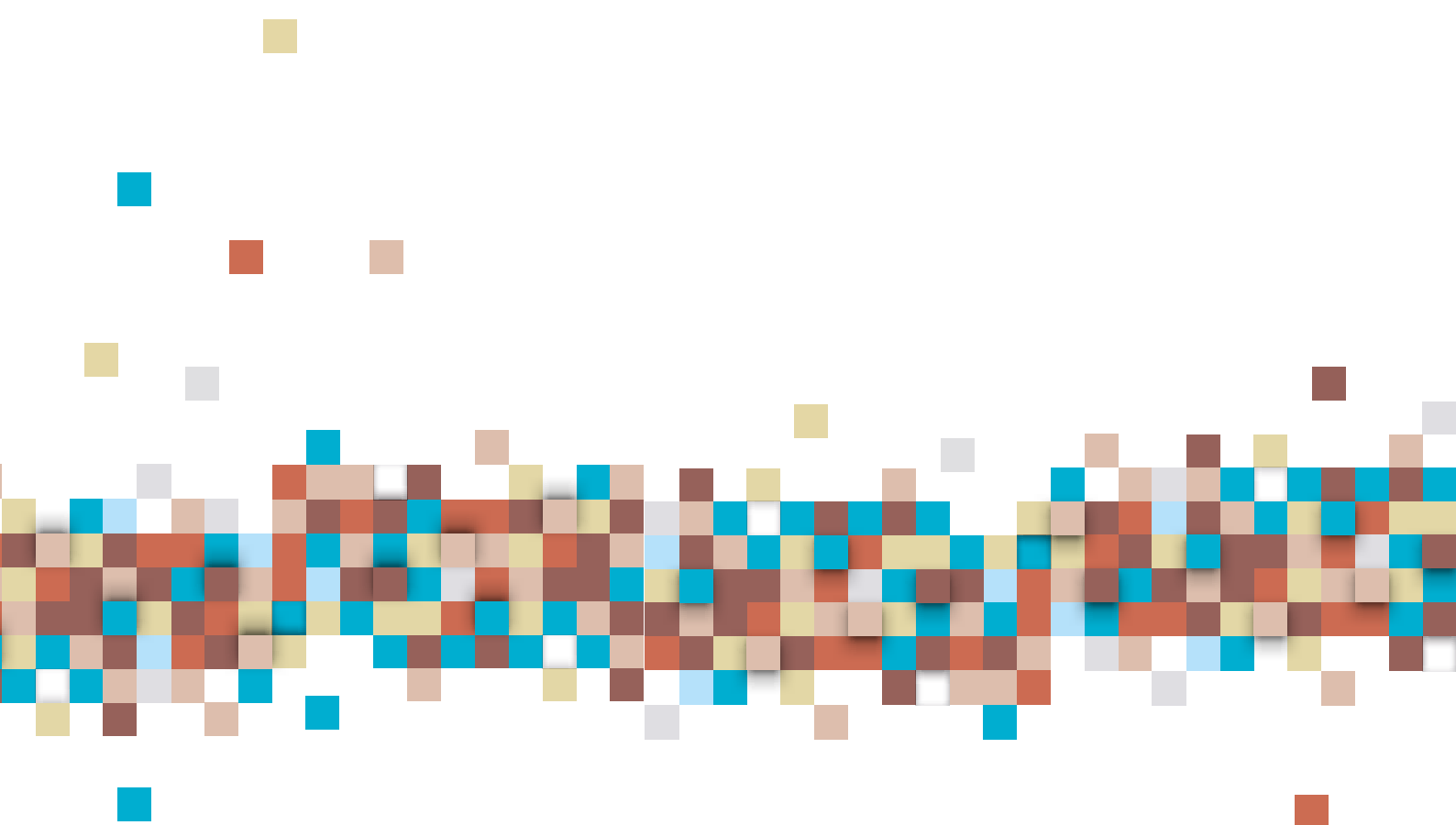

Vrouwen op straat, in de noodopvang, en de Brusselse onthaaltehuizen

Stand van zaken Najaar 2014

la Strada

Centre d'appui au secteur bruxellois d'aide aux sans-abri
Steunpunt thuislozenzorg Brussel

Dankwoord

Een studie over de realiteit van thuisloze vrouwen verrichten, houdt verschillende uitdagingen in.

Hoe kunnen cijfers een menselijke realiteit, een moeilijk te aanvaarden sociale realiteit in onze rijke en democratische samenleving vertolken ?

Hoe geeft men een complexe en veranderende realiteit weer die rekening houdt met de leefwereld en het afzien die ermee gepaard gaan ? Hoe kunnen de soms zeer uiteenlopende realiteiten met elkaar in verband worden gebracht ? Hoe slaagt men erin om vrouwen te laten getuigen over het lijden, de uitsluiting, het zich verworpen voelen, de bitterheid, het falen ?

Hoe legt men het nut van een dergelijk onderzoek uit aan de overheid ?
Hoe vertaalt men aanbevelingen in concreto en op de politieke agenda ?

Samengevat : hoe zorgt men er voor gehoord te worden door de politieke overheden ?

Deze uitdaging heeft la Strada, het Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, proberen aan te gaan.

We wensen allen die hierin geloofd hebben en in het bijzonder de hulpverleners uit de thuislozenzorg en de vrouwen die aanvaard hebben te getuigen van harte en uitdrukkelijk te bedanken.

Het team van la Strada

Inhoudstafel

Inleiding	5
1. Werkwijzen	9
1.1. Op kwalitatief niveau	9
1.1.1. Interviews met professionals	9
1.1.2. Interviews met gebruikers	9
1.2. Op kwantitatief niveau: Centrale Registratie en andere bronnen	11
2. Wat de cijfers ons leren?	12
2.1. Genderanalyse van de Centrale Registratie	12
2.1.1. In de centra voor dringende onthaal en de onthaalhuizen	12
2.1.2. Algemeen overzicht van de verblijven in 2012, en tussen 2010 en 2012	13
2.1.3. Voornaamste sociaal-demografische kenmerken	14
2.1.4. Verzamelde gegevens bij aankomst in de opvangvoorzieningen	20
2.2. De stijging van het aantal thuisloze vrouwen in Brussel: welke statistische werkelijkheid?	31
3. Dak- en thuisloze vrouwen en vrouwen die slecht gehuisvest zijn in Brussel. Wat zeggen de hulpverleners? Wat vragen de vrouwen?	34
3.1. Wie zijn de vrouwen op straat en in de noodopvang?	35
3.1.1. Alleenstaande vrouwen en "psychische problemen": "Zij die aan het einde van hun Latijn zijn en die afhaken"	35
3.1.2. Vrouwen met een migratieachtergrond en echtelijk geweld	36
3.1.3. Diversiteit van de andere profielen	38
3.1.4. Van de straat, naar de noodopvang naar... de straat	41
3.2. Vrouwelijke profielen en trajecten in onthaalhuizen	45
3.2.1. Vrouwen met geestelijke gezondheidsproblemen	45
3.2.2. Vrouwen, slachtoffers van echtelijk geweld, in onthaalhuizen: een klassiek profiel	46
3.2.3. Het kind, rem of motor?	49
3.2.4. Chaotische trajecten en "vreemde constructies" vrouwen in onthaalhuizen	53
3.2.5. Toegangsproblemen tot de structuren: "De stap van de straat naar een onthaalhuis is niet evident"	56
4. Welke aanbevelingen voor de dak- en thuisloze vrouwen in Brussel?	59
4.1. Welke drempels? Voor wie? Hoe?	60
4.2. Een aanbod voor de migrantenvrouwen die slachtoffer werden van echtelijk geweld	61
4.3. Andere pragmatische mogelijkheden voor de vrouwen	62
4.4. Ruimer gezien	63
Algemeen besluit	65
Bibliografie	67
Bijlagen	69
Het schema van de interviews met vrouwen in de onthaalhuizen	69
Lijst van afkortingen	70
ETHOS-Typologie	70
Erkende opvangplaatsen in onthaalhuizen en centra voor dringend onthaal in het Brussels hoofdstedelijk gewest (2014)	72

Lijst van de afbeeldingen

TABEL NR 1	Overzicht van de interviews met de vrouwen	10
TABEL NR 2	Aantal erkende opvangplaatsen in de centra die aan de centrale registratie deelnemen	12
TABEL NR 3	Aantal verblijven in 2010, 2011 en 2012	14
GRAFIEK NR 1	Bestudeerde populatie in 2012	13
GRAFIEK NR 2	Verdeling van de verblijven tussen mannen en vrouwen (2012)	14
GRAFIEK NR 3	Verdeling van de verblijven volgens het type opvangvoorziening, per geslacht (2012)	15
GRAFIEK NR 4	Verdeling van de verblijven volgens gezinssituatie tijdens het verblijf, per geslacht (2012)	15
GRAFIEK NR 5	Verdeling van de verblijven volgens de burgerlijke staat, per geslacht (2012)	16
GRAFIEK NR 6	Verdeling van de verblijven volgens gezinssituatie voor en tijdens het verblijf, per geslacht (2012)	16
GRAFIEK NR 7	Verdeling van de verblijven volgens leeftijd, per geslacht (2012)	17
GRAFIEK NR 8	Verdeling van de verblijven van eenouder en tweeoudergezinnen en hun kinderen (2012)	18
GRAFIEK NR 9	Verdeling van de verblijven van de eenouder en tweeoudergezinnen, per geslacht (2012)	18
GRAFIEK NR 10	Verdeling van de gezinnen volgens aantal kinderen	19
GRAFIEK NR 11	Verdeling van verblijven, volgens het type huisvesting vóór de opvang, per geslacht (2012)	20
GRAFIEK NR 12	Voornaamste probleem, volgens de gebruiker bij het onthaal, per geslacht (2012, BRUREG)	21
GRAFIEK NR 13	Voornaamste reden voor het verlies van de woning, volgens de gebruiker bij het onthaal, per geslacht (2012, BRUREG)	22
GRAFIEK NR 14	Verdeling van verblijven volgens het gewest van de laatste officiële domiciliëning (2012)	23
GRAFIEK NR 15	Verdeling van de verblijven volgens het type inkomen bij het onthaal, per geslacht (2012)	24
GRAFIEK NR 16	Verdeling van de verblijven volgens het onderwijsniveau, per geslacht (2012)	25
GRAFIEK NR 17	Verdeling van de verblijven volgens de nationaliteit (belgische en per continent)	25
GRAFIEK NR 18	Verdeling van de verblijven volgens verblijfsstatuut, per geslacht (2012)	26
GRAFIEK NR 19	Verdeling van de verblijfsduur volgens het type opvangvoorziening (2012)	27
GRAFIEK NR 20	Verdeling van de verblijfsduur volgens het type opvangvoorziening (2010-2012)	27
GRAFIEK NR 21	Verdeling van de verblijven volgens de verblijfsduur, per geslacht (2012)	28
GRAFIEK NR 22	Verdeling van de verblijven volgens de bestemming na de opvang, per type opvangvoorziening (2012)	28
GRAFIEK NR 23	Verdeling van de verblijven volgens de bestemming na de opvang, per geslacht (2012)	29
GRAFIEK NR 24	Verdeling van de verblijven van vrouwen volgens de bestemming na de opvang per type opvangvoorziening (2012)	30

Inleiding

Eerder een algemeen overzicht, dan een onderzoek

Dit verslag is geen onderzoek maar een studie van de stand van zaken en geeft een overzicht van de diverse situaties van de vrouwen die gebruik maken van de diensten voor thuislozenzorg in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Op vraag van de vorige overheden, belast met bijstand aan personen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, kreeg het Steunpunt de opdracht de nodige kennis te vergaren m.b.t. thuisloosheid, hierover beleidsadvies te formuleren en de initiatieven van de sector te ondersteunen. Met dit verslag zet het zijn opdracht verder.

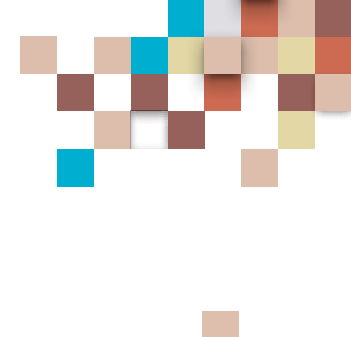
Enerzijds was de oorspronkelijke vraag gebaseerd op het belang een overzicht te krijgen van de situatie van deze specifieke bevolking; en anderzijds, om destijds¹ de opening van een nieuw onthaalhuis voor vrouwen te rechtvaardigen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat deze vraag eveneens werd opgeworpen toen verschillende Brusselse actoren uit de sector thuislozenzorg aan de alarmbel trokken omdat een deel van hun publiek² vervrouwelijkte.

Over welk publiek spreekt men hier? De vrouwen over wie er hier sprake is, zijn degenen die gebruik maken van de verschillende onthaaldiensten voor dak- en thuisloze en slecht gehuisveste personen in Brussel, en dit voor min of meer lange termijn. Wij hebben ons op twee soorten problematieken geconcentreerd. Enerzijds de vrouwen die in de Brusselse onthaalhuizen (gemengd of uitsluitend voor vrouwen), worden gehuisvest, en anderzijds de vrouwen die zich in de centra voor dringende en nachtopvang en/of op straat bevinden, zelfs wanneer de aldus gestelde problematiek vaak wat oorsprong en kenmerken betreft, verweven is. Deze twee categorieën hebben betrekking op - om een steeds vaker gebruikte Europese typologie te gebruiken - de operationele categorieën 1 tot 4 van de Ethos-typologie³ die door FEANTSA werd ontworpen: vrouwen die op straat leven, in de laagdrempelige (nood of nacht)opvang verblijven, of in opvangstructuren voor thuislozen of voor vrouwen⁴.

De twee eerste categorieën behoren tot de conceptuele categorie "dakloos", de twee andere tot de categorie "thuisloos".

De Brusselse sector thuislozenzorg lijkt de vaststelling te delen dat het aantal thuisloze vrouwen stijgt en dat, wegens een grotere opgebouwde of aangeboren kwetsbaarheid, deze groep een bijzondere aandacht verdient, zelfs wanneer zij statistisch in de minderheid blijven. Wij zullen op deze twee punten terugkomen. We merken enkel op dat deze vaststellingen - al dan niet gefundeerd, - niet recent zijn. De problematiek van de vrouwen met huisvestingsproblemen en/of de vrouwen op straat, de discussie over hun kwetsbaarheden, en de bezorgdheid wat hun toename op straat of in de diensten betreft, zijn niet nieuw⁵. De geschiedenis van de Brusselse sector voor de opvang van thuisloze volwassenen en families

1. Ondertussen werd een nieuw onthaalhuis, met name voor een publiek van alleenstaande vrouwen opgericht (cfr infra).
2. Oproep van de Samusocial en zijn voorzitter om voor de opening van onthaalplaatsen te pleiten voor vrouwen met en zonder kinderen. Na deze oproep volgde in mei 2013 een brief die door 21 instellingen van de sector thuislozenzorg werd ondertekend en die door AMA werd ondersteund. In deze brief die zich richtte tot de verantwoordelijke Ministers voor bijstand aan personen, werden aanvullende begrotingen voor de opvang van vrouwen met en zonder kinderen gevraagd, vooral met het oog op de oprichting van nieuwe structuren voor dit publiek.
3. European Typology On Homelessness and Housing Exclusion. Voor de details betreffende de leefomstandigheden en de algemene definities, verwijzen we naar de typologie die in bijlage wordt uiteengezet.
4. Te downloaden in verschillende talen: <http://www.feantsa.org/spip.php?article120&lang=en>
5. In de 19de eeuw, herinnert De Backer ons eraan dat bv. in de tijd van liefdadigheidswerken, de nachtasielen 3 nachten aanboden aan mannen, "iets meer voor de vrouwen".

laat het belang zien dat men hecht aan de opvang van vrouwen: oprichting van Home du Pré in 1938, ontstaan uit het werk van de gastvrijheid (eveneens aan de basis van het eerste asiel voor moeders in 1893), Haard en Vrede in 1953 als “*therapeutisch project ‘met het oog op de sociale rehabilitatie van jonge vrouwelijke prostituees’, al of niet vergezeld van kinderen van minder dan een jaar oud*”⁶, Source in 1954, Open Deur en Chèvrefeuille in 1961, Talita in 2000. Tenslotte, na meer dan 10 jaar zonder oprichting van nieuwe opvangstructuren specifiek voor vrouwen, kunnen we er het in 2014 ingehuldigde van het opvangtehuis “L’Escale”⁷ aan toevoegen.

Ondanks de belangstelling van de maatschappelijk werkers, werden slechts weinig Brusselse studies aan dit thema gewijd. Natuurlijk brengen de jaarverslagen van de diensten die bij de problematiek betrokken zijn, de sociaal-demografische profielen van de opgevolgde vrouwen en hun hulpverleningstraject naar voren, en de moeilijkheden die zij met zich mee kunnen brengen. Het aantal lezers van deze verslagen blijft echter klein. Hier en daar vindt men eveneens enkele Brusselse monografieën over de situatie van eenoudergezinnen, of van gezinnen in opvangtehuizen, die naar een strikt vrouwelijke publiek verwijzen. Maar weinig studies verwijzen uitsluitend naar deze vrouwen, op straat, in het noodopvangcentrum of onthaaltehuis. Dit verslag wil dus een inventaris zijn die als basis dient om in de toekomst andere, meer diepgaande pistes te kunnen aanboren rond de kwestie van de vrouwen. Zo willen we een eerste statistisch en sociaal-demografisch overzicht bieden van thuisloze en slecht gehuisveste vrouwen in het Brussels Gewest.

Welke doelstellingen worden in dit werk nagestreefd?

Eerst zal men een statistisch beeld schetsen - voornamelijk vanuit de Centrale Registratie (CR) van de onthaaltehuizen en de centra voor dringend onthaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) – aan de hand waarvan een sociaal-demografisch overzicht van de vrouwelijke gebruikers van de diensten thuislozenzorg kan worden opgesteld. Hoe talrijk zijn zij? Van welke nationaliteit? Wat kunnen hun bronnen van inkomsten zijn? Wat is de duur van hun verblijf in de diensten? enz. Hoewel de centrale gegevensregistratie nog te recent is om een evolutie van het aantal vrouwen in de diensten op te stellen, en niet volledig is, aangezien niet alle diensten deelnemen, toch maakt hij het mogelijk om een duidelijk beeld van deze categorie te schetsen, uitgaande van de gemeenschappelijke criteria in de verschillende Brusselse diensten. De verwijzingen naar oude jaarverslagen die naast de ervaringen van bepaalde “oudgedienden uit de sector” worden gelegd, maken het mogelijk om een idee van deze evolutie te krijgen.

In tweede instantie zullen wij, op een meer kwalitatieve wijze, ingaan op de persoonlijke zorg- en hulpverleningstrajecten van sommige van deze vrouwen, door hun kijk op de zaken naast die van de hulpverleners te geven. De raakvlakken tussen kwantitatieve en kwalitatieve gegevens, tussen vaststellingen van hulpverleners en de zienswijze van de vrouwen, zorgen ervoor dat we eventuele specifieke kenmerken van thuisloosheid en slechte huisvesting kunnen bijstellen, bevestigen of uitsluiten. Dat zal ons na afloop van de inventaris eveneens toelaten om enkele algemene en specifieke aanbevelingen te doen aan de overheden bevoegd voor bijstand aan personen.

6. De Backer, p.23

7. Dit opvangtehuis dat op 15/09/2014 werd ingehuldigd, kan tot 35 bewoners ontvangen: alleenstaande vrouwen, vrouwen met kinderen, families, en 3 baby's (0-3 jaar)

Dak- en thuisloosheid bij vrouwen, enkele gemeenschappen

Om de lezer de zware lectuur van een volledig hoofdstuk gewijd aan literatuurstudie over thuisloosheid bij vrouwen te besparen, vestigen we vanaf deze algemene inleiding, de aandacht op meerdere gemeenschappelijke belangrijke elementen. De strikt Brusselse elementen, die tijdens onze onderzoeken naar voren werden gebracht, maken het mogelijk om deze vaststellingen uit te sluiten of te bevestigen.

Inzake bestaansonzekere vrouwen – dak- of thuisloos of slecht gehuisvest – dienen volgens ons drie wezenlijke punten vermeld te worden: hun kwetsbaarheid, het belang van de mening die de maatschappij over hen heeft en een relatieve onzichtbaarheid.

Zelfs wanneer zij zich niet op straat bevinden, zijn deze vrouwen, sociaal, economisch, fysiek zwakker en kwetsbaarder dan de mannen. Deze kwetsbaarheid, versterkt door de verschillende maatschappelijke risico's en door de veralgemeende mannelijke dominantie, verhoogt het gevaar om opnieuw in situaties van onzekere huisvesting terecht te komen. De lijst van de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen is helaas zeer lang: minder inkomen op alle professionele niveaus, ongelijkheid van toegang tot de arbeidsmarkt en tot bepaalde gekwalificeerde arbeidsplaatsen, meerdere min of meer bestraffende loopbaanonderbrekingen (zwangerschap, opvoeding van de kinderen), vaker zonder werk, lagere opleiding, enz. Enkele cijfers om deze werkelijkheid te verduidelijken, van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad:

- ▶ de arbeidsparticipatiegraad van vrouwen in het Brussels Gewest in 2008: 48.4% tegenover 62.9 voor de mannen;
- ▶ In 2006 bedroeg het loonverschil tussen de geslachten voor alle sectoren samen 11% in België.

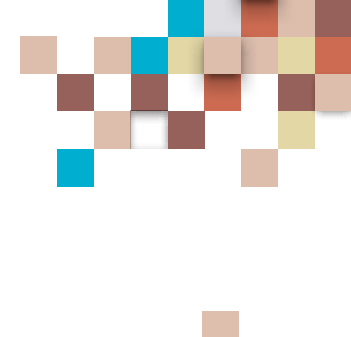
Brussel is niet verschillend van andere grote Europese grootsteden, aangezien zij dezelfde kenmerken vertoont. Het is wat Edgar en Doherty in hun verzameld werk over thuisloze vrouwen in Europa⁸ bevestigen:

“Verschillende factoren dragen bij tot de vervrouwelijking van de armoede en het beperken van de vrouw in weinig winstgevendende arbeidsplaatsen: afwezigheid of ontoereikendheid van kwalificaties, loopbaanonderbrekingen, noodzaak tot scholing of herscholing en persistentie van discriminerend gedrag dat de vrouw het voordeel ontzegt van het principe ‘gelijk werk, gelijk loon’.”

Bij deze kwetsbaarheid komt het maatschappelijk oordeel over de vrouw, die zich in onze patriarchale samenlevingen soms in een afhankelijkheidssituatie bevindt. Ook al evolueert de mentaliteit, dit neemt niet weg dat de vrouw nog steeds wordt gezien als de regisseur van het thuisfront, van de opvoeding van de kinderen. Wanneer zij dan met huisvestingsproblemen te kampen krijgen, of zelfs op de straat belanden, blijkt het oordeel nog strenger ten opzichte van deze vrouwen die niet in staat bleken... hun huishouden te runnen, hun kinderen op te voeden en te beschermen, enz. Het Franse verslag van MIPES⁹ blijft hameren op dit morele oordeel dat over de vrouwen wordt uitgesproken:

8. Edgar B., Doherty J., (onder dir. van), *La femme sans abri en Europe. Parcours, services et expérience*, 2001, p. 13

9. Mission d'Information sur la Pauvreté et l'Exclusion en Ile-de-France, *Est-ce ainsi que les femmes vivent?*, Les rencontres "Etudes et recherches", 26/01/2007, p. 7

“Gemarginaliseerde vrouwen krijgen enerzijds medeleven of medelijden vanuit de samenleving, anderzijds wordt er een moreel oordeel geveld. Vrouwelijke bestaansonzekerheid wordt meer gemoraliseerd: zij wordt vaak met een moreel verval verward.”

En M.-C. Vaneuville voegt hier aan toe¹⁰:

“zijn zij niet geslaagd. Zij zijn niet conform, zij zijn ver van alle prototypes, van alle traditionele rollen: zij hebben geen ‘haard’, wezenlijke rol voorbehouden aan de vrouw; zij hebben geen moeder kunnen zijn - andere fundamentele rol, hun kinderen zijn geplaatst, tweede fundamentele rol”.

De vrouwen stapelen de kwetsbaarheden op, en vertonen een vorm van typeprofiel van de toekomstige gebruikster van een noodopvangcentrum of, erger nog, van dakloze. Nochtans blijven zij altijd minder zichtbaar in de openbare ruimte, binnen de muren van de opvangdiensten, en blijven tenslotte ook kwantitatief in de minderheid. In werkelijkheid tonen alle sociaal wetenschappelijke studies ons drie belangrijke elementen. Ten eerste dat de bestaansonzekerere vrouwen, minder zoeken naar wat Vidal-Naquet¹¹ “toevalsoplossingen” noemt. Vervolgens benutten zij, in de praktijk, beter hun netwerk van vrienden of familie. Een slecht gehuisveste vrouw zal, met of zonder kinderen, niet meteen extreme oplossingen zoeken zoals de sociale urgentie, of snel een beroep doen op thuislozenzorg. Zij zal eerst, vaker dan mannen in dergelijke situaties, haar netwerk van verwanten, vrienden en ouders¹², aanspreken, met de kans om heen en weer te worden geslingerd tussen de oplossingen voorgesteld door derden. Ten slotte bevordert de algemene sociale dienstverlening het ten laste nemen van de meest kwetsbaren, waarvan zij deel uitmaken. Anders geformuleerd, alvorens door de overheid en de hulpverleners gecategoriseerd en zichtbaar te worden als dak- of thuisloze, hebben de vrouwen al zeer vaak een traject van min of meer duurzame en onzekere huisvesting achter de rug van verschillende aard.

De wetenschappelijke literatuur vermeldt bepaalde kenmerken verbonden aan het vrouwzijn. Vidal-Naquet toont deze verschillen en sociale genderverhoudingen goed aan wanneer hij stelt:

“Evenals de mannen, hebben thuisloze vrouwen inderdaad te kampen met het gebrek aan huisvesting en stabiele privéruimte, met de ontoereikendheid van bestaansmiddelen, met werkloosheid en met tekortkomingen op sociaal en familiaal vlak. Maar voor hen dienen al deze moeilijkheden eveneens te worden bekeken vanuit de sociale genderverhoudingen. Wanneer de gezinsrelaties binnenshuis verslechteren en de situatie onleefbaar wordt, bevinden de vrouwen zich in een bijzonder delicate positie. Zonder bestaansmiddelen, hebben zij weinig mogelijkheden tot ‘reconversie’ buiten hun relationeel kader waarvan het gebruik noodzakelijkerwijs beperkt is in de tijd. Hun terughoudendheid om voor noodoplossingen te opteren is ook gedeeltelijk gerechtvaardigd door hun vrees om alleen en zonder bescherming de mannelijke dominantie te trotseren.”

Een kort overzicht van de methodes van toepassing voor dit werk.

10. Association Femmes SDF, Vaneuville M.-C., *Femmes en errance. De la survie à l’existence*, Chronique sociale, 2004

11. Vidal-Naquet P.-A., *Les femmes sdf dans le système assistanciel*, in *Les SDF, visibles, proches, citoyens*, sous la direction de Danielle Ballet, PUF, 2005, p.167

12. Met de limieten aan de draagkracht van dit netwerk. Een 30-jarige Marokkaanse vrouw die in het Centre des Préventions des Violences Conjugales et Familiales van Brussel wordt gehuisvest, zegt ons daaromtrent: “(...) ik heb vriendin die zegt, ‘kom bij mij slapen, de tijd om iets te vinden’. Maar niettemin voel je dat het zwaar op haar weegt.”

1. Werkwijzen

De gebruikte methodologie werd gebaseerd op drie hoofdlijnen. Allereerst de aandachtige lectuur van de activiteitenverslagen van de diensten teneinde zich vertrouwd te maken met het publiek, de werkwijzen en met de moeilijkheden die door de vrouwen en de hulpverleners worden ervaren. Er is geen enkele specifieke analyse van deze documenten gebeurd: hun lectuur heeft het enkel mogelijk gemaakt om de eerste stappen van de studie te zetten en om overleg op te starten.

Een dubbele aanpak met interviews met de verantwoordelijken of werknemers van de instellingen en met bepaalde gehuisveste vrouwen werd parallel hiermee uitgevoerd. In het verslag zal een ruime plaats gegeven worden aan het woord van de actoren, werknemers en gebruikers. Als ondersteuning van dit kwalitatieve werk werd een tweede meer kwantitatieve benadering opgezet, met als bron de Centrale Registratie.

1.1. Op kwalitatief niveau

1.1.1. Interviews met professionals

In totaal werden in 2013-2014, 12 diensten (17 personen) ontmoet, voornamelijk verantwoordelijk voor de structuren, maar soms ook andere personeelsleden, opvoeders of maatschappelijk werkers. Wij hebben geprobeerd deze bijeenkomsten evenwichtig te organiseren tussen onthaalhuizen voor vrouwen, gemengde onthaalhuizen, centra voor dringend onthaal en diensten voor straathoekwerk¹³.

1.1.2. Interviews met gebruikers

Daar waar we ons aanvankelijk hadden voorgenomen om groepsinterviews af te nemen in de onthaalhuizen, heeft de terughoudendheid van bepaalde diensten (indringing van derden, ingewikkelde logistieke organisatie, onverenigbaar met het pedagogisch project van de dienst), ons aangezet om toch over te schakelen op individuele interviews. Enkele groepsinterviews vonden niettemin plaats, maar het resultaat was vrij mager zowel qua inhoud als qua vorm – de verhalen waren moeilijk te noteren. Ondanks de klassieke moeilijkheden van deze oefening, met name met bestaansonzekere personen, die soms anderstalig waren, werden 34 ontmoetingen georganiseerd, die alle integraal worden weergegeven. Hiermee hebben we onze inventaris kunnen aanvullen en de blik van de betrokken vrouwen op hun levensomstandigheden en diensten die hen begeleiden in relatie kunnen brengen met die van de professionals inzake vrouwelijke trajecten. In de mate van het mogelijke hebben wij voor de interviews een evenwichtige verdeling trachten te vinden tussen onthaalhuizen, diensten noodopvang en straathoekwerk.

13. Drie diensten stonden erop het onderzoek volledig te anonimiseren. Daarom nemen we hier lijst op met details over de interviews. Er werden eveneens enkele citaten uit de interviews herwerkt, waarbij de inhoud uiteraard gerespecteerd werd. In de volgende analyse worden de betrokken operatoren aangeduid met een code verwijzend naar de werkvorm gevolgd door een cijfer: onthaalhuizen (OH, 8 diensten), onthaalhuizen (NO, 3 diensten, straathoekwerk (SHW, 1 dienst), solidair wonen (SW, 1 dienst). We interviewden 1 tot 2 professionelen per dienst. De citaten in deze studie vertolken daarom niet het officiële standpunt van de diensten.

TABEL NR 1 - OVERZICHT VAN DE INTERVIEWS MET DE VROUWEN

Plaats	Type interview	Datum
Open deur	2 individuele interviews	10/07/2014 15/07/2014
Chez Ailes	1 individueel interview	30/05/2014
Centrum Ariane	1 individueel interview	07/2014
Source	2 individuele interviews	26/03/2014
Maison Rue Verte	1 Spreekruimte vrouwen	27/03/2014
Relais	2 individuele interviews	14/05/2014
Chèvrefeuille	1 interview met 2 vrouwen	21/05/2014
Centrum voor de preventie van echtelijk en familiaal geweld	1 interview met 2 vrouwen	15/05/2014
Samusocial	2 individuele interviews	11/09/2014 07/10/2014
Via Diogenes	1 vrouw	25/09/2014
Talita	2 individuele interviews	08/07/2014 15/07/2014
	1 spreekruimte	01/07/2014

1.2. Op kwantitatief niveau: Centrale Registratie en andere bronnen

Zonder in detail terug te komen op de totstandkoming van het invoeren van de Centrale Registratie¹⁴, wijzen we toch op enkele elementen. Deze CR heeft als doel de gemeenschappelijke gegevens te verzamelen voor alle Brusselse onthaaldiensten thuislozenzorg, erkend door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Franse Gemeenschapscommissie en de Vlaamse Gemeenschap. Op basis van de verschillende bestaande registratiesystemen (Tellus voor CAW, AMAstat, Vlastrov, enz.), werd een te registreren lijst van gemeenschappelijke variabelen opgesteld. De door de diensten verzamelde gegevens worden vervolgens geanonimiseerd en samengevoegd om door het Steunpunt geanalyseerd te worden, in samenwerking met de diensten. De nadruk van CR wordt gelegd op een beperkt aantal variabelen die als betrouwbaar, gemeenschappelijk aan alle diensten worden beschouwd, en a priori interessant zijn voor alle actoren. Via CR krijgen we aldus een vrij nauwkeurige foto van het profiel van de onthaalde personen in de deelnemende diensten¹⁵.

De verzamelde gegevens zijn de volgende:

- ▶ sociaal-demografische kenmerken (leeftijd, geslacht, burgerlijke stand, gezinssituatie nationaliteit)
- ▶ type huisvesting vóór de opvang
- ▶ gewest van de laatste officiële domiciliëring
- ▶ overzicht van de doorverwijzers
- ▶ type inkomen bij het onthaal
- ▶ duur van het verblijf
- ▶ onderwijsniveau vóór het verblijf
- ▶ origine en verblijfsstatuut op het grondgebied
- ▶ bestemming bij vertrek

Binnen de resultaten van deze Centrale Gegevensregistratie richten we ons op de vrouwen. In de volgende hoofdstukken, gaan wij meer bepaald de profielen van vrouwelijke thuislozen behandelen, in de onthaalhuizen en de centra voor dringend onthaal tijdens de jaren 2010 tot en met 2012. We wijzen erop dat de gegevens van 2014 nog niet beschikbaar waren op de uitgiftedatum van verslag.

14. Hier vindt u alle details, p.10-13: <http://www.lstb.be/pdf/laStradaRecueilcentraldonnees2010.pdf>

15. We herinneren eraan dat Samusocial niet aan de centrale gegevensregistratie deelneemt, hetgeen een invloed heeft op deze foto. Wij werken dus op basis van hun activiteitenverslagen om de het publiek in te schatten die zij onthalen, zonder evenwel hun registratiemethode, noch hun coderingsmethode te kennen.

2. Wat de cijfers ons leren?

2.1. Genderanalyse van de Centrale Registratie

Teneinde de resultaten ten opzichte van de beschikbare onthaalcapaciteit in de sector te kunnen plaatsen, geeft de tabel hieronder het aantal en het type plaatsen aan die erkend worden, binnen de instellingen die aan de CR deelnemen. Ter herinnering, onze steekproef waarborgt een goede representativiteit van de onthaalhuizen, maar dit is minder het geval voor de centra voor dringend onthaal¹⁶ (gezien de deelnemende centra slechts 26,5% vertegenwoordigen van het geheel van de gemengde plaatsen van de sector).

TABEL NR 2 - AANTAL ERKENDE OPVANGPLAATSEN IN DE CENTRA DIE AAN DE CENTRALE REGISTRATIE DEELNEMEN

		COCOF ¹⁶	GGC	VG	Totaal
Alleenstaande mannen	Onthaalhuizen	211		84	295
	Centra voor dringend onthaal	0			0
	Totaal	211	0	84	295
Alleenstaande vrouwen (met of zonder kind)	Onthaalhuizen	266	44	0	310
	Centra voor dringend onthaal	0	0	0	0
	Totaal	266	44	0	310
Mannen/vrouwen (met of zonder kind)	Onthaalhuizen	74	76	30	185
	Centra voor dringend onthaal	22	35	0	57
	Totaal	96	111	30	242
Totaal	573	155	114	842	

2.1.1. In de centra voor dringende onthaal en de onthaalhuizen

Bij de telling van november 2010¹⁷, werd vastgesteld dat 37% van de personen die door een dienst voor thuislozen werden gehuisvest, vrouwen waren (met uitzondering van de categorieën kraakpanden, onderhandelde bezettingen en op straat). 101 vrouwen bevonden zich in de centra voor dringend onthaal, vergezeld van 61 kinderen. 34 vrouwen waren alleen in de onthaalhuizen, 109 anderen verbleven samen met hun 134 kinderen in onthaalhuizen voor vrouwen met kinderen. Teneinde de statistische aanwezigheid van de vrouwen in de noodopvang beter weer te geven, moet men de gegevens van de Samusocial in aanmerking nemen, die 110 structurele verblijfplaatsen per jaar aanbiedt, en deze onthaalcapaciteit tijdens de winteropvang met bijna 1000 plaatsen verhoogt. Zo telde men voor 2012 gemiddeld 349 verblijven per dag volgens hun jaarverslag dat hier als referentiejaar dient, ter vergelijking van de cijfers van de CR. Gemiddeld vertegenwoordigden de alleenstaande vrouwen dat jaar 14,4% van de verblijven¹⁸ (1054 alleenstaande vrouwen) en telden de families voor 11,1% van

16. Centra voor dringend onthaal die hebben deelgenomen: Centra voor dringend onthaal Ariane en onthaalhuis L'Ilot 160.

17. La Strada, *Tweede telling van de thuislozen, niet en slecht gehuisveste personen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 08 november 2010 - Conclusies*, Brussel, mei 2011

18. Samusocial, *Rapport annuel Activités 2012*, Bruxelles, 2013, p.30.

de verblijven (140 eenoudergezinnen, 88 tweoudergezinnen, d.w.z. 815 personen en 499 kinderen). Men kan dus vaststellen dat een belangrijk aantal vrouwen en gezinnen door de Samusocial wordt opgevangen.

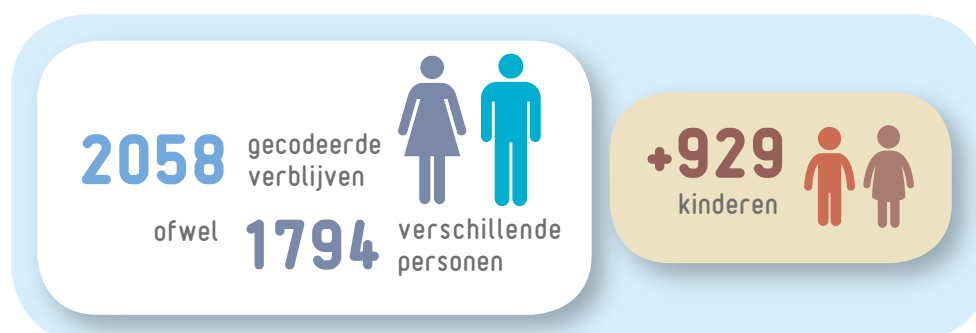
Het nachtsiel Hoeksteen is erkend voor de anonieme opvang van 48 personen per dag. Het aantal opgevangen personen, evenals het aantal weigeringen, de leeftijd en de nationaliteit van de nieuwkomers worden dagelijks in de BRUREG-applicatie van la Strada geregistreerd. In 2012 werden gemiddeld 1,8 vrouwen per dag opgevangen, wat 0,04% vertegenwoordigt van de overnachtingen die op jaarbasis worden aangeboden (795 overnachtingen wat de vrouwen betreft en 19122 overnachtingen voor de mannen).

2.1.2. Algemeen overzicht van de verblijven in 2012, en tussen 2010 en 2012

In 2012 werden er 1794 individuele personen gecodeerd door de opvangcentra die aan de Centrale Registratie deelnamen. Deze gegevens hebben betrekking op verschillende personen, volwassenen of minderjarigen die als gezinshoofd worden beschouwd en die minstens een nacht in een noodopvangcentrum hebben doorgebracht. Deze personen werden vergezeld door 929 kinderen. Het aantal verblijven bedraagt in totaal 2058.

Ter herinnering: in 2010 werden 2028 volwassen personen vergezeld door 964 kinderen en voor 2011 waren deze cijfers 1833 volwassenen met 859 kinderen.

GRAFIEK NR 1 - BESTUDEERDE POPULATIE IN 2012

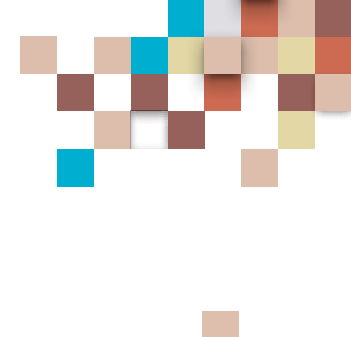

Sommige van deze personen hebben in 2012 verschillende keren in de opvangcentra verbleven: dat stemt in totaal overeen met 2058 verblijven.

Onder de personen die in 2012 verschillende keren hebben verbleven:

- ▶ 138 personen verbleven 2 keer
- ▶ 18 personen verbleven 3 keer
- ▶ 11 personen verbleven 4 keer
- ▶ 1 persoon verbleef 5 keer
- ▶ 5 personen verbleven 6 keer of meer

De volgende tabel toont de veelvoudige verblijven tijdens de drie laatste jaren. Dankzij het gebruik van de anonieme identificatie, is het immers niet alleen mogelijk om het aantal te

kennen van de verschillende personen die in de sector hebben verbleven, maar kan men ook te weten komen of deze personen één- of meermaals verbleven in de loop van het jaar, én in de periode 2010-2012. Een persoon kan immers in 2010 eenmaal ergens verblijven en in 2012 opnieuw: voor elk van deze jaren, zal hij/zij slechts 1 verblijf per jaar hebben maar gecumuleerd voor 2010, 2011 en 2012, zal hij/zij 2 verblijven hebben.

TABEL NR 3 - AANTAL VERBLIJVEN PER PERSOON IN 2010, 2011 EN 2012

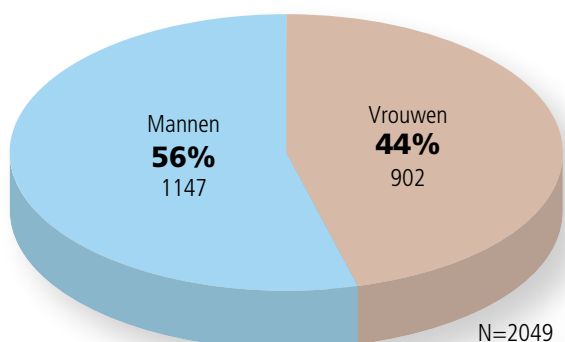
	Gegevens 2010	Gegevens 2011	Gegevens 2012	De drie jaren	%
Een verblijf	1828	1654	1621	4036	86,4%
Twee verblijven	170	148	138	480	10,3%
Drie verblijven	23	26	18	106	2,3%
Vier verblijven	4	3	11	26	0,6%
Vijf verblijven	3	2	1	11	0,2%
Zes of meer verblijven			5	12	0,3%
	2028	1833	1794	4671	100,0%

Voor de opeenvolgende drie jaren verkrijgen wij een totaal van 4671 personen. Men stelt vast dat de grote meerderheid van opgevangen personen (86,4%) er slechts één maal verbleef in de periode 2010-2012. Voor 10,3% tellen we twee verblijven en een minderheid (3,4%) heeft meer dan twee keer ergens verbleven. We merken ook op dat een deel van de veelvoudige verblijven door het penitentiair verlof wordt verklaard. De personen die bijvoorbeeld een dag penitentiair verlof per maand krijgen, hebben zo 12 verblijven op het jaar. De gegevens bevestigen dus dat de meerderheid van de personen die in de sector worden opgevangen, er eenmaal verblijven en vervolgens elders een oplossing vinden.

2.1.3. Voornaamste sociaal-demografische kenmerken

2.1.3.1 De verblijven per geslacht

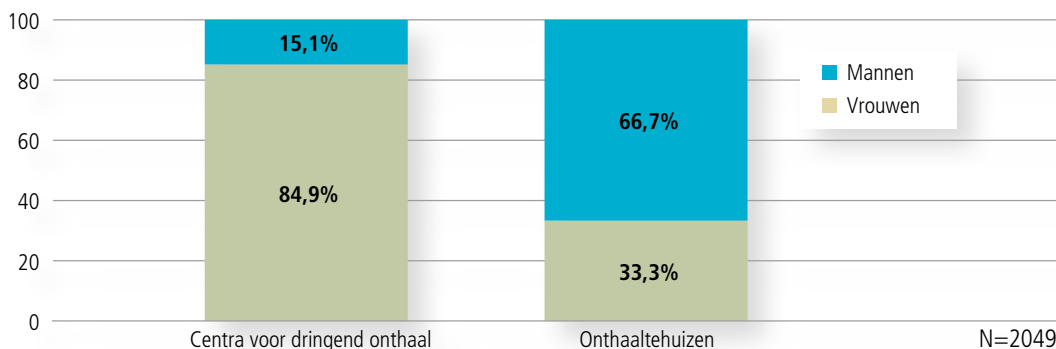
GRAFIEK NR 2 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN TUSSEN MANNEN EN VROUWEN (2012)

In het algemeen worden iets meer mannen dan vrouwen opgevangen in de centra voor dringend onthaal en onthaalhuizen: 56% van de verblijven betreft mannen en 44% vrouwen. In totaal werden dus 902 vrouwen opgevangen tijdens het jaar 2012. In 2011: 58% mannen en 42% vrouwen; in 2010: 57% mannen en 43% vrouwen.

De volgende grafiek toont de verdeling tussen mannen en vrouwen volgens het type opvangvoorziening.

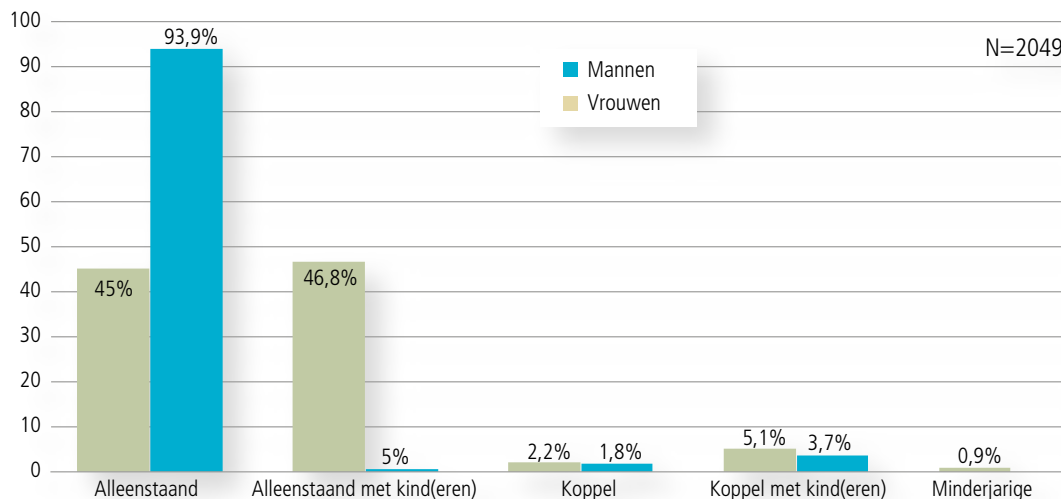
GRAFIEK NR 3 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS HET TYPE OPVANGVOORZIENING, PER GESLACHT (2012)

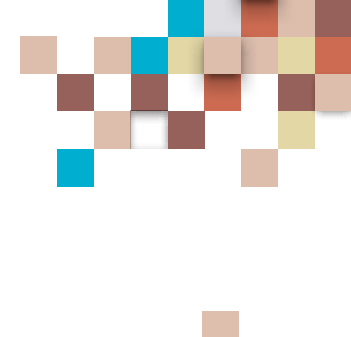
Grafiek nr 3 toont duidelijk aan dat in de centra voor dringend onthaal¹⁹ de vrouwen (85%) de meerderheid van de verblijven voor hun rekening nemen, terwijl in de onthaalhuizen, de verblijven van de mannen talrijker zijn.

2.1.3.2 Gezinsituatie en burgerlijke staat

GRAFIEK NR 4 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS GEZINSSITUATIE TIJDENS HET VERBLIJF, PER GESLACHT (2012)

19. Ter herinnering: de centra voor dringend onthaal die aan de CR hebben deelgenomen zijn het Centrum Ariane en L'Ilot 160

Bij hun verblijf, is de gezinssituatie van de personen voor het merendeel “alleenstaand”: 94% van de mannen en 93% van de vrouwen (45% alleenstaanden, 46.8% alleenstaanden met kind(eren)).

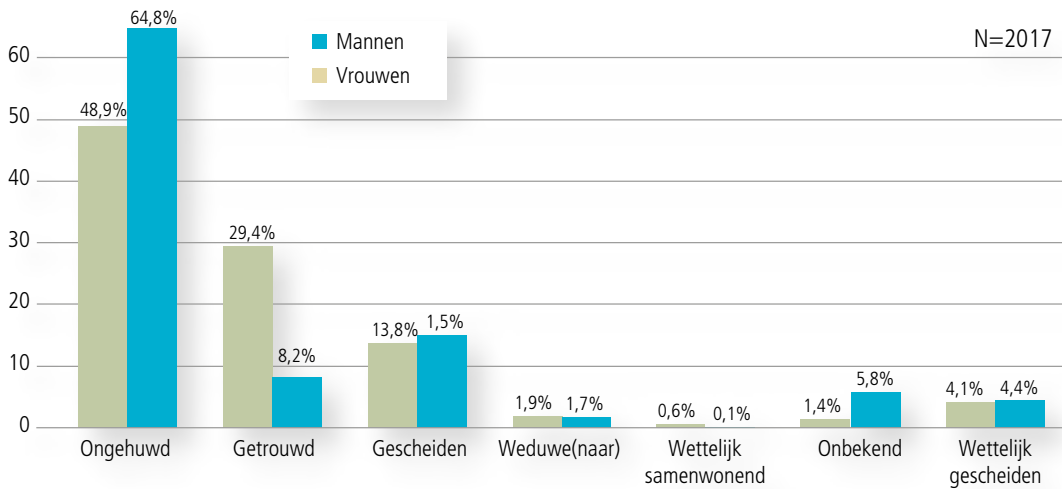
Het aantal personen dat in koppel wordt opgevangen is gering (N=41) en 89 verblijven hebben betrekking op koppels met kind(eren).

Een kleine groep minderjarigen is bijna uitsluitend samengesteld uit eenoudergezinnen met een vrouw als gezinshoofd en een kind ten laste.

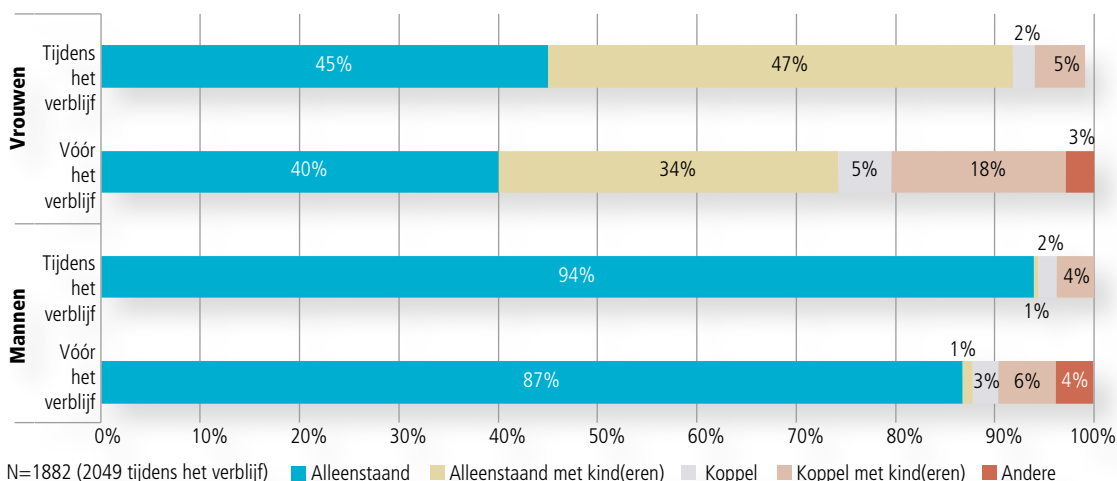
Op enkele percentages na, zijn deze gegevens dezelfde dan in 2010 en 2011; wat duidelijk aantoont dat de gezinssituatie van de personen tijdens hun verblijf voornamelijk alleenstaand is (met of zonder kinderen voor de vrouwen).

De categorie “ongetrouwd” is het meest vertegenwoordigd: 49% van de vrouwen en 65% van de mannen. Een vrouw op 3 is getrouwd, en nauwelijks 8% van de mannen.

GRAFIEK NR 5 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS DE BURGERLIJKE STAAT, PER GESLACHT (2012)

GRAFIEK NR 6 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS GEZINSSITUATIE VOOR EN TIJDENS HET VERBLIJF, PER GESLACHT (2012)

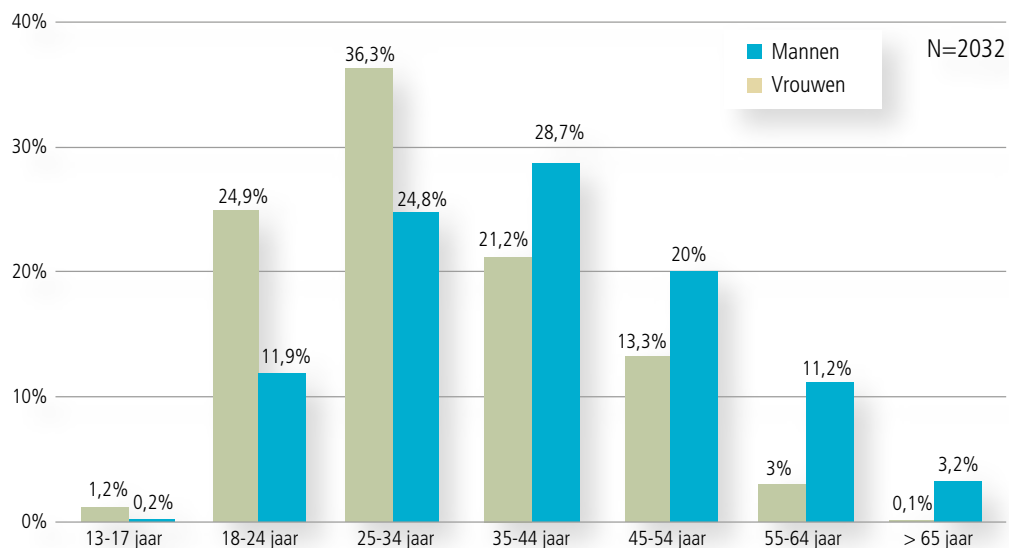
Voor het verblijf waren iets meer dan een derde van de vrouwen gezinshoofd in een eenoudergezin, dit cijfer stijgt tot min of meer een vrouw op twee tijdens het verblijf. De verhouding alleenstaande vrouwen stijgt eveneens lichtjes (van 40% naar 45%). Het aantal vrouwen in koppel, met kinderen daalt sterk (min 13%). Zoals we verder in dit verslag opmerken bij de interviews met de hulpzoekers, belanden een niet onbelangrijk deel van de vrouwen in een onthaalstructuur als gevolg van huiselijk geweld.

De meerderheid van de mannen leeft alleen, zowel voor als tijdens het verblijf. Zeer weinig mannen (6%) leefden in koppel met kinderen voor het verblijf, en zij bedragen slechts 4% tijdens het verblijf. Het aandeel van eenoudergezinnen met een man als gezinshoofd en mannen in koppel zonder kind is eerder gering.

Inzake de evolutie van de reële gezinssituaties tussen 2010 en 2012, kan men een geringe toename waarnemen van eenoudergezinnen met een vrouw als gezinshoofd ten opzichte van de alleenstaande vrouwen.

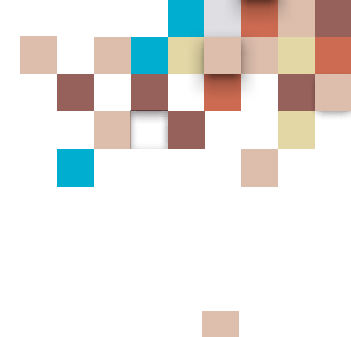
2.1.3.3 Leeftijd

GRAFIEK NR 7 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS LEEFTIJD, PER GESLACHT (2012)

De vrouwen zijn gemiddeld jonger dan de mannen (respectievelijk 33 vs 40 jaar als gemiddelde leeftijd). Twee vrouwen op drie zijn tussen 18 en 34 jaar, terwijl meer dan de helft van de mannen tussen 25 en 44 jaar zijn (53,5%).

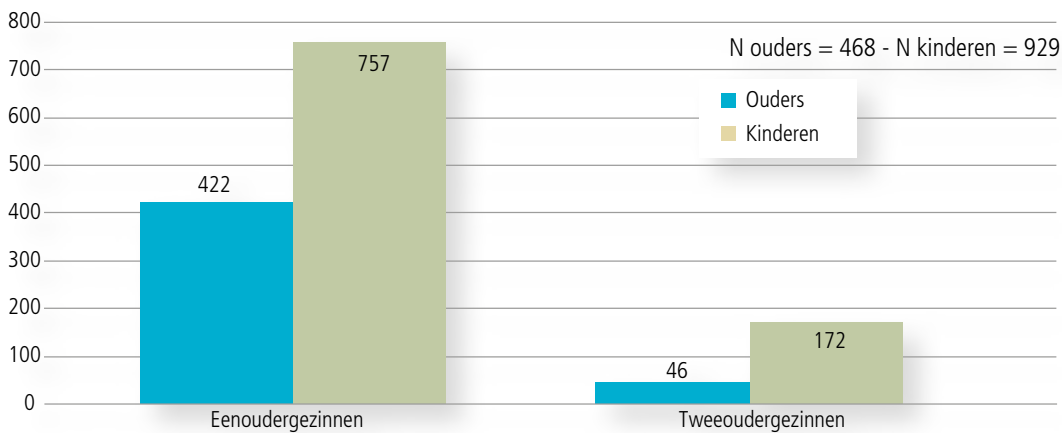
De evolutie van de leeftijd van de vrouwen tussen 2010 en 2012, vertoont slechts een lichte toename van de categorie van 46 tot 55 jaar. De mannen blijven voor het merendeel ouder, en hun gemiddelde leeftijd blijkt lichtjes te stijgen. Zoals ook in 2010 en 2011, zijn de vrouwen dus talrijker aanwezig in de leeftijdscategorie van 18 tot 35 jaar; boven de 35 jaar zijn de mannen verhoudingsgewijs meer vertegenwoordigd.

2.1.3.4 Verblijven van gezinnen

In wat volgt behandelen wij meer bepaald de verblijven van de gezinnen in de diensten die aan de CR deelnemen. Er worden 468 eenoudergezinnen of koppels met kinderen geregistreerd in 2012.

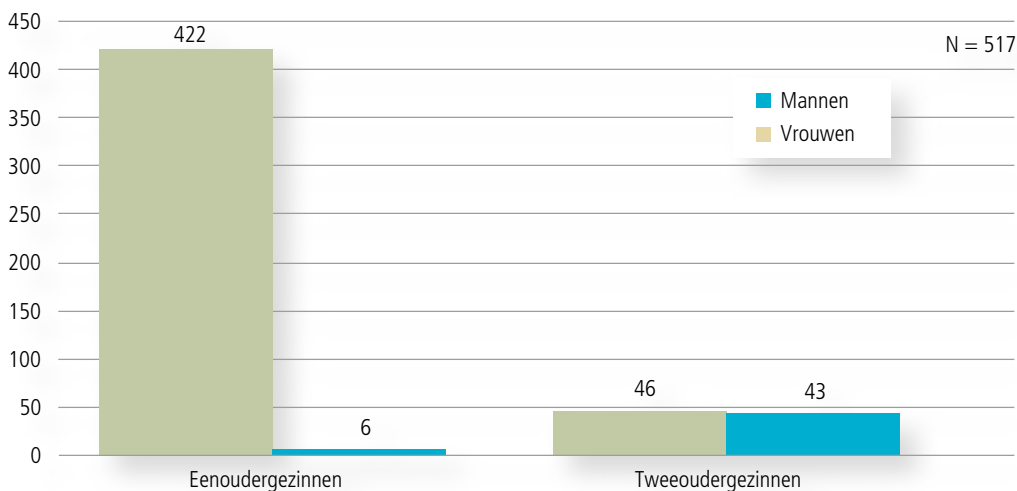
GRAFIEK NR 8 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VAN EENOUDER EN TWEEOUDERGEZINNEN EN HUN KINDEREN (2012)

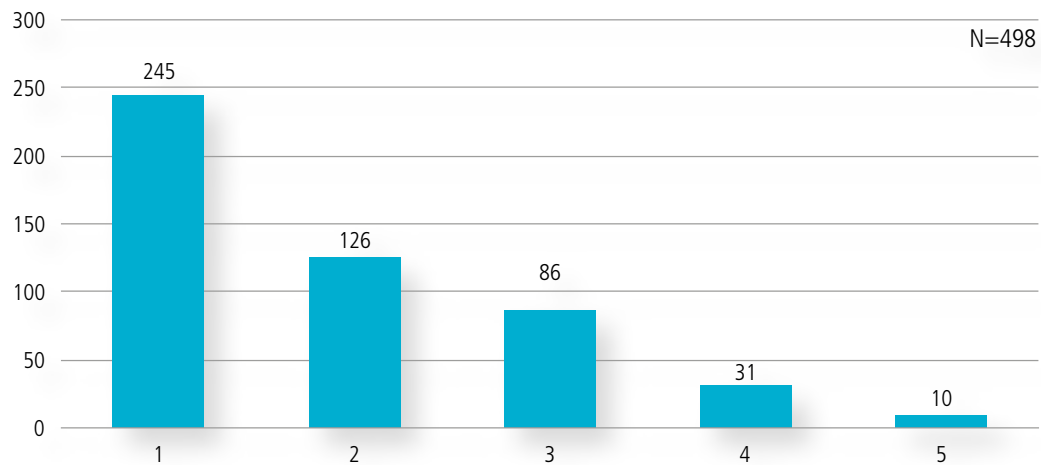
In totaal werden in 2012 929 kinderen opgevangen. We zien dat de grote meerderheid van deze gezinnen bestaat uit eenoudergezinnen met een vrouw als gezinshoofd, vooral omwille van de moeilijkheden die alleenstaande vrouwen met kinderen ondervinden. Dat staat ook gedeeltelijk in verband met het beperkt aantal plaatsen dat voor koppels met kinderen wordt voorzien.

Bij deze gezinnen telt men 90% eenoudergezinnen waarvan de meerderheid alleenstaande vrouwen met kind(eren) (99%).

GRAFIEK NR 9 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VAN DE EENOUDER EN TWEEOUDERGEZINNEN, PER GESLACHT (2012)

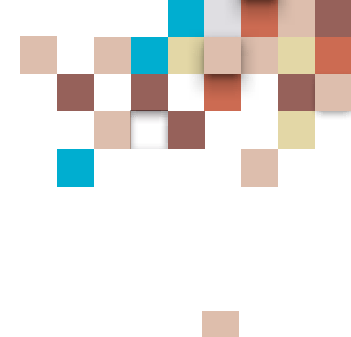
GRAFIEK NR 10 - VERDELING VAN DE GEZINNEN VOLGENS AANTAL KINDEREN

75% van de gezinnen bestaat uit een of twee kinderen, en 8% (ofwel 41 verblijven) betreft gezinnen met drie kinderen of meer (44 in 2011, 58 in 2010).

Tussen 2010 en 2012, is het aantal gezinnen met één kind aanzienlijk gestegen van 42,6% naar 49,3%. Zelfs wanneer dit cijfer overeenstemt met het feit dat de helft van de Brusselse eenoudergezinnen slechts één kind heeft²⁰, gaat het erom niet te vergeten dat de actoren op het terrein moeilijkheden ondervinden om gezinnen met een groter aantal kinderen op te vangen, en dit wegens plaatsgebrek.

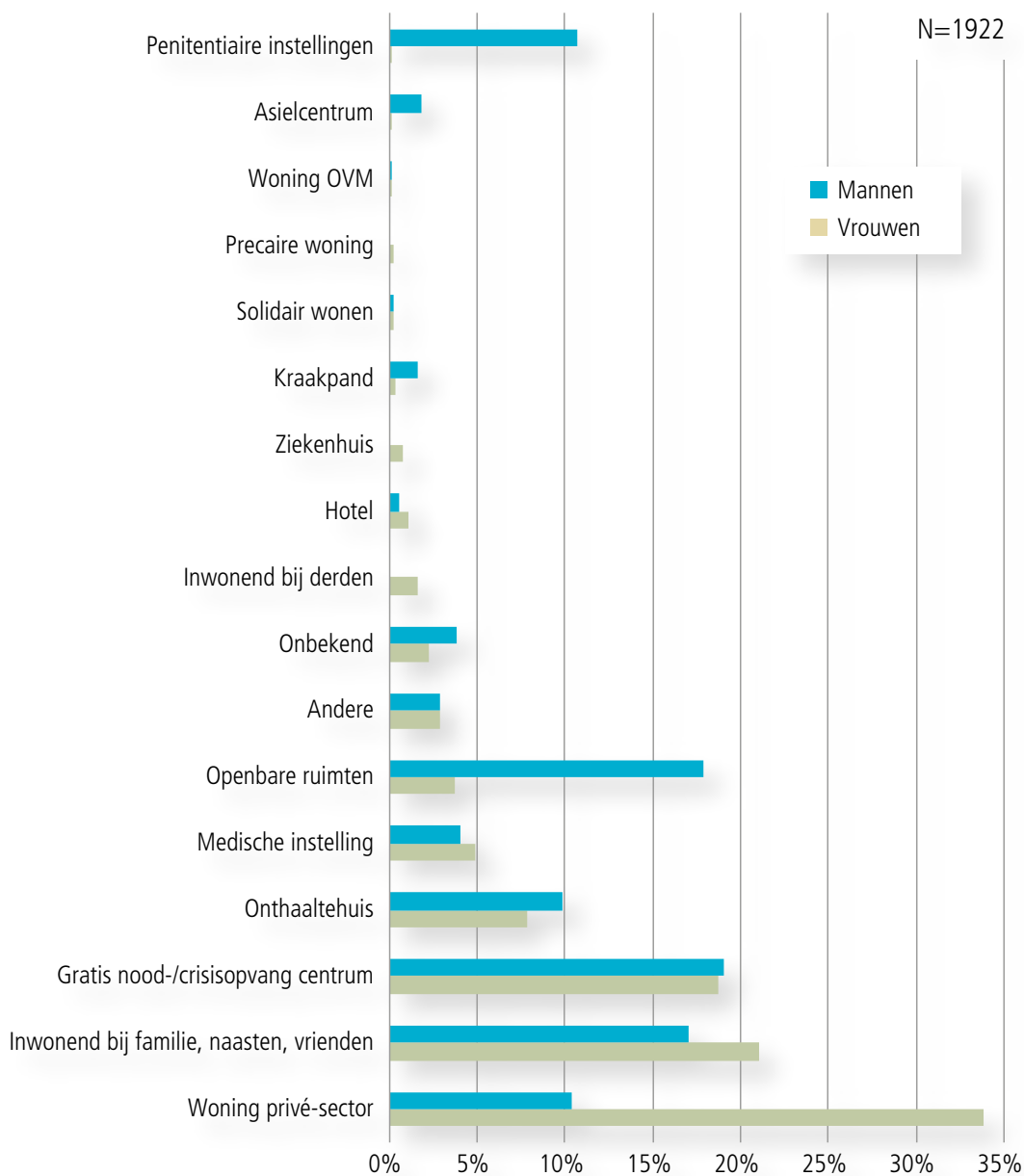
20. Wagener, M., "Trajectoires de monoparentalité à Bruxelles: les femmes face aux épreuves de la parentalité", Thèse voorgesteld met het oog op het verkrijgen van de titel van doctor in sociale en politieke wetenschappen (optie sociologie), Louvain: UCL, 2013, pp. 30-32.

2.1.4. Verzamelde gegevens bij aankomst in de opvangvoorzieningen

2.1.4.1 Type huisvesting vóór de opvang

GRAFIEK NR 11 - VERDELING VAN VERBLIJVEN, VOLGENS HET TYPE HUISVESTING VÓÓR DE OPVANG, PER GESLACHT (2012)

Terwijl de vrouwen voor hun aankomst in de onthaalstructuur eerder door derden (21.1% vs 17.1% voor de mannen) werden gehuisvest en bijna een derde hiervan zich in een privéwoning bevond, zijn de mannen eerder in de categorieën openbare ruimtes (18% voor 3.7% van de vrouwen) aanwezig, en in penitentiaire instellingen (bijna geen enkele vrouw komt van deze diensten voor haar onthaal).

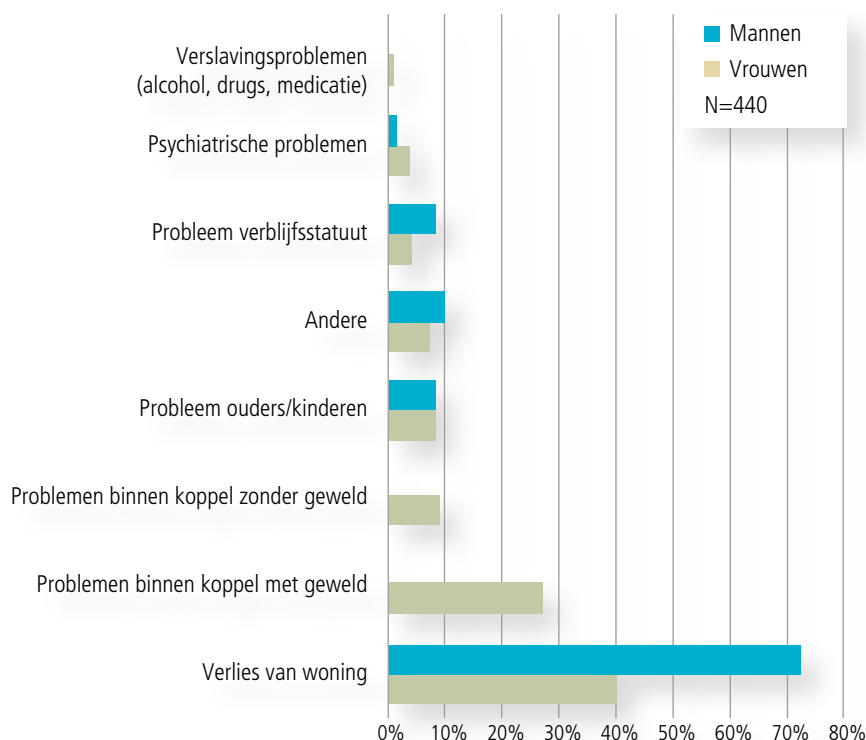
In 2012 heeft ongeveer een derde van de vrouwen op eigen initiatief contact gezocht met een opvangcentrum. Deze verhouding is gestegen vergeleken met de jaren 2010 en 2011. Voorts worden de vrouwen in 15,5% van de gevallen door een centrum voor dringende onthaal doorverwezen (vs een maal op 5 in 2010 en een maal op 4 in 2011). Deze proportie stijgt tot bijna de helft vrouwen als men OCMW's en andere sociale diensten er aan toevoegt. Meestal stelt men een vrij grote verscheidenheid vast aan diensten die het eerste contact met een opvangstructuur vergemakkelijken of doorverwijzen.

2.1.4.2 De redenen waarvoor gebruikers een beroep doen op de opvangvoorzieningen

In dit deel gaan wij de verschillende redenen bespreken die personen ertoe aanzetten om hulp te zoeken in de sector thuislozenzorg.

We benadrukken dat de volgende twee grafieken slechts beschikbaar zijn voor het informatiesysteem van la Strada (BRUREG). Het zijn dus representatieve gegevens, enkel voor de centra voor dringende opvang en onthaalhuizen die aan de codering in dit systeem deelnemen.

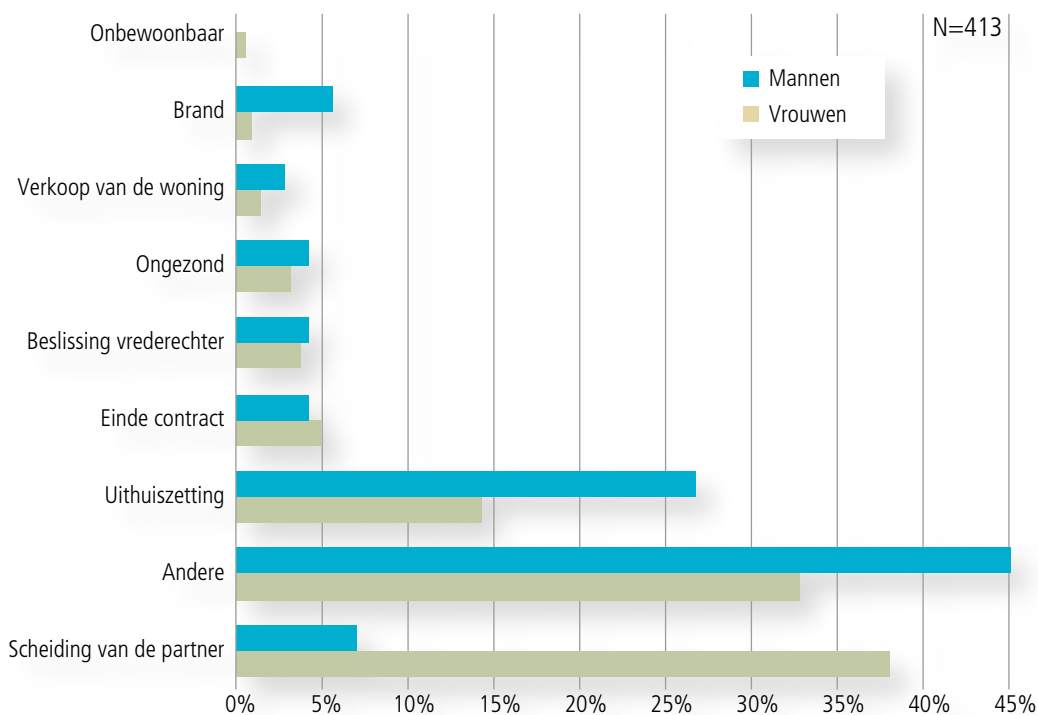
GRAFIEK NR 12 - VOORNAAMSTE PROBLEEM, VOLGENS DE GEBRUIKER BIJ HET ONTHAAL, PER GESLACHT (2012, BRUREG)

Het verlies van de woning is de meest vermelde reden, voornamelijk voor de mannen (72,6% van de mannen, 39,8% van de vrouwen). De partnerproblemen treffen slechts de vrouwen in de onthaalcentra: 27% verklaart problemen te hebben gehad met partnergeweld (9% problemen met partner zonder geweld) en zag dit als hoofdreden voor de aankomst in de opvang. Andere problematiek in verband met de relatie ouders-kinderen komt op de tweede plaats en treft zowel mannen en vrouwen (8.2%).

Anders gezegd, bijna een vrouw op twee wordt geconfronteerd met partnerproblemen (met of zonder geweld) of moeilijkheden verbonden met de ouderschapsrelaties. Ter vergelijking noteren we dat volgens de analyse van de Raad van Europa m.b.t. het geweld t.o.v. vrouwen, overgenomen door FEANTSA²¹, er in de Europese landen, 1/5 tot 1/4 van alle vrouwen minstens een maal in hun volwassen leven slachtoffer werd van fysiek geweld. Meer dan een vrouw op 10 was slachtoffer van seksueel geweld.

GRAFIEK NR 13 - VOORNAAMSTE REDEN VOOR HET VERLIES VAN DE WONING, VOLGENS DE GEBRUIKER BIJ HET ONTHAAL, PER GESLACHT (2012, BRUREG)

Ook hier zien wij dat de scheiding een van de voornaamste redenen is waarom vrouwen zich aanmelden bij het onthaal van een opvangstructuur; 38% verklaart dat de scheiding van de partner de oorzaak is van het woonstverlies, terwijl dit slechts het geval is voor 7% van de mannen. De uithuiszettingen nemen eveneens een belangrijke plaats in, bij de vrouwen (14,3%) en de mannen (26,8%).

Ruimer bekeken kan men dus stellen dat de scheiding (al dan niet met geweld), evenals de ouderschapsrelaties (problemen ouders-kinderen) voor bijna de helft van de vrouwen, een van de hoofdredenen is van hun aankomst in een onthaalstructuur voor thuisloze personen. Tevens merken we op dat uitgaande van de resultaten van een diepgaand onderzoek over de trajecten van eenoudergezinnen, er grondig werd nagegaan of de scheiding met geweld of met conflicten een van de hoofdoorzaken is van het woonstverlies voor de vrouwen²².

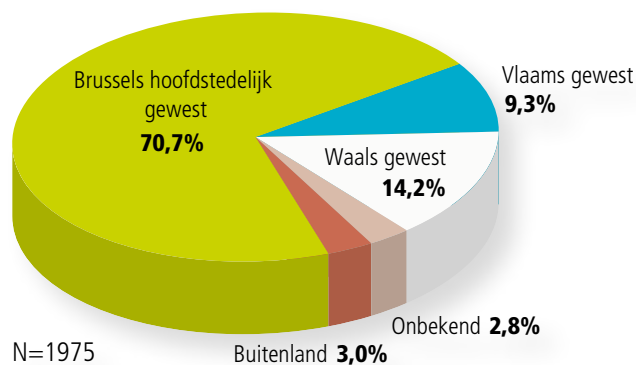
21. FEANTSA, 2007, zie bibliografie

22. Wagener, M., *Trajectoires [...]*, op.cit. p. 176

Voorts heeft het voornoemde onderzoek vastgesteld dat veel van de vrouwen die hun huisvesting na een scheiding verliezen, niet bij de sector thuislozenzorg aankloppen daar zij tijdelijk door hun familie of vrienden worden ondergebracht. Het zijn vaak vrouwen die een felle vechtscheiding beleven, die in een vrij onzekere sociaaleconomische situatie leven en die geen familie of vriendschappelijke netwerken ter ondersteuning hebben, die onderdak zoeken bij de sector thuislozenzorg.

2.1.4.3 Laatste officiële domiciliëring per gewest

GRAFIEK NR 14 - VERDELING VAN VERBLIJVEN VOLGENS HET GEWEST VAN DE LAATSTE OFFICIËLE DOMICILIËNING (2012)

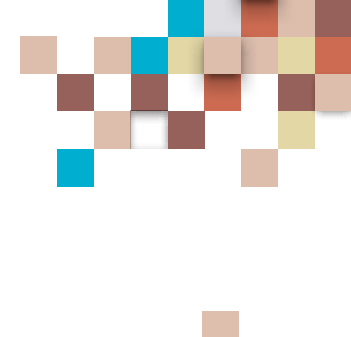

De meerderheid van de personen woonden voor hun verblijf in het Brussels Gewest, d.w.z. 7 personen op 10²³, 9% in Vlaanderen en 14% in Wallonië. 3% van de personen leefde in het buitenland voor de toegang tot de onhaalstructuur.

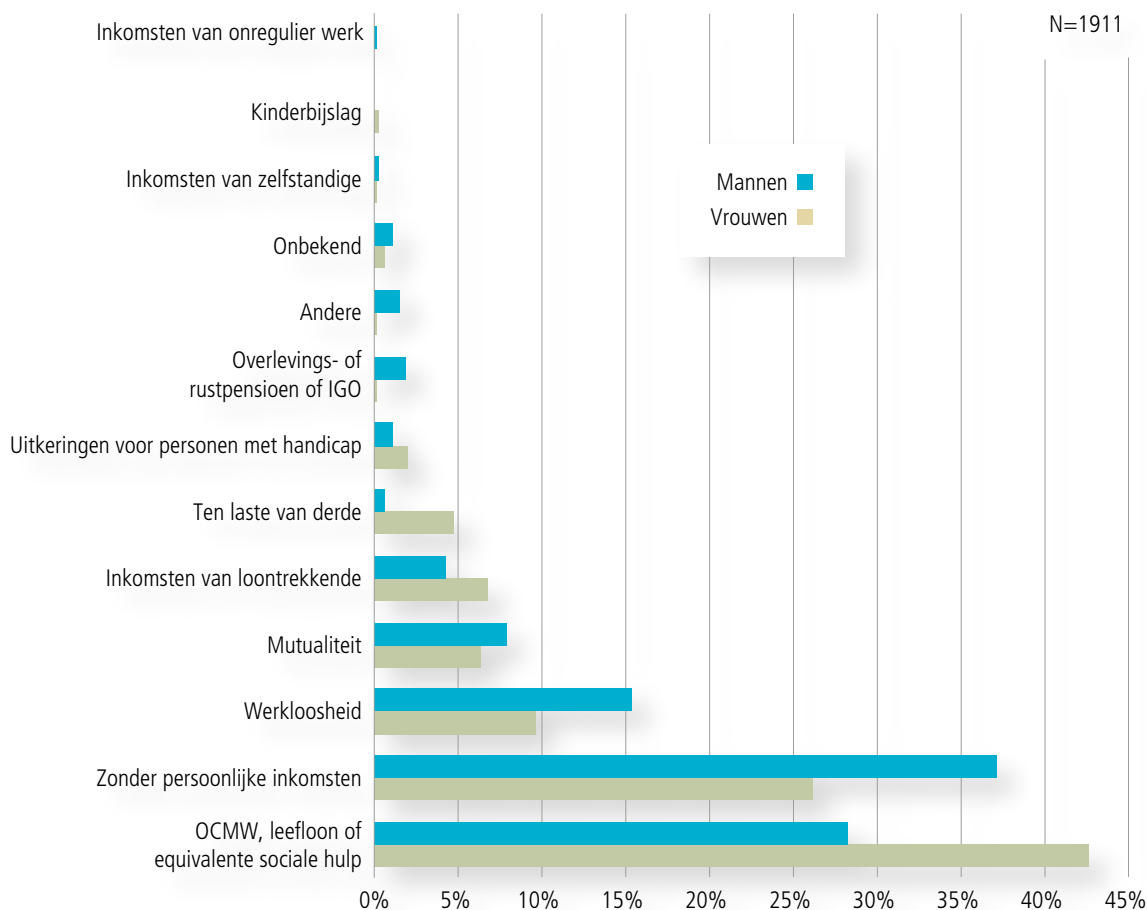
De studie over de drie laatste jaren bevestigt deze verdeling.

94% van de gehuisveste personen hebben geen inkomen uit werk. De financiële middelen zijn doorgaans zeer verschillend. Bijna een derde van de gehuisveste personen hebben geen persoonlijke bezittingen bij hun aankomst in het onhaalcentrum, een ander derde heeft een leefloon. De percentages voor de vrouwen tonen een betere toegang tot het leefloon dan voor de mannen (42,6% vs 28,3%).

Sinds de CR van 2010, merkt men een lichte stijging van het aantal vrouwen dat voor het onhaal een leefloon had (+9% op 3 jaar tijd), dat houdt gelijke tred met een geringe daling van de categorieën 'ten laste van een derde' (-2%) en 'werkloosheidsuitkeringen' (-6%).

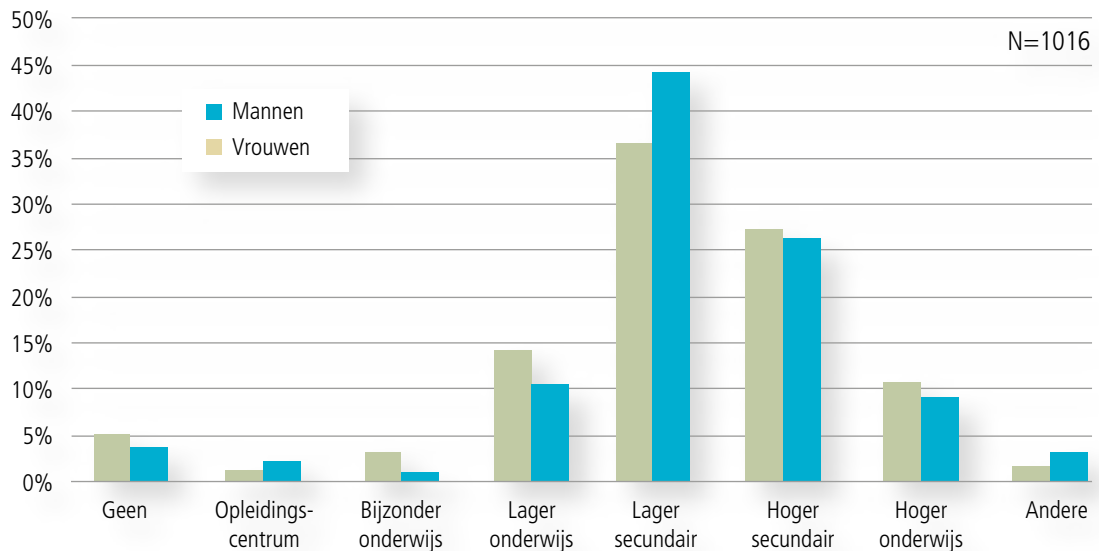
GRAFIEK NR 15 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS HET TYPE INKOMEN BIJ HET ONTHAAL, PER GESLACHT (2012)

2.1.4.4 Onderwijsniveau

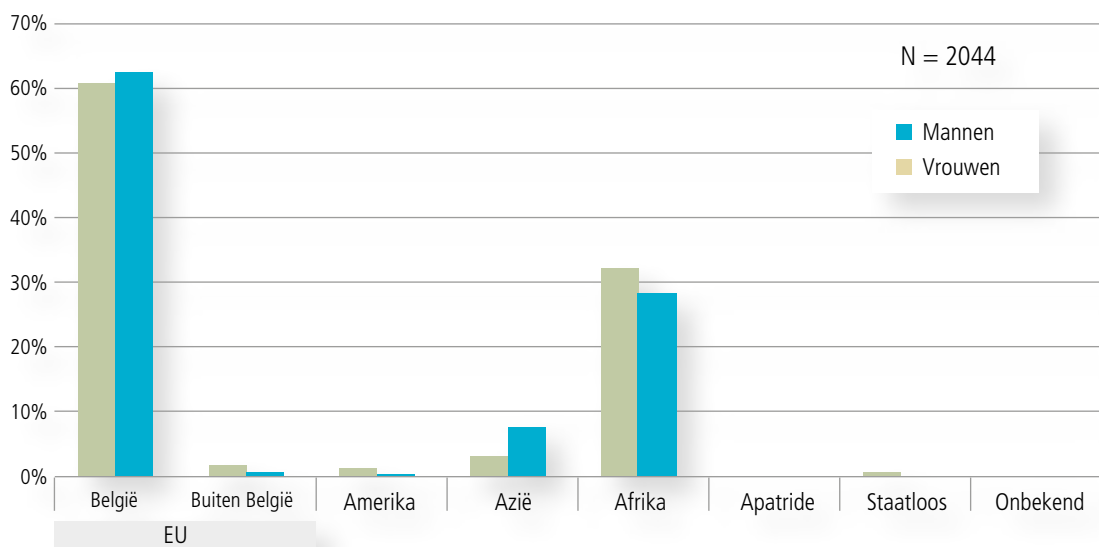
Zes vrouwen op tien hebben een onderwijsniveau die het niveau van lager secundair onderwijs niet overschrijdt, en meer dan 80% een niveau dat het hoger secundair niet overschrijdt. In de hogere niveaus, worden de vrouwen enigszins meer vertegenwoordigd dan de mannen (37.9% vs 35.4%). Hoe dan ook, ter vergelijking met de gegevens uit de Enquête naar de arbeidskrachten (Algemene Directie Statistiek) merkt men een betere scholingsgraad op bij de vrouwelijke bevolking in de opvangstructuren dan bij de Brusselse vrouwelijke bevolking van 20 tot 54 jaar (gemaakte vergelijking omdat onze bevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich eerder tussen 18 en 54 jaar situeert). Zo telt men resp. 37% en 27% vrouwen in de diensten voor noodopvang en in de opvangstructuren met een niveau lager secundair en hoger secundair, voor maar 15.6% en 29% bij de doorsnee Brusselse bevolking. Daartegenover staat dat het universitaire niveau bijna twee keer minder voorkomt bij de vrouwen in onze studie, ten opzichte van de Brusselse bevolking. (11% vs. 25%).

GRAFIEK NR 16 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS HET ONDERWIJSNIVEAU, PER GESLACHT (2012)

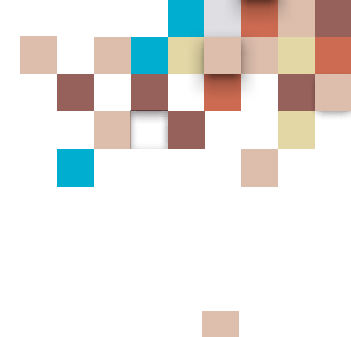

2.1.4.5 Nationaliteiten en verblijfsstatuut

GRAFIEK NR 17 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS DE NATIONALITEIT (BELGISCHE EN PER CONTINENT)

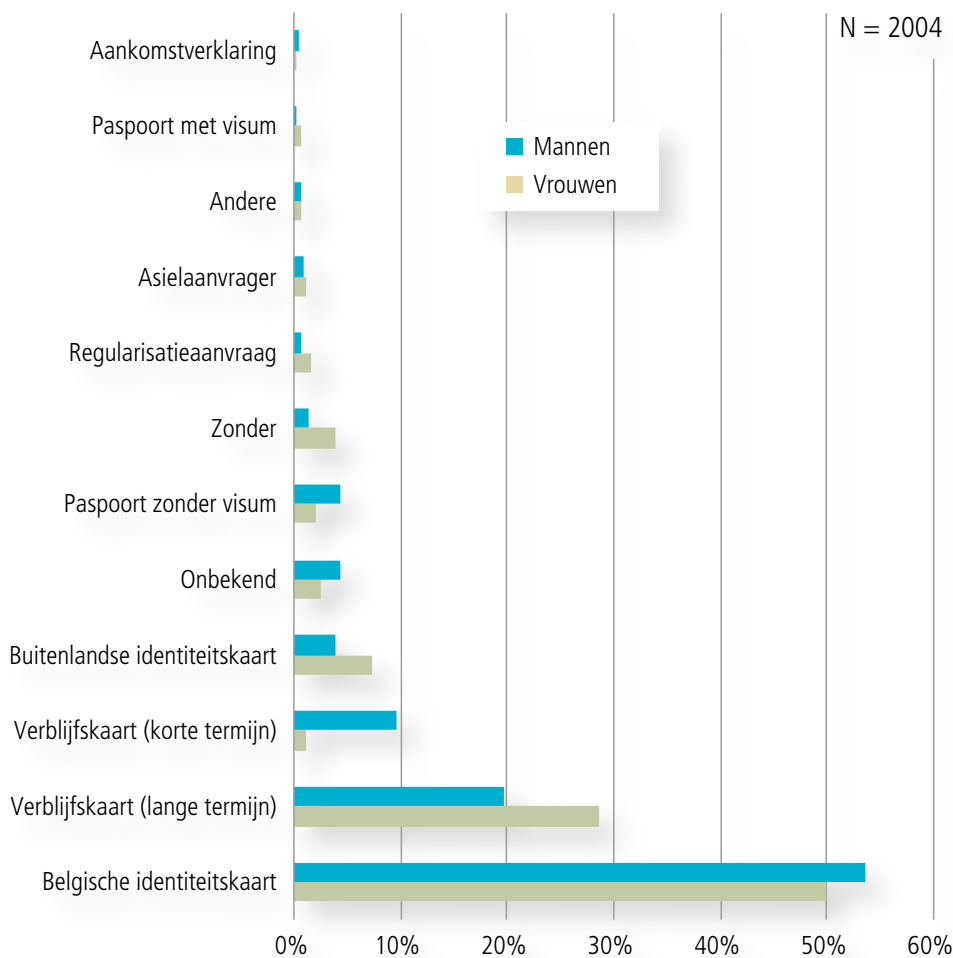

Ongeveer 60% van de gehuisveste personen zijn Europeanen, waarvan bijna iedereen Belg is (60,7% van de vrouwen, 62,5% van de mannen). Een derde van de opgevangen personen is afkomstig uit Afrika, waarvan 42% Marokkanen en 20% Congolezen. Bij de niet-Belgische bevolking in het Brussels Gewest is 50,2% vrouw. Ter vergelijking, in het Brussels Gewest komt de meerderheid van de vrouwen met vreemde nationaliteit uit de Europese Unie (24,5%),

vervolgens uit Afrika (10%). Hierbij is de top 3 samengesteld uit Fransen (12% van het totaal), Marokkanen (11%) en Polen (6%). Vrouwen uit de DR Congo vertegenwoordigen slechts 2.7% van het totaal aantal vrouwen met vreemde nationaliteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. (Bron: Algemene Directie Statistiek)

GRAFIEK NR 18 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS VERBLIJFSSTATUUT, PER GESLACHT (2012)

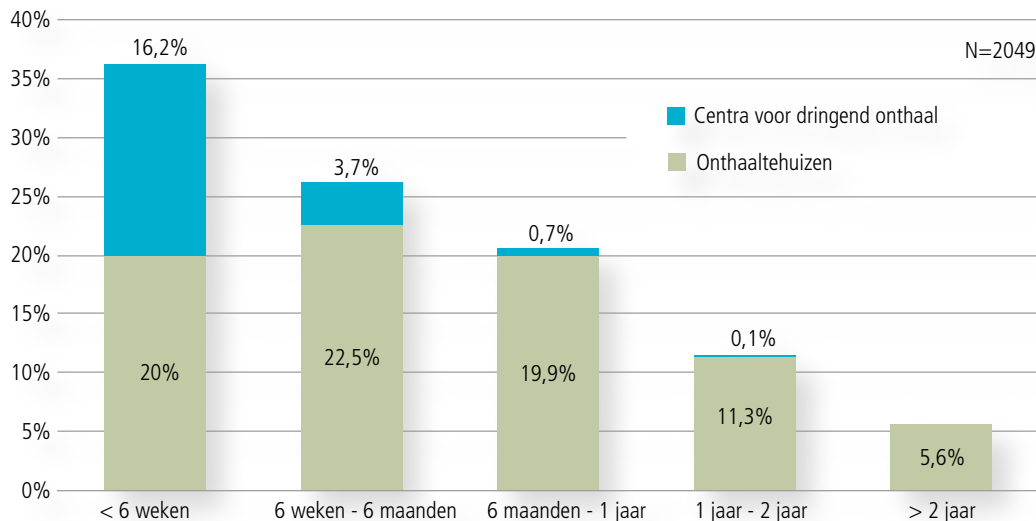

De helft van de personen bezit een Belgische identiteitskaart, 28,6% van de vrouwen; 19,7% heeft een verblijfsstatuut en een ander derde is samengesteld uit personen met een onzeker verblijfsstatuut. De belangrijkste categorie onder hen zijn de personen met verblijfsstatuut of in het bezit van een buitenlandse identiteitskaart. Kortom, het zijn dus ongeveer 4 vrouwen op 5, en 3 mannen op 4 die minstens een verblijfsstatuut van lange duur hebben, of die de Belgische nationaliteit hebben.

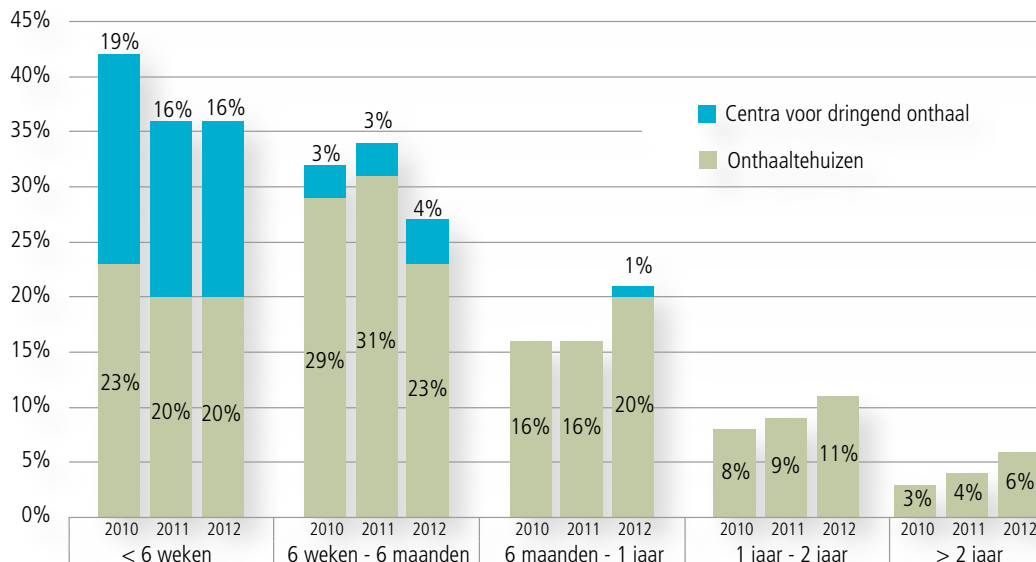
2.1.4.6 Verblijfsduur

De verblijfsduur in centra voor dringend onthaal is kort: 78% ervan duurt minder dan 6 weken. Bijna drie kwart van de verblijven in onthaalhuizen duren minder dan een jaar.

GRAFIEK NR 19 - VERDELING VAN DE VERBLIJFSDUUR VOLGENS HET TYPE OPVANGVOORZIENING (2012)

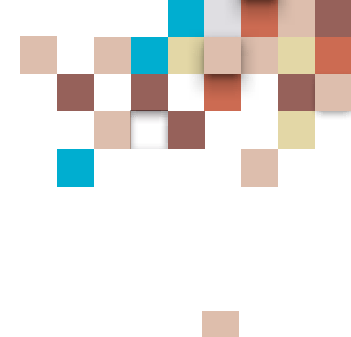

GRAFIEK NR 20 - VERDELING VAN DE VERBLIJFSDUUR VOLGENS HET TYPE OPVANGVOORZIENING (2010-2012)

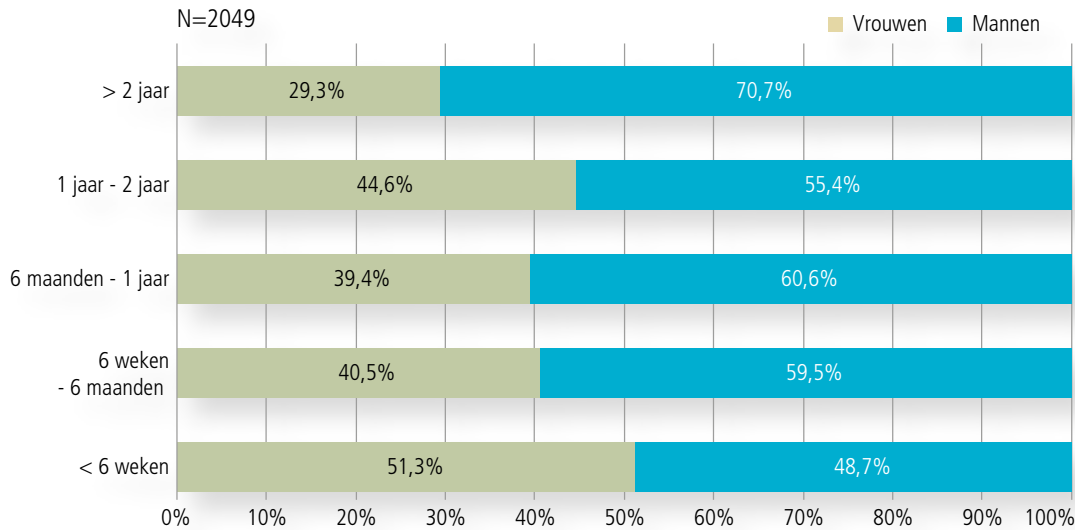

Terwijl de verblijfsduur in centra voor dringend onthaal slechts weinig varieert, merkt men bij de onthaalhuizen een geringe toename van de verblijven van meer dan 6 maanden. De tendens die in het vorige verslag werd vastgesteld,²⁴ wordt dit jaar dus bevestigd.

24. La Strada, Centrale Gegevensverzameling van de onthaalhuizen en de noodopvangcentra in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Gegevens over de opvang van thuislozen in 2011, Brussel, 2012.

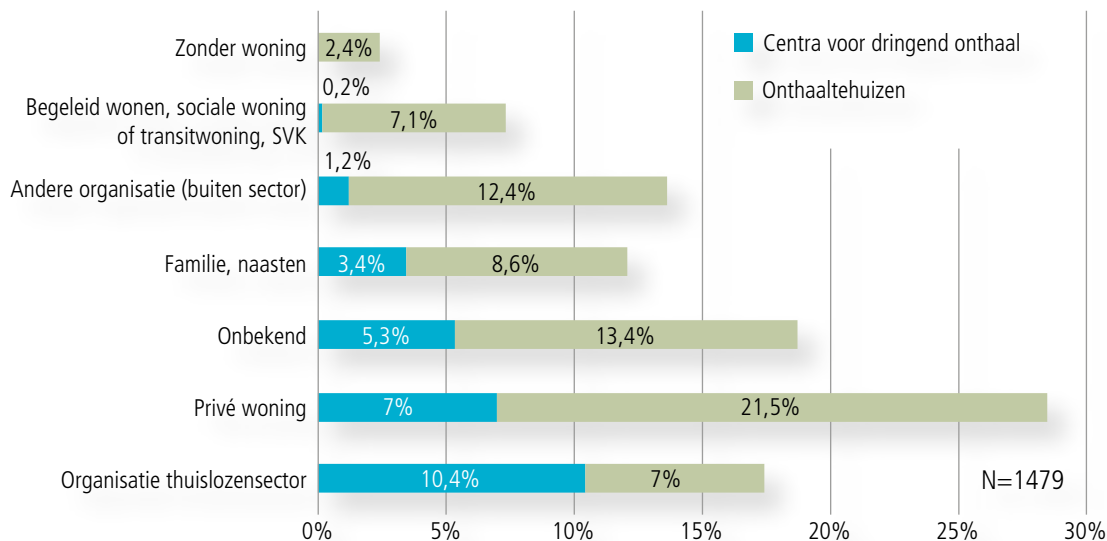
GRAFIEK NR 21 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS DE VERBLIJFSDUUR, PER GESLACHT (2012)

Terwijl de verhouding tussen mannen en vrouwen bijna identiek is wat de korte verblijfsduur betreft (< 6 weken), zijn voor de verblijfsduur van meer dan 6 weken de mannen altijd talrijker. Deze tendens werd reeds voor 2010 en 2011 geobserveerd. Nochtans heeft dit verschil de neiging de laatste drie jaar te verminderen: de verblijfsduur wordt langer en het verschil tussen de verblijfsduur van de vrouwen en de mannen vermindert.

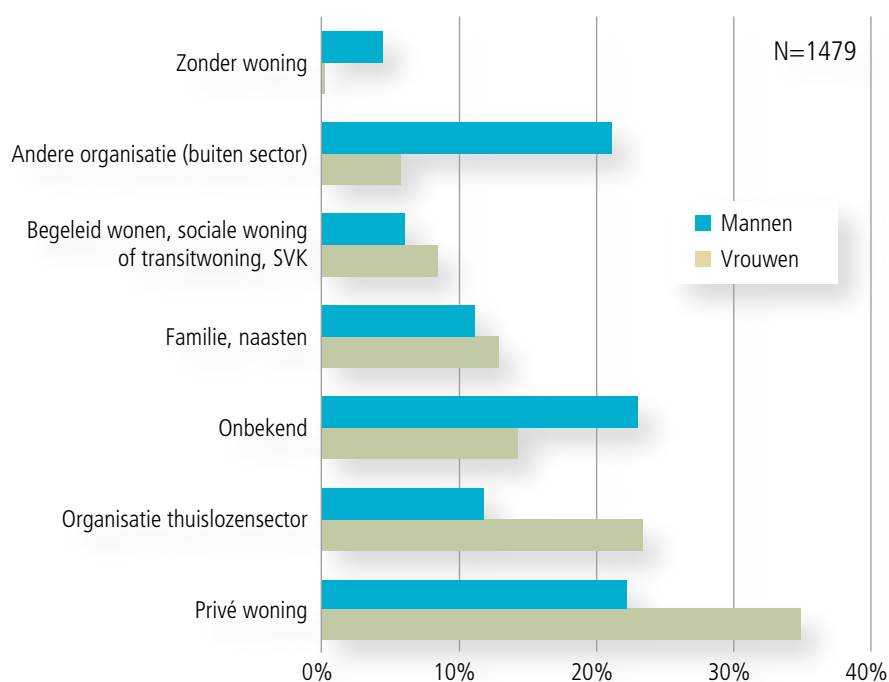
2.1.4.7 Bestemming na het verlaten van de opvang

GRAFIEK NR 22 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS DE BESTEMMING NA DE OPVANG, PER TYPE OPVANGVOORZIENING (2012)

Na hun verblijf in een opvangcentrum, vindt minder dan een derde (28%) van de in de sector onthaalde personen toegang tot een privéwoning. Van de personen die in de centra voor dringend onthaal werden ondergebracht, wordt 43% naar een andere instelling uit de thuislozensector doorverwezen. Voor 12% van de personen, is onderdak bij de familie of verwanten een oplossing bij vertrek.

GRAFIEK NR 23 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VOLGENS DE BESTEMMING NA DE OPVANG, PER GESLACHT (2012)

De vrouwen die een opvangstructuur verlaten, vinden gemakkelijker toegang tot een privéwoning dan de mannen, en 8,5% van hen hebben toegang tot een sociale of daarmee gelijkgestelde woning (t.o.v. 6,1% van de mannen).

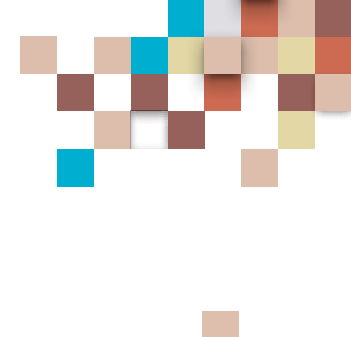
Er dient te worden benadrukt dat vele situaties van onaangepaste huisvesting, en zelfs het gebrek aan huisvesting blijven bestaan en dat de mannen zich in iets moeilijker situaties bevinden bij hun vertrek uit de deelnemende diensten.

Ongeveer zes vrouwen op tien verlaten dus de opvangcentra met een “duurzame” of “semi-duurzame” oplossing²⁵ (zoals we reeds in 2010-2011 konden vaststellen).

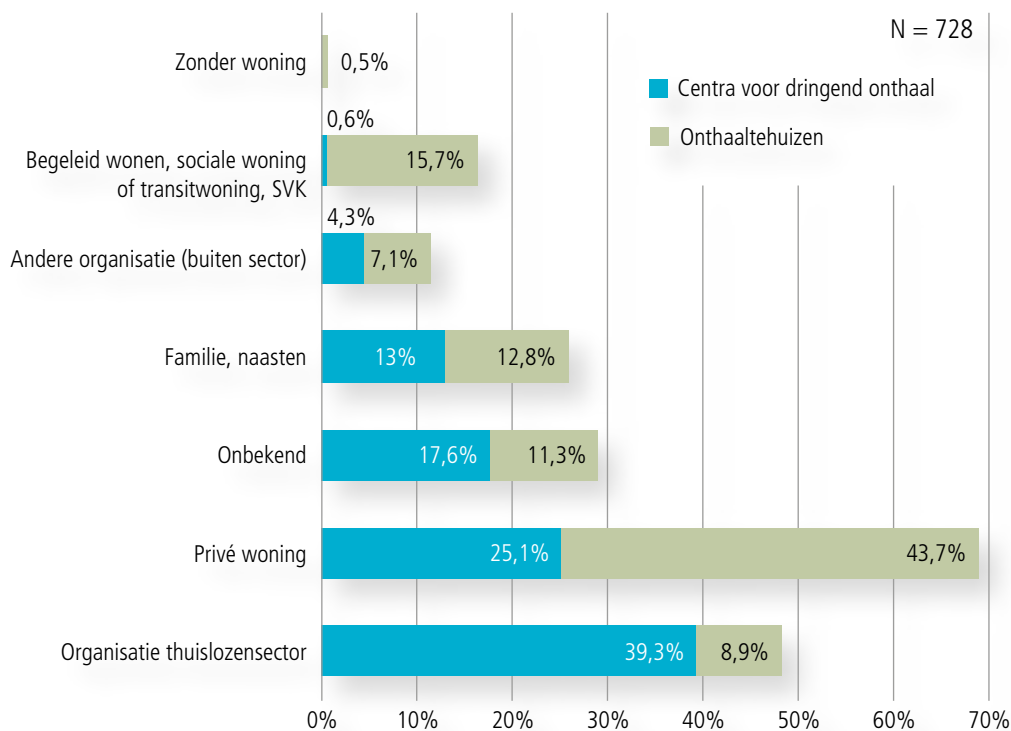
In de volgende grafiek, merkt men op dat ongeveer een kwart van de vrouwen een privéwoning vindt na een verblijf in een centrum voor dringend onthaal, en bijna 40% toegang vindt tot een onthaalhuis. Voor 1 vrouw op 8 blijven de familie en de verwanten “een oplossing” bij het vertrek uit de noodopvang.

De vrouwen uit een onthaalhuis hebben een betere toegang tot een privé, om en bij de 44% onder hen vindt toegang tot een privé-domicilie.

25. Bij de transitwoningen wordt het verblijf beperkt in de tijd: huurovereenkomst met een maximumduur van 18 maanden

GRAFIEK NR 24 - VERDELING VAN DE VERBLIJVEN VAN VROUWEN VOLGENS DE BESTEMMING NA DE OPVANG PER TYPE OPVANGVOORZIENING (2012)

Derhalve is het moeilijk om over een profiel van de thuisloze vrouw te spreken. Het gaat er eerder om de grote verscheidenheid van de situaties tegelijkertijd te behandelen, terwijl men enkele hoofdkenmerken op de voorgrond plaatst.

Bij de centra voor dringend onthaal en de onthaalhuizen verwijst een eerste sprekende vaststelling naar de manier waarop veel vrouwen geconfronteerd worden met de gevolgen van de scheiding: bij de diensten die in BRUREG registreren, wordt bijna een vrouw op twee geconfronteerd met familiale problemen (vaak ook met geweld) of met moeilijkheden verbonden aan ouderschapsrelaties. Naast het verliezen van de huisvesting waardoor 39,8% van de vrouwen worden getroffen, zijn het dus deze beide redenen die door de vrouwen bij hun onthaal worden vermeld. We hebben tevens vastgesteld dat in 38% van de gevallen van verlies van woonst bij de vrouwen, dit het gevolg is van de scheiding van hun ex-partner. Ruimer gezien kan men dus stellen dat de scheiding (al dan niet met geweld gepaard gaand), evenals de ouderschapsrelaties voor bijna de helft van de vrouwen, een van de voornaamste redenen zijn van hun aanmelding in een thuislozendienst.

De fundamentele factoren van het verlies van een huisvesting (scheiding, echtscheiding, vlucht, echtelijk geweld²⁶) zijn volgens FEANTSA voor vele vrouwen de situaties die tot een eenoudergezin leiden. Zij zoeken een tijdelijk onderdak, het belangrijkste probleem is dat van de toegankelijkheid tot de huisvesting.

2.2. De stijging van het aantal thuisloze vrouwen in Brussel: welke statistische werkelijkheid?

Een steeds terugkomende opmerking van de thuislozensector, gedeeld door de publieke opinie en versterkt door de media, betreft de reële of hypothetische stijging van het aantal thuisloze vrouwen. De algemene inventaris van de sector²⁷, uit 2001, kondigde reeds aan dat een bepaald soort vrouwelijke profielen steeg:

“De vrouwen: deze categorie betreft eerst de alleenstaande vrouwen van wie het aantal zowel op straat als in de opvangstructuren stijgt. (...) Vervolgens ook enerzijds de oudere vrouwen vergezeld van grote kinderen en anderzijds, de zeer jonge tienermoeders”.

Men kan de nadruk die men legt op de kwetsbaarheid van de vrouwen, en het belang van de hun verleende bijstand begrijpen. Men spreekt evenwel over “vervrouwelijking van de thuisloosheid”, en stijging van het aantal vrouwen op straat en in de opvangstructuren, zonder werkelijk nauwkeurige bronnen aan te halen. Anderzijds wordt dit over het algemeen niet of weinig gerelativeerd, noch afgewogen ten opzichte van een globale toename van het aantal dak- en thuislozen in Brussel. Uiteindelijk behandelen de betogen vaak slechts een enkele categorie, die van de vrouwen op straat en in de structuren voor noodopvang, terwijl de vraag in zijn geheel bekeken zou moeten worden, rekening houdend met diegenen die bij derden zijn ondergebracht, diegenen die op middellange en korte termijn in opvangthuizen verblijven, enz. In feite is er verwarring tussen dakloze vrouwen op straat, vrouwen die zich “in een crisissituatie” bevinden, zij die niet of slecht gehuisvest zijn, en zij die zich eerder op middellange of lange termijn in de opvangstructuren bevinden.

Laten we hier verschillende elementen hernemen van het artikel van Marjorie Lelubre, een eerste stevige basis voor discussie. Het artikel is²⁸ terecht getiteld “*La féminisation du sans-abrisme bruxellois: une évolution à mieux définir*” ofwel: “*Toename van het aantal dakloze vrouwen in Brussel, een nader te onderzoeken evolutie*”. Gebaseerd op de gegevens van een tiental jaren opvang door het nachtasiel Hoeksteen en de Samusocial, toont Lelubre aan hoezeer de discours inzake de stijging van het aantal vrouwen op straat, te relativiseren zijn. Wij zullen hier slechts met de gegevens van de Samusocial werken. Dankzij de ontmoetingen met de verantwoordelijken van Hoeksteen, weten we dat maar zeer weinig vrouwen deze dienst tijdens het jaar bezoeken en enkel als koppel gedurende de winter (koppels worden in de “klassieke” winteropvang niet aanvaard²⁹).

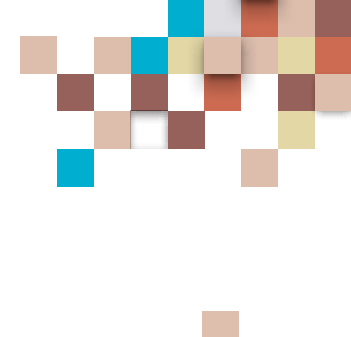
Zo merkt men een stijging in absolute waarde van het aantal vrouwen, met name bij de Samusocial, die de grootste structuur is. Het is echter niet het geval in relatieve waarde, zoals men kan lezen op bladzijde 2 van het artikel:

“We wensen er evenwel op te wijzen dat de groei in absolute cijfers niet tot uiting komt in een forse wijziging van de ratio mannen/vrouwen bij de opgevangen alleenstaanden (...) De stijgende tendens in absolute cijfers lijkt weliswaar onbetwistbaar, maar de bewering dat ook het relatieve aandeel stijgt, ligt minder voor de hand en moet nog bevestigd worden.”

27. Rea A. (sous la direction de), *La problématique des personnes sans-abri en Région de Bruxelles-Capitale*, ULB/Institut de Sociologie/GERME, januari 2000, 4 delen.

28. Lelubre, M., *Toename van het aantal dakloze vrouwen in Brussel, een nader te onderzoeken evolutie*, Brusselsstudies, nummer 62, 2012, 12 p.

29. De ‘klassieke’ winteropvang betreft het openen van extra-opvangplaatsen tussen 1 november en 30 maart, vóór de noodopvang door Samusocial

De jaarverslagen van de Samusocial hameren op deze stijging van het aantal vrouwen, in absolute termen, nooit in relatieve. Daarom wordt in de twee laatste verslagen 2012 en 2013³⁰, een grafiek voorgesteld in het onderdeel getiteld “Toename van het aantal alleenstaande vrouwen en gezinnen op straat” betreffende de evolutie van het aantal opgevangen vrouwen. Men kan inderdaad lezen dat, sinds 2003, het aantal opgevangen vrouwen van 322 naar 1054 is gestegen. Tegelijkertijd dient men voor ogen te houden dat het percentage vrouwen in vergelijking met het totaal aantal verblijven sinds 2005 gestaag schommelt rond 13-15%, en dat het in 2013 zelfs onder 13% is gedaald.

Tijdens het interview met een vertegenwoordiger van NO1 worden de cijfers genuanceerd. De noodopvang wordt concreet geconfronteerd met een jaarlijkse bruto verhoging van het aantal vrouwen als gevolg van de toenemende bestaansonzekerheid in de stad en de stijging van het aantal eenoudergezinnen:

“Op 10 jaar tijd is het aantal vrouwen dat elk nacht in ons centrum wordt opgevangen aanzienlijk toegenomen. In 2006 werden een 30-tal vrouwen opgevangen gedurende de nacht. Vandaag zijn dat er meer dan 75 per nacht. Omdat we vinden dat vrouwen 's nacht bijzonder kwetsbaar zijn op straat heeft NO1 zich geëngageerd om alld vrouwen die zich aanmelden onderdak te bieden. Het is duidelijk dat de associatieve sector daarom steeds meer vrouwen naar ons doorverwijst voor opvang.

Daarnaast moet gezegd worden dat het aantal thuisloze mannen in die periode met een zelfde, of misschien wel in grotere mate is toegenomen”

Tenslotte stijgt het aantal vrouwen in de diensten voor noodopvang, in absolute cijfers, maar in verband met een algemene stijging van de thuislozenbevolking:

“De stijging van het totale aantal dakloze vrouwen zou dus te wijten zijn aan een versterking van het verschijnsel van thuisloosheid op zich, meer dan aan de vervrouwelijking.”³¹

Om te proberen een evolutie te zien, kan men zich eveneens trachten te baseren op de cijfers van de jaarverslagen van de onthaalhuizen voor vrouwen. Meerdere van deze diensten hebben voor ons hun verblijfcijfers nagetrokken sinds 2000 (symbolische datum voor het begin van de studie, vooral gekozen omdat in dat jaar het recentste onthaalhuis voor vrouwen werd opgericht.). Het bespreken van de evolutie van deze gegevens, samen met de diensten, heeft niet tot bijzonder interessante conclusies geleid. Al heeft het merendeel onder hen duidelijk de indruk dat het aantal vrouwen toeneemt, toch valt het hen moeilijk dit concreet te bevestigen. Enerzijds omdat zij het aantal aanvragen en weigeringen niet tellen. Anderzijds kunnen de schommelingen om verschillende redenen worden verklaard (rekrutering van personeel, betere kennis van de dienst door de rest van de sector, enz.) De directrice van een onthaalhuis beschrijft zeer goed de indrukken van de medewerkers die dagelijks aanwezig zijn op het terrein.

“Ik heb ook eens naar het aantal kinderen gekeken, omdat ik intuïtief de indruk had dat het aantal kroostrijke gezinnen toenam. Ik heb dat bekeken, en ik had de indruk dat mijn intuïtie me in de steek heeft gelaten. Het is gek hoe men soms vooringenomen kan zijn. Maar ik denk dat - omdat de verblijven de neiging hebben om steeds langer te duren - ik ze zo vaak zie en daarom de indruk heb dat het om een groot publiek gaat.”

30. Te raadplegen: <http://www.samusocial.be/nl/docu.html>

31. Lelubre, op. cit. p.5

Wat het Steunpunt betreft, maken noch de drie tellingen van 2008, 2010 en 2014 (de cijfers waren min of meer identiek), noch de cijfers van de CR 2010-2012 het mogelijk om een dergelijke evolutie van het aantal vrouwen te bevestigen.

Zelfs wanneer een verzadiging van de opvangstructuren wordt vastgesteld, kan dit moeilijk statistisch vertaald worden omdat het aantal en de kwaliteit van de aanvragen en weigeringen op korte en lange termijn onbekend is. Wat natuurlijk niet betekent dat men de problematiek links moet laten liggen, en niet moet nadenken over gepaste opvang- en begeleidingsvormen voor dit publiek.

3. Dak- en thuisloze vrouwen en vrouwen die slecht gehuisvest zijn in Brussel. Wat zeggen de hulpverleners? Wat vragen de vrouwen?

“Het is door de categorieën te relativeren, en die boodschap willen we ook op politiek niveau laten overkomen. Omdat men over de vrouwen spreekt, spreekt men over de Roma, we worden vaak bevroegd over zulke groepen binnen ons publiek. Categorieën die ooit opduiken. (...) Vervolgens zijn er niettemin trends, dus zonder mensen in bokjes te stoppen...”

— SHW1

“Oh... men heeft alleenstaande vrouwen, met relationele problemen. Men heeft alleenstaande vrouwen met straatproblemen, verslavingsproblemen ofwel problemen van van huisvesting. Men heeft vrouwen met kinderen, met... maar relationele problemen. je kan misschien 4-5 profielen schetsen, maar één profiel, neen, dat is simplistisch.”

— OH4

“Je hebt M., PM, zij heeft haar partner verlaten. Maar goed, zij verlaat haar partner, maar wanneer je haar levenstraject bekijkt, heeft zij nooit alleen geleefd, zij heeft zich altijd beholpen door met iemand te gaan samenwonen op een bepaald ogenblik in haar leven... maar goed, je hebt een Congolese alleenstaande vrouw, een Afrikaanse vrouw dus, maar het kan ook een relationeel probleem zijn en een huisvestingsprobleem. En met het huisvestingsprobleem voeg ik het probleem van schulden eraan toe.”

— OH4

Wij hebben deze drie citaten gekozen omdat ze de moeilijkheid verduidelijken voor de hulpverleners uit de sector om categorieën te creëren en om nauwkeurige profielen van hun publiek op te stellen; de problematiek, de trajecten en de verklarende factoren - dient het nog te worden herhaald - zijn immers dermate met elkaar verbonden en komen vaak in botsing.

Om te vermijden dat een algemeen en identiek antwoord voor iedereen aangereikt wordt, hebben de overheid en de professionals uit de sector thuislozenzorg soms nood aan meer verfijnde categorieën, al was het maar intuïtief om hulpverleners te ondersteunen in hun dagelijkse praktijk. Dat is wat wij in de volgende hoofdstukken proberen te doen.

3.1. Wie zijn de vrouwen op straat en in de noodopvang?

3.1.1. Alleenstaande vrouwen en “psychische problemen”: “Zij die aan het einde van hun Latijn zijn en die afhaken”

Het lezen van de activiteitenverslagen van de Samusocial is vrij veelzeggend op dit gebied. Nemen we het stukje getiteld “de nieuwe doelgroepen”:

“Andere bijzonder kwetsbare groep: de groep ‘vrouwen’ die aan een psychiatrische aandoening lijden. Deze categorie stagneert in de diensten voor noodopvang om verschillende redenen:

- *Ze vertegenwoordigen geen groot gevaar voor zichzelf noch voor de anderen, waardoor er geen ziekenhuisopname in de psychiatrie vereist is;*
- *Ze ontkennen hun ziekte en weigeren dus psychiatrische zorgen;*
- *Ze zijn niet in staat noch geschikt om in gemeenschap te leven en om gemeenschappelijke leefregels te volgen;*
- *Ze hebben voor het merendeel een lang straatverleden;*
- *De meeste onderr onder hen hebben volledig gebroken met hun familie en de hun omringende wereld³².”*

Hier volgt de beschrijving van een van de profielen die men zeer vaak in een noodopvangdienst ziet...

De eerste categorie van vrouwen die door de vertegenwoordiger van NO1 wordt vermeld, is immers de groep met “zware psychische problemen”. Het zijn over het algemeen alleenstaande vrouwen die reeds lang op straat leven, chronisch, en bekend zijn bij talrijke diensten voor noodopvang of residentiële structuren, via ambulante diensten en gezondheidszorg:

“De meeste van de vrouwen die we regelmatig opvangen in onze centra, vertonen een min of meer ernstige psychische pathologie. We ondervinden heel veel moeilijkheden om hen door te verwijzen vooral door die kwetsbaarheid. Sommigen vragen niet langer om hulp en vullen hun dag door de verschillende associatieve diensten te bezoeken.”

Volgens het team van de straathoekwerkers zijn het deze alleenstaande vrouwen die een belangrijke plaats innemen in hun dagelijkse werking. Deze vrouwen hebben met iedereen gebroken, beschouwen zichzelf automatisch als mislukkeling, en hebben alle of een deel van hun eigen mogelijkheden en die van hun netwerk uitgeput, terwijl ze kampen met ernstige psychiatrische problemen.

Deze vrouwen zijn volgens hen:

“werkelijk losgekoppeld van de maatschappij. Maar ook (...) van de andere daklozen, de andere straatbewoners. De band met de sector voor gespecialiseerde hulp is verbroken. Soms zijn er die zelfs barrières opwerpen in het contact dat wij men met hen hebben. Die, ergens zelfs, de banden met zichzelf verbroken hebben. (...) zeer geïsoleerde personen en die meestal zeer zware psychische problemen hebben.”

— SHW1

In NO3, ook al worden er zeer weinig vrouwen tijdens het jaar opgevangen, observeert men eveneens dit specifieke profiel waarbij een lang verblijf op straat gepaard gaat met psychische problemen. Zij verschillen zeer sterk van het hoofdaandeel van de opgevangen, jonge mannen zonder papieren:

“(..). Zij komen niet overeen met de meerderheid van ons mannenprofiel. De meerderheid van de mannelijke profielen, zijn jonge mensen, zonder papieren die onlangs zijn toegekomen. (...) En zij stemmen niet erg overeen met dit profieltype. Zij vallen een beetje uit de toon en dus zijn het echt vrouwen die geen toegang hebben of die geen aanspraak willen maken, die eigenlijk niet proberen om ergens toegang te hebben. En die gewoon-tegetrouw hier naartoe komen, omdat ze geen bestaansmiddelen hebben, ze niet anders kunnen omwille van een hele reeks andere hiermee verband houdende problemen; ze willen geen toegang tot deze andere diensten hebben. (...) Het zijn echt vrouwen die reeds verschillende jaren op de dool zijn.”

— NO3

In een artikel van 1999³³, gebaseerd op Franse en Amerikaanse studies, vermeldde de socioloog Maryse Marpsat reeds de omvang van de psychische gezondheidsproblemen bij vrouwen die op straat leven:

“De vrouwen op straat zijn vooral diegenen die psychische problemen vertonen, waarvoor geen enkele oplossing binnen de familie kon worden gevonden”.

En dit wordt tot op vandaag nog bevestigd NO1:

“Wanneer de mobiele hulpteams ons een nieuwe vrouw signaleren, een vrouw die niet gekend is door onze diensten, vertoont zij vaak verschillende symptomen die wijzen op een zware mentale ziekte: paranoia, hallucinaties, raaskallen ...

De voornaamste aangehaalde reden om deze vaststelling te verklaren is dat vrouwen, of ze nu alleen zijn, met of zonder kinderen, meestal beter door de hulpverlening worden begeleid, omdat ze door de meeste diensten als een kwetsbare en prioritaire groep worden beschouwd. Het zijn de vrouwen die “door de mazen van het net glijpen” en terecht komen in de noodopvang of op straat.

3.1.2. Vrouwen met een migratieachtergrond en echtelijk geweld

Het tweede profiel dat wordt opgemerkt en dat we nog ruimer zullen behandelen in het gedeelte over de vrouwen in de onthaalhuizen, gaat over de vrouwen die slachtoffer zijn van echtelijk of familiaal geweld. Zij zijn vaak van Maghrebijnse origine, moslima, en meestal, op een bepaald ogenblik van hun traject, illegaal op Belgisch grondgebied, wat hun begeleiding niet vergemakkelijkt. Zij stapelen kwetsbaarheden op, en zijn uiteindelijk degenen die men, met een verwijzing naar voetnoot 81 van het Collectief Manifestement³⁴, “pre-daklozen” zou kunnen noemen.

33. Marpsat M., *Un avantage sous contrainte. Le risque moindre pour les femmes de se trouver sans abri*, Population (54) (6), 1999, p.895

34. Collectif Manifestement, *Revendications de (pré-)SDF bruxellois*.

Net zoals NO1, ontmoet het team van straathoekwerkers deze vrouwen:

“Vaak zijn het personen die naar België zijn gekomen voor een huwelijk, en waarbij het huwelijk is misgelopen. En die gebroken hebben met de familie. Die alleen in België zijn na de breuk met de echtgenoot en waarvan de familie in het thuisland is gebleven. En zo komen we bij de vraag naar rechten, van de toegang tot de rechten.”

Een vertegenwoordiger van NO1 zegt daarover ook:

“Elk jaar blijkt zeker meer dan een derde van ons publiek met deze problematiek van geweld te maken (...) Er zijn de huwelijken euh... schijnhuwelijken of gevallen waarbij buitenlanders naar hier komen om zich bij iemand te voegen, vervolgens loopt het slecht af, en zijn ze hier, zonder statuut of met een onzeker statuut, en zelfs een statuut dat onzeker en zelfs illegaal zal worden door, familiehereniging, door de delicate administratieve situatie in verband met een scheiding (...) Vele vrouwen verliezen dan ook hun recht van verblijf of riskeren het te verliezen door van de partner of de echtgenoot gescheiden te leven, hetzij gedwongen of gekozen. Uiteindelijk kiezen zij ervoor omdat het op de één of de andere manier onleefbaar wordt...”

Zelfs wanneer de diensten van mening zijn dat de profielen zeer verschillend blijven, tekenen zich twee grote tendensen af onder de vrouwen in de noodopvangstructuren en die de straathoekwerkers ontmoeten. Enerzijds de langdurig thuisloze vrouwen, degenen die chronisch thuisloos zijn en van wie het profiel verwant is met dat van de - klassieke - dakloze zwerver. Anderzijds de vrouwen met een migratieachtergrond, meestal afkomstig uit Noord- of zelfs Centraal- of West-Afrika, die door familiehereniging in België aankomen en die mishandeld, misbruikt en/ of uitgebuit worden door een echtgenoot en/of zijn familie.

Zij staan voor een onmogelijke “keuze”, zoals de vertegenwoordiger van NO2 uitlegt in volgend fragment:

“Omdat zij zich laten mishandelen, zich laten misbruiken, uitbuiten, omdat het bovendien personen zijn die in families terecht komen waar zij als zeer minderwaardig worden behandeld waar zij alles moeten doen, waar zij niet mogen weggaan, zij zich niet kunnen integreren, enz. (...) ofwel maken zij de keuze om dat alles te ondergaan, ofwel om op te stappen, maar met alle risico's van dien op administratief vlak. Met al de moeilijkheden, de werkelijkheid, al was het maar om voor deze personen een terugkeer te overwegen (...) dus wordt de terugkeer zeer moeilijk of bijna niet overwogen, omdat het huwelijk feitelijk als positief werd ervaren door heel de familie.”

De keuzes voor deze vrouwen zijn altijd pijnlijk. Het is kiezen tussen een uitputtingsslag of een fysiek en moreel gewelddadige situatie ondergaan, maar ondanks alles onder een zekere mannelijke en materiële bescherming (de huisvesting); en het risico om dit “comfort”, en zelfs hun kinderen te verliezen, door de echtelijke woning te verlaten. Een vrouw uit een opvangtehuis, legt het ons uit:

“Het is waar dat met mijn ex-echtgenoot, het een beetje een ander leven is. Het was zeer moeilijk, want hij was zeer gewelddadig, dus... moest ik ofwel deze situatie kiezen, ofwel de andere situatie waarin ik naast mezelf ook mijn kinderen in gevaar bracht. Nu, het is waar, ik had mijn kinderen, ik had een dak boven mijn hoofd, maar van de andere kant, had ik dit probleem...”

In dit geval, heeft het verlaten van het echtelijke dak uiteindelijk het verlies van het hoede-recht van beide kinderen (vier en vijf jaar) tot gevolg gehad, die in een jeugdcentrum werden geplaatst tot de vrouw weer een eigen woning vindt.

Bij een parlementaire hoorzitting³⁵ op 17 december 2012, vermeldde dokter Jenny Krabe, psychiater bij SMES (Santé Mentale et Exclusion Sociale - 'psychische gezondheid en sociale uitsluiting'), de verschillende profielen die door hun dienst, over een periode van 10 jaar ontmoette (2002-2011). Ook hier wordt bevestigd dat, 34% vrouwen van het totale panel, de eerste groep bestaat uit *"Belgische vrouwen die aan ernstige psychiatrische aandoeningen lijden en die sterk geïsoleerd zijn"*; en de tweede groep samengesteld is uit *"vrouwen van Noord-Afrika, die in België zijn aangekomen, meestal ten gevolge van een huwelijk."* Zij bevestigt de vaststellingen van de diensten van de noodopvang of van het straathoekwerk, dat het *"vaak na een (meerdere) periode(s) van echtelijk geweld is dat zij uit hun woning wegluchten."* (pp.6-7)

3.1.3. Diversiteit van de andere profielen

We zijn nagegaan wat de belangrijkste groep vrouwen zou kunnen zijn die we in de noodopvang en op straat in Brussel aantreffen. Deze onderscheiden zich trouwens nauwelijks van de profielen die in de andere Europese metropolen worden ontmoet. Voor wat de overige personen betreft die door deze professionals worden opgevolgd, moeten we vaststellen dat de aangehaalde profielen een grote diversiteit vertonen. Zo vermeldt de NO1 twee andere categorieën van vrouwen die men in de noodopvangstructuren terugvindt.

Ten eerste de jonge vrouwen tussen 18 en 25 jaar, die in meerdere instellingen verbleven (tehuizen, overheidsinstellingen voor jeugdbescherming, enz). Deze vrouwen leefden soms op straat met hun moeder en volgen zelf ook een traject als: jeugdhulp ► straat ► noodopvang ► residentiële diensten zoals de onthaaltehuizen ► terugkeer naar de straat, enz. Hun kinderen, die zij zeer jong kregen, hebben eveneens al een "loopbaan" tussen de sociale diensten en de straat.

Vervolgens zijn er "de oude vrouwtjes", die zich om verschillende redenen in de noodopvang bevinden (verlies van de echtgenoot, van de huisvesting...), maar die gemakkelijker naar de rusthuizen doorverwezen kunnen worden.

Het team van SHW1 heeft ons ook verschillende andere profieltypes uitvoerig beschreven, waarvan we er hier enkele schetsen.

Vrouwen in een koppel of een groep. Het zijn vrouwen die veel gebruik maken van de verschillende diensten (verkrijgen van een woonst, terug in orde brengen van werkloosheidsuitkering, inkomsten, medische zorgen, begeleiding, enz). Dat wil zeggen dat in tegenstelling tot de vrouwen van de eerste, hierboven aangehaalde categorie (alleenstaand, met psychische problemen) die met anderen hebben gebroken, die in afzondering leven, de welzijnswerkers in dit geval voor een overvloed van hulpvragen staan. De groep vormt voor deze vrouwen tegelijkertijd een bron van bescherming, maar ook van conflict. Men vindt echter weinig groepen uitsluitend samengesteld uit vrouwen, hoewel er soms:

"ook groepen vrouwen zijn die zich verzamelen, die in ieder geval met elkaar afspreken, vaak op dezelfde plaats.."

35. Parlement van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, gewone zitting 2012-2013, 17 december 2012, door Mevr. Céline Fremault en Mevr. Anne Herscovici, 79 p.

In dit geval, is het groepseffect, of het in koppel zijn, vaak zowel positief als negatief, zoals een vertegenwoordiger van SHW1 stelt en *“Zowel het koppel als de groep, (...) zijn soms ook een rem voor de sociale rehabilitatie van de personen.”*

De Roma-vrouwen, de vrouwen uit Midden- en Oost-Europa. In dit geval ontmoet het team van straathoekwerkers, via een Roemeense medewerkster, alleenstaande bedelende mama's, soms met hun kinderen. Zoals een vertegenwoordiger van SHW1 in verband met deze kwestie het onderzoek van Ann Clé aanhaalt: *“Twee derde van de bedelaars, die zij in de straten van Brussel heeft ontmoet, waren Roma, en het merendeel ervan vrouwen”³⁶.*

Ten slotte, de groep homoseksuelen, lesbiennes en transgenders, die slechts een kleine minderheid vertegenwoordigen, en niet nauw betrokken zijn bij de problematiek van de vrouwen. We merken terloops op dat, behalve het aanhalen van de seksualiteit door SHW1, deze kwestie zeer weinig of zelfs nauwelijks werd naar voren gebracht door de hulpverleners; terwijl dit toch zeer belangrijk is wanneer men het heeft over bestaansonzekere vrouwen (aanrandingen, prostitutie, enz.).

Laten we terugkomen op een belangrijk punt dat met de diensten werd besproken, een probleem dat vragen oproept binnen de sector, evenals ernstige moeilijkheden bij de onthaal- en organisatie meebrengt, namelijk dat van samenwonende vrouwen. In Brussel telt men immers zeer weinig beschikbare plaatsen voor koppels.

“Onze opvangstructuur laat moeilijk toe koppels op te vangen, voor een deel omdat de opvang van volwassenen zonder kinderen niet gemengd is. Vrouwen en mannen worden op verschillende verdiepingen ondergebracht. Om de plaatsen zo efficiënt mogelijk in te vullen is het voor ons onmogelijk om koppels een eigen kamer toe te wijzen. In uitzonderlijke situaties kan dit voor hoogbejaarde koppels. Op een leeftijd van 80 jaar en een jarenlang leven als koppel, is niet gepast om deze mensen te scheiden.

— NO1

Dit gebrek aan specifieke plaatsen is een reëel probleem. De koppels die zich aan de deuren van de diensten aanbieden zijn niet noodzakelijk bereid om apart de nacht door te brengen. Deze situatie veroorzaakt spanningen, vooral gedurende de winteropvang, waarbij de voorname speler - de Samusocial - geen plaatsen voor koppels voorhanden heeft. Bijgevolg moeten zij zich tot het nachtasiel wenden, waar het aantal plaatsen beperkt is tot 48; en waar er elke avond via een loting de plaatsen worden toegewezen, koppels kunnen samen er een kaart trekken om in de slaapzaal te overnachten.

De problematiek van de koppels beperkt zich niet tot het tekort aan plaatsen. Hun aanwezigheid geeft soms problemen wanneer een van beiden - om de een of andere reden - buiten het huishoudelijk reglement van de opvangstructuur valt. Een vertegenwoordiger van NO3 schetst duidelijk de moeilijkheden die dit stelt voor hun werking:

“De moeilijkheid in het werk is dat het soms om een koppel gaat. Een van beiden vormt een probleem. En men weet dat indien men de man moet buiten zetten, de vrouw zal volgen. Als men de man buitenzet, met een sanctie van 3 nachten, 7 nachten, en dat de vrouw ermee instemt om weg te gaan, zal zij ook voor 3 nachten bestraft worden. Dus dat is toch wel een klein probleem bij het werk, omdat men soms... toleranter is. Toleranter (...) In bepaalde situaties kan men het zijn, omdat men weet dat als men de

36. Zie Adriaenssens S., Cle A., Tacq J., *Bedelarij in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, KUB/EHSAL, 2006, 112 p.

man moet buitenzetten, of als de man moet weggaan, moet ook de vrouw weggaan. En er is waarschijnlijk een grotere gevoeligheid van het team ten opzichte van vrouwen die dakloos zijn. Daarom ook dat men voor sommigen toch probeert om de Samu te bellen wanneer zij niet kan slapen. (...) Kortom men zoekt een alternatief, men zal niet voor de 40 andere personen die geweigerd werden bellen... (...) Maar voor een vrouw zal men het doen, voor die vrouw zal men bellen.”

Hieruit blijkt dat de organisatie van de noodopvang soms weinig op maat is van een specifiek publiek, en over het algemeen ingericht zijn voor de grootste groep van dakloze personen, namelijk alleenstaande mannen. Bepaalde categorieën zoals de koppels, weigeren in te gaan op het voorstel om een aparte opvang door deze diensten., Ze verkiezen de straat, ondanks de moeilijke levensomstandigheden.

Niet alleen bij de diensten thuislozenzorg zijn er moeilijkheden en beperkingen bij de opvang van koppels. Ook wanneer een koppel samen een therapie of een ontwenningsskuur wenst te volgen in een zorgcentrum, worden ze bijna automatisch van elkaar gescheiden, wat de slaagkansen van de kuur vaak vermindert:

“Er is hiervoor bijna geen oplossing. Als je een aanvraag voor een ontwenning indient bij een ziekenhuis voor een koppel dat op straat leeft, zal men ze afzonderlijk opnemen. Men gaat het koppel niet samen opnemen; men zal de man nemen, men zal de vrouw nemen...”

— SHW1

Het is moeilijk en een werk van lange adem om de instellingen te doen begrijpen dat men het koppel samen moet opnemen, zonder hen noodzakelijkerwijs van elkaar te scheiden...:

“Vaak denken de hulpverleners, dat de weg naar sociale rehabilitatie, met de scheiding van het koppel begint. A. vermeldt een persoon, een koppel dat samen stappen wilde ondernemen, maar men heeft de man opgenomen en niet de vrouw. Die op straat is gebleven. En gedurende de hele therapeutische behandeling probeerde men de man te overtuigen dat b van haar gescheiden nodig was om vooruitgang te boeken. En uiteindelijk, verliet hij bij de instelling, hij is naar de straat teruggekeerd en is opnieuw samen met die vrouw.”

— SHW1

3.1.4. Van de straat, naar de noodopvang naar... de straat

3.1.4.1 Weerkerende patronen

Naar deze vrouwen wordt door de sector verwezen met een uitdrukking, dat ze “door alle mazen van het net zijn geglipt”. De levenstrajecten, de begeleidingstrajecten zijn lang, ingewikkeld en pijnlijk. Verschillende sociologische studies besteedde reeds in ruime mate aandacht aan het onderwerp van de vrouwelijke omzwervingen. Het is dit verschijnsel dat raakt, dat mensen wakker schudt, dat de bevolking en de overheid interpelleert.

De chaotische omzwervingen - bovenop het dagelijkse lijden van lange duur van deze vrouwen - geven ons een beeld van de verschillende blokkades tussen sectoren en instellingen van dezelfde sector, van het onbegrip, van de moeilijkheden voor deze vrouwen om te zijn “zoals de anderen” en om in te gaan op bepaalde zorgprojecten en -omkadering. Het zijn tevens bijna historische familieframes die zich laten onthullen. In die optiek legt een vertegenwoordiger van SHW1 uit dat wanneer de vrouwen op de straat “belanden”, het in werkelijkheid soms niet over een enkele “dwaling” gaat, maar omdat hun levensloop zodanig zwaar beladen is door extreme gebeurtenissen uit hun kinderjaren en/of hun adolescentie:

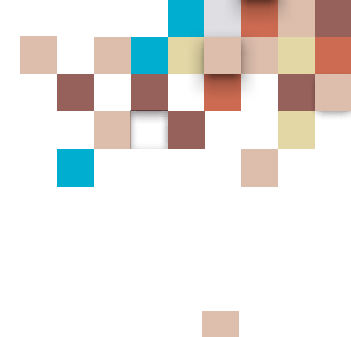
“... men heeft de indruk dat het vaak in het verleden, soms zelfs reeds in de kinderjaren werd beleefd, nog voor men op straat belandde. Verwaarlozing, een leven in instellingen, intra-familiaal geweld, seksueel misbruik tijdens de jeugd, alcoholisme in de familie (...) eerste experimenten in ieder geval met alcohol, enz. kortom echte mishandeling. En dus kan men stellen dat deze ervaringen niet nieuw zijn op het moment dat de personen op straat belanden, op straat overleven, het zal alleen maar versterken wat men reeds heeft meegemaakt.”

Van instelling naar instelling, van mislukking naar een nieuwe start. Door naar het levensverhaal van deze vrouwen te luisteren, hoort men eveneens het falen van de hulpverlening aan deze vrouwen, voor wie de klassieke oplossingen niet of niet meer schijnen te werken.

Een vrouw van 57 jaar, die 14 jaar op straat heeft doorgebracht en die we bij de vzw SW1 ontmoeten³⁷, getuigt. Hoewel zij aanvankelijk beweert dat haar aanwezigheid op straat 7 jaar bedraagt, zijn er in werkelijkheid voorafgaande periodes geweest:

“De eerste keer die ik op straat ben beland, was ik dertig jaar, maar ik ben er maar 1 jaar gebleven, ik ben er weggeraakt. Neen, 32 jaar was ik, maar ik was mijn echtgenoot verloren, ik had dezelfde dag mijn kinderen verloren, men had ze... dezelfde dag bij me weggehaald: mijn echtgenoot, mijn zoontjes en het appartement. Ik heb alles verloren dezelfde dag, zonder er iets van te begrijpen. Dat alles omdat mijn echtgenoot een testament had opgesteld, waarin stond dat wanneer hij zou sterven, zijn kinderen uit huis moesten worden geplaatst. Dus, dezelfde dag heeft men me alles weggenomen, alles! (...) Vervolgens ben ik beginnen drinken.”

37. Passage uit de evaluatie van het project “SW1”: “Het project ‘SW1’ had als eerste doelstelling om een plaats te bieden aan vrouwen die sinds een lange tijd ronddoelden en die te kampen hadden met uitsluiting, met name door het bestaande hulpaanbod. Het hoofddoel was een vertrouwensklimaat te creëren op een plaats waar de vrouwen kunnen leren hun eigenwaarde terug te vinden, om hun zelfvertrouwen en hun vertrouwen in anderen te vergroten en om een stevige, stabiele en veilige banden te smeden: noodzakelijke elementen in het traject van hun re-integratie.”

Zij vertelt verder, terwijl ze de chronologie van haar verhaal tracht te preciseren:

“Omdat ik op 41-jarige leeftijd ben getrouwd. Sinds mijn 43 jaar leef ik op straat, dat zal nu 14 jaar lang zijn. Ja, 14 jaar op straat. Met twee onderbrekingen. Ik probeerde zelf een woonst te vinden. De eerste keer heb ik het na 7 jaar gedaan, maar ik ben direct bevallen. Ik heb het geen maand volgehouden. Ik heb 7 jaar alleen doorgebracht, en 7 jaar met mijn dochtertje.”

Een andere opmerking betreft het mogelijk herhalen van situaties, van de ene generatie op de andere; of het onvermogen, door opeenvolgende mislukkingen, om de vicieuze cirkel van bestaansonzekerheid te doorbreken, waar opeenvolgende generaties niet uit geraakten.

Dezelfde mevrouw vervolledigt de geschiedenis van haar traject, en vertelt het traject van haar dochter, die net als zijzelf in hetzelfde “schuitje” zit:

“(..) ik heb 7 jaar op straat geleefd met een kind. Een adolescente laten we zeggen, een jonge adolescente. Zij was... ongeveer 12 jaar wanneer zij samen met mij op straat terechtgekomen is. Zij is er nog altijd mijn dochter. (...) zij gaat binnenkort naar een huis voor jonge moeders. (...) Zij zal zich hier wel uit redden. Zij heeft een vriend, het is een buitenlander maar het is een goede man, zij komt er wel. Zij hebben samen een baby. Ik ben reeds twee keer grootmoeder van haar... Maar het is een heel vicieuze cirkel, men heeft haar beide kinderen afgenomen, de twee kleintjes. En zij ziet ze drie keer per week. (...) Nu gaat ze dus naar een huis voor jonge moeders, zo zal zij de baby kunnen houden. Nu wordt het een kleine jongen. En zij zal haar dochtertje alle weekends meekrijgen.”

Haar dochter heeft haar vriend ook op straat leren kennen, net als de vader van de andere kinderen:

“de vader van de andere kleintjes, tja... zij heeft een zeer...chaotische relatie gehad. Zeer pijnlijk, en gemeen eveneens.”

Onder de vrouwen die in de opvangstructuren worden opgevangen, vertonen sommigen onder hen ook deze herhaling van mislukkingen, van generatie op generatie:

“Er komt een vrouw aan. In feite zijn het verhalen die ik verafschuw. Zo hebben we de grootmoeder, de dochter en de kleindochter opgevangen in het onthaaltheuis. En dan, nu, heeft de dochter een kind, een klein meisje met een ‘voorbijganger’. En dus, heeft zij vriendschap gesloten met een van mijn ex-gasten. Zij zijn naar l’Ilot getrokken, gedrieën, de kleindochter, de vrouw, en die kerel dus. Zo (...) men heeft de grootmoeder gehad, men heeft de kleindochter gehad wanneer zij nog een klein kind was. En nu is zij groot, zij heeft opnieuw een klein dochtertje, en zij zit opnieuw in een onthaaltheuis. En dat zijn situaties, die we vaak zien. Men heeft personen die hier als kind zijn toegekomen, die hier als alleenstaande man terugkomen, en die vervolgens als gezin terugkomen. Het is ontmoedigend, men vraagt zich af wanneer gaat dit stoppen, want daaraan worden we geacht te werken! Het is verschrikkelijk. Het is de mislukking van de school, het is de mislukking van de jeugdzorg, het is de mislukking van de jeugdbescherming, van de sociale integratie, de sociale lift blijft steken, het is de mislukking van alles, zo te zien is er niets dat werkt. En vervolgens is het ook voor ons een beetje een mislukking.”

— OH1

kwetsbaar van bij het begin van hun bestaan, bevinden zich zonder huisvesting ten gevolge van een relatieprobleem (een mannelijke pijler stort in), vervolgens worden alle etappes, van de noodopvang tot de individuele huisvesting, via het onthaalhuis en de transitwoning doorlopen. Helaas blijkt het duurzaam betrekken van een woonst altijd precair, en is de terugkeer naar het hokje “start” onvermijdelijk. Het is het indrukwekkend om te zien hoe het proces, stap voor stap opnieuw wordt herhaald. Uiteindelijk wordt de band en het vertrouwen met de diensten van de sector langzaamaan verbroken.

Het is vooral in deze context dat men ten volle het belang beseft van werkvormen van het type “Housing first”³⁸ in België en in het Brussels Gewest in het bijzonder.

3.1.4.2 “De overlevingsstrategieën van de vrouw op straat zijn niettemin verschillend van die bij de mannen.”

Deze vrouwen, op straat of in de noodopvang, komen vaak terecht in een zeer mannelijke omkadering. Kwetsbaar vanuit verschillende standpunten, en vooral lichamelijk, zijn ze “prooien”, zoals wij het meermaals uit de mond van een hulpverlener hebben gehoord. Voor hen, bestaat een overlevingsstrategie in een zo gewelddadig milieu erin om zich onzichtbaar te maken, onzichtbaarder nog dan de mannen in dezelfde situaties.

Laten we hier de woorden van de gebruiksters kruisen met deze van een noodopvangdienst:

“Mannen zijn makkelijker te identificeren door de mobiele hulpteams, waar vrouwen discreter zijn en dus minder opgemerkt worden. Een dakloze vrouw gaat op in de groep, zij heeft een voorkeur voor openbare plaatsen zoals winkelcentra, stations, sociale restaurants en zelfs bibliotheken. Omdat zij zich bewust is van haar kwetsbaarheid op straat zoekt zij veilige plaatsen. De keuze wordt beperkter na het sluitingsuur van een aantal openbare plaatsen. Anderen zoeken naar partners met het idee dat deze voor veiligheid kunnen zorgen. Spijtig genoeg is dat niet altijd het geval.

— NO1

“(…) maar het is waar dat men niet meer vrouwelijk is. Men wordt automatisch meer een jongen, goed, men moet zich beschermen, men moet zelfs... de persoon beschermen die met ons is en zo.”

“Kortom, op straat, is het voor de vrouw: wees discreet”

—VROUW, 14 JAAR OP STRAAT - SW1

Ook al werd de problematiek van het seksuele geweld niet of weinig bij de interviews behandeld, het sluimert daarom niet minder vaak op de achtergrond van de parcours van de vrouwen die we ontmoetten. Uit de vermelde situaties, blijkt de kwetsbaarheid van het vrouwelijke lichaam, dat men kan verkrachten, dat zwanger kan worden, enz. maar dat lichaam kan eveneens als pasmunt kan dienen om een plaats te onderhandelen, bv in een kraakpand.

38. Meer informatie over de filosofie van “Housing First” in het algemeen en in het bijzonder wat de Belgische projecten betreft, vindt u hier: <http://www.housingfirstbelgium.be/pages/six-implementations/bruxelles-smes-b.html>

3.1.4.3 Een probleem dat vaak voor de vrouwen wordt aangehaald: de hygiëne en de lichaamsverzorging

Wat de verzorging betreft, is het moeilijk om zich een nauwkeurig beeld te vormen van de toegang tot de gezondheidszorg (van gezondheid, psychische gezondheid). Volgens bepaalde hulpverleners is het beter dat er wordt ingegrepen op niveau van het gezondheidssysteem voor de vrouwen:

“Omdat een vrouw, wanneer zij vraagt om in psychiatrie of in het ziekenhuis opgenomen te worden, zij gemakkelijker zal worden geholpen dan een man. Dat is ten slotte wat wij aanvoelen, ik kan dit niet becijferen, maar men slaagt er duidelijk sneller in om een vrouw in de psychiatrie te laten opnemen dan een man.”

— NO1

De vrouwen worden hoe dan ook beter bereikt door het sociale zekerheidsstelsel. Daarentegen is het helaas zo dat epidemiologische en sociologische studies over deze problematiek hebben aangetoond, dat in het algemeen, net als voor alle uiterst preciaire personen, de slecht gehuisveste vrouwen en de vrouwen op straat, in regel minder een beroep doen op de medische zorg dan de rest van de bevolking.

“Het is waar dat men slecht scoort op het niveau van de gezondheid (...) Maar zeer weinig van onze mama's zijn ingeschreven in wijkgezondheidscentra. Het is ongelofelijk, ik heb hier zelden mama's gezien die een huisarts hadden, die hun gezondheid opvolgt. Zeer zeer weinig (...) in het algemeen, op het vlak van de gezondheid, behandelt men het ernstige probleem, maar men bekijkt het niet in een volledige context. En dus, hebben zij geen referentiearts die een totaalbeeld van de gezondheid schetst.”

— OH3

Tijdens een collectief interview, bevestigt een vrouw het afzien van bepaalde gezondheidszorgen door de dringende noodzaak om keuzes te maken:

“Bijvoorbeeld, ik gebruik bepaalde dingen niet. Ik heb tandpijn, ik ga, ik betaal, dat is alles. Zelfs wanneer ik pijn heb, zoek ik niet, omdat het tijd in beslag neemt, men heeft tandpijn, men zal zich direct laten verzorgen, men gaat niet..., zelfs dat wordt dringend. (...) Het is duur, men moet de brandverzekering nemen, men moet de verzekering voor de meubels nemen. Ik heb de verzekering voor de meubels stopgezet. Ik dacht, wat heb ik voor meubels? Ik heb geen meubels... ik betaal een verzekering voor de muren. Ik betaal reeds de brandverzekering. Dat is ook een budget. Het is een budget, vind ik. Alles, alles, alles is betalend. Het is waar dat men de sociale bijstand heeft, maar deze bijstand moet jij zelf zoeken, jij moet naar hen toegaan, jij moet papieren verzamelen, jij moet bij het comité langsgaan.”

In de meest extreme gevallen bij personen met psychische problemen, is de verhouding met het lichaam zodanig verstoord, is het lijden zo erg dat het ernstige gevolgen kan hebben zonder dat de persoon dit zelf inziet.

Alle diensten voor dagopvang onderstrepen een typisch kenmerk van dakloze vrouwen, en ze worden bijgetreden door talrijke buitenlandse studies hierover, nl. dat de dakloze vrouw een volkomen andere band heeft met haar lichaam dan de man. Dit betekent niet dat alle mannelijke daklozen er geen aandacht aan besteden noch dat er geen uitzonderingen bij de vrouwen zijn. Maar ondanks alles blijven de meningen van de professionals zeer stereotiep. Meerdere vrouwen - vooral die op straat en/ in de noodopvang - brachten deze problematiek van de

hygiëne naar voren. Ze hebben het er moeilijk mee in hun levensomstandigheden, te meer door het gebrek aan sanitaire voorzieningen voor vrouwen. Men kan dit met enkele woorden van deze vrouw kort samenvatten:

“Wat hygiëne betreft, het is niet gemakkelijk, vooral voor de vrouw. (...) De regels, de menstruatie, één keer per maand, en alles...”

Het verzorgen van en het respect voor het eigen lichaam blijkt dus belangrijker bij dakloze vrouwen dan bij de mannen. Psychologisch herstel gaat via lichamelijk herstel, maar bij de vrouwen is het op de eerste plaats een proces om snelle aftakeling te vermijden om zodoende onopgemerkt en onbereikbaar te blijven ten aanzien van het publiek. Het is wat M.-C. Vaneuville³⁹ zegt die het volgende schrijft:

“Wanneer het lichaam van de vrouw wordt blootgesteld, zijn schaamte en intimiteit moeilijk om mee te leven. Hoe ‘pipi doen’, hoe omgaan met maandstonden wanneer men in grote armoede leeft, in een leefwereld met vnl. mannen (kraakpanden, bendes, enz.)? Het verzorgen van het lichaam vereist aangepaste plaatsen, maar de plaatsen op de straat vervullen vaak de nodige elementaire voorwaarden voor hygiëne en intimiteit voor de vrouw niet.”

3.2. Vrouwelijke profielen en trajecten in onthaalhuizen

Uit de bevindingen van de professionals van de gemengde onthaalhuizen en de tehuizen voor vrouwen, komen weer twee grote trends naar voren wat de opvang van hun vrouwelijk publiek betreft. Enerzijds, vinden we - zoals in het gedeelte betreffende vrouwen op straat en in de noodopvang - trajecten van vrouwen terug met psychische gezondheidsproblemen. En anderzijds, vrouwen met een migratieachtergrond die slachtoffer werden van echtelijk geweld. Erg logisch aangezien, zelfs wanneer er obstakels bestaan tussen de sociale urgentie en de residentiële opvang van middellange/ lange termijn, bevinden sommige vrouwen, die we in de straat en/of in de noodopvang ontmoetten, zich na dit laatste “tussenstation” weer in de Brusselse onthaalhuizen.

3.2.1. Vrouwen met geestelijke gezondheidsproblemen

De onthaalhuizen worden ook steeds meer geconfronteerd met de problematiek van geestelijke gezondheid onder hun vrouwelijke gasten. Zelfs wanneer deze diensten proberen om de verschillende profielen van hun bewoners in evenwicht te houden, merken zij een reële stijging op van dit type vrouwen.

Een verpleegkundige van een onthaalhuis voor vrouwen – (OH5) - legt ons volgende vaststelling uit:

“toename van de complexiteit van de trajecten, van de psychische problemen. (...) Het is hard om te zeggen, maar ik geloof dat we achteruit gaan. Als enkele jaren geleden, 6 jaar geleden nog, men het vaak had over toevallige ‘onfortuinlijken’, geloof ik dat het er steeds minder zijn. (...) Die voor de eerste keer in deze situatie, tussen baakjes, van dakloze

39. M.-C. Vaneuville, op. cit., p.43

personen terecht komen. Maar dat kan zijn omwille van (...) familiale problemen, hoofdzakelijk bij de vrouwen, ten gevolge van echtelijk geweld, waar zij hun echtelijk dak verlaten, en zij de ervaring, een eerste ervaring van een leven in een onthaalhuis meemaken. Maar ook hier, steeds meer, is het... ik kan niet over een herbaling spreken maar... psychische problemen zijn er steeds meer. Men heeft er nooit zoveel gehad. Men ontdekt het echt."

Wanneer men het onderwerp van de slecht gehuisveste vrouwen met psychische problemen aansnijdt, (maar het is eveneens het geval voor de mannen), is het de hele problematiek van het "te veel" en het "niet genoeg" dat naar voren wordt gebracht. Of het nu om de sector van de noodopvang gaat of om die van de onthaalhuizen, de personen zitten echt gekneld tussen twee onbevredigende aanpakken, enerzijds "niet genoeg psy" om in de sector van de psychiatrie te verblijven (die eveneens te kampen heeft met een gebrek aan beschikbare plaatsen), maar anderzijds "te veel" om zich in de sector thuislozenzorg te bevinden:

"Het zijn psychiatrische gevallen, die niet door de psychiatrie worden erkend. Deze personen zitten soms een beetje tussen twee stoelen. Worden ze geïnterneerd, dan zijn zij niet ziek genoeg om te blijven. En wanneer ze hier zijn, zijn ze niet genoeg... normaal, tussen baakjes, om hier te blijven. En daarmee zitten wij er ook tussenin."

— OH8

Binnen deze categorie, zijn de profielen uitermate gevarieerd en eisen een permanent aanpassingsvermogen van de hulpverleners aan deze soms extreme situaties, waarvoor ze niet altijd voldoende werden opgeleid. Ook al zijn ze minder uitgesproken dan in de zeer laagdrempelige diensten voor noodopvang, het zijn:

"... psychische problemen, grenzend aan de psychiatrie, derhalve zou men psychiatrisch kunnen zeggen, maar die het niet zijn, die niet worden aangegeven. En waarover men niet zal spreken in deze termen. Dus gaan we ons, hier omringen door vrouwen, waarvan ik kan zeggen dat er werkelijk problemen waren die men zelfs met psychose kon bestempelen. Maar niet-behandeld, onder controle gebracht op een zekere wijze, en waarvan het team getracht heeft om voor de begeleiding te zorgen, zonder er veel aan te doen, maar door er niettemin rekening mee te houden bij de begeleiding."

"... het zijn personen, die vaak, sinds jaren, problemen hebben gehad, die over depressies spreken. Ook psychotische aandoeningen, verschillende crisissen. Het zijn vaak personen die niet... ja, zij hebben met een bepaalde arts een behandeling niet voortgezet. Of ze werden ergens opgevolgd maar zodra de crisis voorbij was, zijn ze weggegaan, was er geen contact meer, zij veranderen van arts of zij wachten totdat er weer een crisis dreigt. En er is geen opvolging, telkens begint men opnieuw op nul in feite, en om een of andere reden is er ook geen continuïteit."

— OH2

3.2.2. Vrouwen, slachtoffers van echtelijk geweld, in onthaaltehuizen: een klassiek profiel

In 2010, merkte het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van het Brussels Gewest, op bladzijde 22 van haar verslag⁴⁰ op:

“Familiaal geweld komt zeer frequent voor, vooral onder de thuisloze vrouwen en kinderen. De betrokken onthaaltehuizen herbergen een groot deel van personen die slachtoffer werden van familiaal geweld.”

Vier jaar later kan men enkel de continuïteit vaststellen van deze opmerking en zelfs een versterking van het verschijnsel vaststellen.

“Slachtoffers van echtelijke geweld hebben we altijd gehad en minderjarigen ook. Vrouwen zonder verblijfspapieren daarentegen, daar is een enorme stijging van.”

— OH3

De cijfers van de CR, die hierboven werden vermeld, bewijzen het: de vrouwen in de onthaaltehuizen zijn zeer vaak slachtoffers van echtelijk geweld. Ze cumuleren problemen op verschillende niveaus: de afhankelijkheid van de familie en de echtgenoot, gebrek aan informatie over de maatschappij waarin ze nu leven, moeilijkheid en zelfs onvermogen om te communiceren, opsluiting, enz. Deze vrouwen ondergaan een veelvoudige druk, ofwel van hun familie in het geboorteland, waarvoor zij - door te migreren - een economische hoop en een sociale verbetering vertegenwoordigden. Of nog die van de echtgenoot en de schoonfamilie ter plaatse, die haar volgens gangbare gebruiken in het geboorteland, tot een lichamelijke en symbolische opsluiting verplichten.

Het is nutteloos om te veel in detail te treden over deze migratieproblematiek, en het hierbij betrokken geweld; de samenvatting van de interviews zullen volstaan om dit specifiek vrouwelijk verschijnsel te verklaren:

“(..) men heeft toch een aanzienlijk deel van de vrouwen die slachtoffers zijn van echtelijk geweld. ‘dat is echt een beetje het profiel, de grote klassieker..’ Het zijn vrouwen die in het algemeen Maghrebijnse roots hebben. Die uit het land van herkomst komen en zo zijn uitgebuwelijkt. De kerel is zijn vrouw in zijn land gaan zoeken, hij heeft haar meegebracht, hij heeft kinderen met haar gehad. En in het begin was hij zeer aardig, het was geweldig; dan is de situatie beginnen te ontaarden, ik heb niets gezegd voor de kinderen, en vervolgens is er iets gebeurd, ik had er genoeg van en ik ben vertrokken. En ik heb de kinderen meegenomen, en zo ben ik hier.”

— OH1

“Vrouwen die hier toekomen door gezinsberening, voornamelijk Maghrebijnse vrouwen, dat is het prototype (...). Maar ook bepaalde Afrikaanse vrouwen. (...) Deze vrouwen zijn veel weerlozer wanneer de gezinsberening misloopt. Omdat zij niet verwachtten om te moeten werken, een gedeelte onder hen ging de kinderen opvoeden, hun huishouden doen en die dingen goed doen. En dan het contract, alles stort in elkaar. (...) Een van de prioriteiten was toch een echtgenote te zijn, en dus een moeder. En dus hebben zij jonge kinderen, (...) zitten zij vast, zij kennen de maatschappelijke gebruiken in België

40. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van het Brussels Gewest, Welzijnsbarometer. Brussels armoederapport 2010, GGC, 89 p.

nog niet, zij hebben nog niet goed begrepen hoe de dingen in elkaar zitten. (...) zij zijn uiterst teleurgesteld en voelen zich zeer, zeer slecht, omdat zij beseffen dat zij hun kinderen alleen zullen moeten opvoeden. Het is de ondergang voor hun leven als koppel, zelfs wanneer hun komst hierheen een klein risico inbieldd omdat ze meneer niet te goed kenden, hadden ze toch grote verwachtingen, soms hadden ze fors geïnvesteerd.”

— OH2

Een Marokkaanse vrouw van 30 jaar - moeder van 2 kinderen - die we in het Centrum ter Preventie van het Echtelijke en Familie Geweld ontmoetten, legt haar situatie uit:

“Het is pas na 10 jaar huwelijk dat ik vernomen heb dat er een OCMW vlak voor mijn deur was. Ik wist zelfs niet dat dit bestond. Ik wist dat er werkloosheidsuitkeringen waren, omdat hij [haar echtgenoot] die had, dat is alles. Ik wist niets meer.”

Later, heeft ze het over haar opsluiting, zoals vele vrouwen van buitenlandse origine die wij ontmoet hebben ook hebben ondergaan:

“wanneer je bij een echtgenoot bent, kan je de deur niet uit, behalve met hem. Jij mag niet naar een vriendin, jij mag niet ... dan kan je niets weten. Maar waarom is ze weggegaan? [= de echtgenoot verlaten] het is niet dat men zin heeft om weg te gaan, zomaar. Zie je, dan ken je niets, je weet niets. Ik heb geluk gehad omdat hij naar de gevangenis moest. Zij hebben me het OCMW getoond. En op school leer je dingen, jij kan er vragen stellen. Maar wanneer jij altijd met zo'n echtgenoot bent. Het OCMW verplicht naar school te gaan, en door de school ken je toch je rechten. Gedurende 10 jaar wist ik niet wat mijn rechten waren. Ik weet niets, ik ken enkel zijn familie, zijn zusters, en hem.”

Zelfde scenario van opsluiting voor deze vrouw afkomstig uit Turkije - 30 jaar - een kind - blijkt uit het interview:

“Ik heb ook de scheiding aangevraagd, en het was hetzelfde. Ik ben van Turkije gekomen, het is nu acht jaar dat ik in België ben. Ik was ook in de cursus Nederlands ingeschreven. Mijn echtgenoot zei me: jij kan er niet naartoe, omdat het een gemengde school is, met mannen en vrouwen. Jij mag er niet naartoe, jij kan daar niet gaan, jij mag alleen maar gaan om brood te kopen, de inkopen te doen, eten te kopen, en verder poetsen, en het is alles. En ik ben twee jaar op school geweest wanneer ik in België toekwam, slechts met vrouwen. En hij heeft me gezegd jij kan daar gaan, maar jij kan niet gaan naar de gemengde school.”

Wanneer ze gehuwd zijn met een echtgenoot die soms bepaalde, strikte religieuze principes volgt, mogen zij niet met vriendinnen weggaan, noch gemengde instellingen betreden en dus sluiten zij zich steeds meer op. Ze kennen de taal niet en evenmin de rechten die ze op het Belgisch grondgebied hebben, enz. Het proces om zich van deze situaties van lichamelijke en psychologische opsluiting te bevrijden, blijkt dan lang en pijnlijk.

De voortzetting van het interview met de Turkse vrouw:

“Maar met mijn echtgenoot, in de godsdienst, zegt men dat het hoofd van het gezin een man is. Het is niet een vrouw. Hij sloeg me, hij beledigde me, hij deed om het even wat. Ik zei dat gaat, ik heb een zoon, ik ga voor hem blijven. Nadien heeft hij me gezegd, hoepel op, hij heeft me gezegd om weg te gaan. Dan ben ik weggegaan, ik ben naar de politie geweest. Zij hebben gezegd, we zullen een onthaalhuis voor je zoeken en je kan daar naartoe gaan. Ik was niet akkoord, omdat ik de wetten van België niet kende, ik kan niet goed Frans spreken.”

Weg van het leven tussen vier muren met hun echtgenoot en hun kinderen, worden deze migrantenvrouwen, wanneer zij de kracht vinden en het risico nemen om uit deze situatie weg te vluchten, in feite geconfronteerd met veel moeilijkheden, zelfs bij de eenvoudigste dagelijkse taken. Tijdens een groepsinterview, legt een Afrikaanse vrouw uit een onthaalhuis ons haar eerste zware beproevingen als alleenstaande uit:

“Dus ik was het reeds gewoon met de auto [zij deed de inkopen alleen met haar echtgenoot, met de auto] niet met metro’s en zo. En nu, zou ik de metro moeten nemen. En dat kan ik niet. Er zijn twee richtingen en ik weet niet welke de andere kant opgaat. Het was enorm! (...) Het pakje rijst kende ik niet, ik vroeg het, ik lachte. (...) Ik wist niet hoeveel griesmeel kostte, en hoeveel andere dingen hier kostte. En wanneer ik hier met mijn kinderen ben gebleven, zat ik daar, er is geen auto, waar moest ik beginnen? (...) En ik zei, die gek daar [haar echtgenoot] ik mis hem!”

Alvorens het risico te nemen om hun gezin te verlaten, hoe gevaarlijk het er ook mogen zijn, leven de vrouwen soms lange tijd met schrik, vooral om hun kinderen te verliezen.

“Zo zijn er bijvoorbeeld vrouwen, die effectief een woonst hebben, maar de dag buitenshuis doorbrengen, uit angst voor de echtgenoot. En zo ken ik vrouwen die hier getuigen dat zij de hele zomer in de parken hebben doorgebracht met de kinderen, omdat ze ...ja, ze niet durfden. En ze gaan ‘s avonds naar huis en hopen dat er niets zal gebeuren en ze de nacht kunnen doorbrengen. En vervolgens gaan zij weer overdag buiten rondlopen. En de echtgenoot die zegt, hoe dan ook, als jij hulp gaat vragen, zal men jouw kinderen plaatsen. En omdat ze niet beter weten, ze van een ander land komen waar die dingen eveneens zo gebeuren, zij niets weten en schrik hebben voor het onbekende; durven ze zich niet tot andere mensen richten.”

— OH2

Tenslotte, deze administratief ingewikkelde situaties maken het sociale werk voor de hulpverleners moeilijk. Ze moeten de wetten op de immigratie, gezinshereniging en verschillende verblijfsstatuten kennen, blijven opvolgen en ermee jongleren, enz. Veel vrouwen afkomstig uit Noord-Afrika, van Marokko in het bijzonder voor wat Brussel betreft, komen België binnen via de gezinshereniging. Indien ze bij de echtbreuk⁴¹ geen drie jaar van gemeenschappelijk leven kunnen bewijzen met de persoon die ze heeft laten overkomen, verliezen zij systematisch hun papieren. Een van de problemen met deze vrouwen, slachtoffers van de chantage van hun echtgenoot, (hem verlaten zou betekenen dat ze hun kinderen verliezen, hun papieren verliezen, enz.), is dat zij geen klacht durven in te dienen. Zonder klacht, zonder bewijzen van geweldpleging, is het moeilijk voor de hulpverleners om een dossier van echtelijk geweld in te dienen.

3.2.3. Het kind, rem of motor?

Het moederschap, de plaats van het kind, enz. zoveel kwaliteiten en “functies” eigen aan vrouwen zijn ondubbelzinnig een van de, zo niet het belangrijkste, kenmerk van de vrouwen in de Brusselse onthaalhuizen.

41. De lezer geïnteresseerd in de driehoeksverhouding tussen ouders, kinderen en hulpverleners kunnen volgende interessante analyse raadplegen: A.M.A., Des familles sans chez soi: quel accompagnement des enfants et des parents en maisons d'accueil? Etat des lieux – Regards croisés – Analyses, 2012, 107 p.

De plaats van het kind blijft echter vrij dubbelzinnig voor een aantal van deze precare vrouwen. Soms ontstaat er in hun hoofd de idee van reddende factor, dat een uitweg “naar boven” zal mogelijk maken voor de situatie van dat moment (slechte huisvesting, werkloosheid, familiale problemen enz.). Het doel is dan een kind te krijgen, een hoop in afwachting van de geboorte, een middel om het dagelijks uit te houden na de geboorte en het onophoudelijk zorg vraagt. De directrice van een onthaalhuis voor vrouwen is zeer duidelijk:

“Zij zijn de motor om het uit te houden. Zij zullen het voor de kinderen uithouden, zij zullen er echt voor vechten. (...) het is een krachtige motor, de kinderen.”

Nochtans kan hetzelfde kind soms - en door dezelfde vrouw die er een motief in zag, een kracht om zich eruit te redden en een zekere troost - een rem blijken te zijn, om verschillende redenen. Voor de moeders met psychologische problemen blijkt plotseling de aanwezigheid van dit wezen soms volkomen storend. De moeder wordt dan onbekwaam om er voor te zorgen - opzettelijk of niet. De uitspraken hieronder zeggen veel over degenen die, tot het uiterste gedreven, hun nakomelingen zelfs in gevaar brengen. Het is de verantwoordelijke van een onthaalhuis voor vrouwen die het woord neemt en de situatie beschrijft van P., een vrouw die bekend is bij verschillende Brusselse diensten. In de volgende, uitgebreide passage legt de directrice van dit onthaalhuis uit dat zij zich tot de diensten voor jeugdzorg richtte om een kritisch geval aan te geven, wat de ingewikkelde relatie onthult, die bestaansonzekere moeders hebben met hun kinderen:

“Ik zeg haar - en dat denk ik ook - dat zij geen zorg kan dragen voor een kind. Zij heeft twee geplaatste kinderen, dat schijnt haar geen zorgen te baren, zij denkt niet na over de primaire zorgen van een kind. Dus is het zorgwekkend. ‘Ah ja, maar mevrouw, als ik me om alle kinderen op straat moet beginnen te bekommeren...’ Maar ik zeg bij mezelf, ik ga ze slaan, (...) het is niet mogelijk! En dus is zij bevallen. ONE (Kind en Gezin) in het ziekenhuis waar zij is bevallen heeft de situatie eveneens n gesignaleerd aan de Bijzondere Jeugdzorg, zij stelden vast ‘deze mama kan zich niet voor haar kind zorgen, er is een echt gevaar’. Zij heeft het ziekenhuis verlaten, zij werd in een religieuze gemeenschap opgenomen, die volledig pff... een beetje vreemd was, (...) Het is christelijke liefdadigheid, het is niet professioneel, maar tja, ze zijn wel vriendelijk hoor. (...) En dus, daar was zij dan, zij vertrok ‘s ochtends zeer vroeg en zij kwam ‘s avonds terug. Er was dus geen enkele controle over het kind. En dan heb ik deze baby eens gezien, zij is ermee gekomen, en heb ik beseft dat zij geen melk had, zij gaf geen borstvoeding, zij had niet eens water, zij had geen Pampers. Dus heb ik dit kleintje genomen, wanneer zij het heeft teruggebracht, het was in de zomer bij 30 graden. Luister, zij had het ingepakt, hij had zijn pamber aan, een muts, een body met lange mouwen, twee broeken, twee pullovers, een vest, twee paar sokken, opgerold, toen ik het zag was hij al donkerrood!!! Hij was gloeiend heet en transpireerde. Ik heb het kindje uitgepakt, ik heb haar gezegd, maar P. je mag jouw baby niet zo verpakken, het is 30 graden. Het was half bewusteloos. Ik heb het uitgepakt, volledig naakt, (...). Ik heb de luiers ververst om te zien of hij een beetje verzorgd was, men zag goed dat dit niet het geval was. En vervolgens heb ik hem te drinken gegeven, hij heeft een zuigfles met 125 ml water opgeslokt! (...) Goed, ik stel dan een brief op. En vervolgens, enkele dagen later, dat was op het eind van juli, belt de afgevaardigde [van jeugdzorg] me op en zegt ‘luister, ik ben zeer bezorgd, mevrouw heeft zich vanochtend aangeboden’... Dus P. was ‘s ochtends op de raadpleging van Kind en Gezin geweest, de baby verloor gewicht, had een verschrikkelijke diarree en hij verloor dus gewicht en men heeft haar gezegd om naar de spoed te gaan waarop zij zegt dat ze niet naar de spoed gaat dus euh... het is buiten 30/32°C, zij had geen water, geen melk, niets. Ik zeg bij mezelf dit kind gaat sterven.”

Het verslag van Association des Maisons d'Accueil et des services d'aide aux sans-abri (AMA) maakt ook melding van interviews die ze met medewerkers van onthaalhuizen hadden en stelt dat bij deze vrouwen, “soms problematische en zelfs disfunctionele banden met hun kind bestaan⁴²”.

Naast problemen op vlak van de geestelijke gezondheid, zoals men hier boven kon lezen, maakt de aanwezigheid van één of meerdere kinderen de materiële levensomstandigheden soms ingewikkelder, zij het in de dagelijkse organisatie (kinderopvang, crèche, toegankelijkheid van de scholen), of nog bij het zoeken naar een professionele uitweg voor de moeder.

“(...) Het is zeer moeilijk, omdat er bij de diensten voor kinderen een plaatsgebrek heerst, er is een gebrek aan plaatsen in de kinderdagverblijven, er is nu een gebrek aan plaatsen in de kleuterscholen. De buitenschoolse opvang is beperkt, (...) de teams zijn vrij klein. Men moet voor alles betalen, bijgevolg is het financieel ook zeer moeilijk. En de scholen eindigen (...) ... als men de opvang niet betaalt, toch om 15u30. Als men meerdere kinderen heeft, moet men overal rondcrossen. Dus om een opleiding te volgen en de kinderen hier en daar te gaan ophalen, dan zijn er zaken die materieel niet haalbaar zijn. Want ja, alleenstaand met meerdere kinderen, moeten zij zich organiseren, er zijn geen gemakkelijke diensten. En zij moeten babysitters betalen (...) alle vrouwen die werken (...) betalen mensen om hun kinderen van school te gaan halen, om er zich tijdens de dag mee bezig te houden. Wanneer men met twee is, organiseert men zich. Maar zij, zij zijn belevingsmatig alleen en zonder geld, dus is het niet mogelijk. (...) Dus, op termijn, is het een lijdensweg voor de professionele integratie. Het is een enorme rem.

— OH2

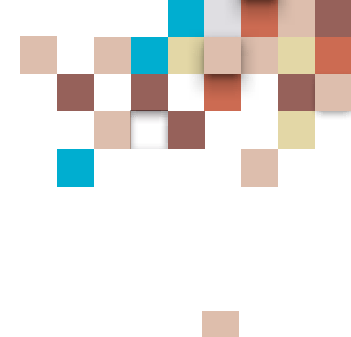
Tijdens een groepsinterview in een onthaalhuis voor vrouwen, spreekt een Afrikaanse vrouw zich eveneens uit over de organisatorische moeilijkheden die zij met haar kinderen, onder wie een klein gehandicapt meisje, ondervindt:

“Maar zelfs al is er de crèche, het is veel voor mij. Je werkt, hoe laat stop je met werken? Je komt terug, jij neemt de kinderen mee. Ik hier, ik ga naar beneden, ik neem de kinderen meteen mee, ik breng ze naar de kiné, en dan naar daar, soms maken de kinderen hun huiswerk in het ziekenhuis.”

Tijdens hetzelfde groepsinterview, legt een andere vrouw uit:

“Voor mij, is het echt zeer moeilijk. Moeilijk, een alleenstaande vrouw met kinderen die werk moet zoeken, die het huishouden moet doen, die zich met de situatie van de kinderen moet bezighouden. (...) Dat alles, van links naar rechts, 4 kinderen. Je bent alleen, niemand om je te helpen. (...) En als je van 8 tot 16u werkt, hoe ga je om jouw kinderen bekommeren, de school eindigt al 16 uur. Je bent ook uitgeput omdat je zojuist gewerkt hebt. De kinderen ook, maar zij hebben je nodig, hoe kan je je met de kinderen bezighouden, en met de studies van de kinderen.”

42. Association des Maisons d'Accueil et des services d'aide aux sans-abri (AMA), *Des familles sans chez soi : quel accompagnement des enfants et des parents en maisons d'accueil? Etat des lieux – Regards croisés – Analyses*, 2012, p.38

De onthaalhuizen hebben hun kijk op de plaats van het kind ook⁴³ doen evolueren:

“Het is waar dat op dit niveau, ons eigen beleid erg aangepast werd. Voorheen zag men enkel het standpunt van de vrouw. En de kinderen waren degenen die haar vergezelden. Nu heeft men ook aandacht voor de problematiek van de kinderen, (...) Ten opzichte van de zorg door de moeder, ten opzichte van het geweld, dus van de moeder ten aanzien van de kinderen en van de preventie op dit vlak, ten opzichte van de moeilijkheden die de kinderen zelf beleven; en eventueel een opvolging die hen van buitenaf moet worden toegekend, de contacten met de school die veel frequenter zijn dan vroeger.”

— OH3

De aanwezigheid van kinderen die hun slecht gehuisveste ouders volgen, vooral in de eenoudergezinnen, wat meestal alleenstaande vrouwen met kinderen zijn (zie statistisch hoofdstuk van dit rapport), brengt een reeks problemen voor de kinderen zelf mee: stress, psychologische kwetsbaarheid, schoolverzuim⁴⁴, enz.

Een vrouw van 39 jaar, in een gemengd onthaalhuis, spreekt hier over haar oudste kind, over de ervaren problemen, die zich niet hebben opgelost door van thuis naar de noodopvang “gesleept” te worden:

“Het is van het grootse belang dat ik orde op zaken stel. Hij is met mij. Maar hij voelt zich vaak aan zijn lot overgelaten. Ik heb vele fouten met hem gemaakt. Hij is nooit naar de crèche geweest, hij is nooit in de kleuterschool geweest. De eerste school die hij bezocht was in het eerste leerjaar lager onderwijs. Ik wil dezelfde fouten niet meer maken met de volgende. En, hier, hebben zij echt gewacht tot ik klaar was en dat ik het uit mezelf deed. Ja, het is waar dat af en toe een medewerker zei ‘en weet je, het zou beter zijn dat je hem naar de crèche brengt’.”

Nochtans, ondanks alle beperkingen, alle opgelopen kwetsbaarheden, ziet het ernaar uit dat het kind soms een factor kan zijn tot een betere opvang door de diensten thuislozenzorg. Enerzijds behoedt hij voor een terugval op straat - behalve in uiterste gevallen - en anderzijds zorgt hij eventueel voor een sneller vertrek uit de straat. Een vrouw geeft ons haar kijk op haar kinderen als “middel” om uit een preciaire situatie te geraken:

“Als ik geen kind had? Maar ik geloof dat het nog moeilijker moet zijn voor een persoon die geen kinderen heeft. (...) en er is een persoon die hier naar het sociale restaurant gaat, het is nu vier jaar en half dat zij bij de Samu is, omdat zij alleen is. Ja, zij heeft kinderen, maar zij zijn groot en zij zijn getrouwd.”

43. Op de vragen rond de begeleiding van het kind, van zijn welzijn in het onthaalhuis, enz. cfr. verslag van AMA, op. cit., pp.39-46.

44. Inzake deze kwesties, AMA, op. cit., pp.25-32; evenals de thesis van M. Wagener, op. cit.

3.2.4. Chaotische trajecten en “vreemde constructies” vrouwen in onthaalhuizen

Uit de gesprekken met de hulpverleners uit de sector en de interviews op het terrein met de gebruikers van de diensten, wijst alles erop dat men mag stellen dat de trajecten van de personen bijzonder ingewikkeld zijn. Hoewel het een vaststelling is op het terrein, die geldig is zowel voor mannen als vrouwen, dienen er toch bepaalde vrouwelijke kenmerken te worden onderstreept. Alle problematieken zijn met elkaar verweven, de ene leidt tot een moeilijke: toegang tot werkgelegenheid, toegang tot huisvesting, echtelijk en/of familiaal geweld, geestelijke gezondheid, administratieve problemen in verband met migratie, enz. De literatuur inzake deze problematiek is talrijk.⁴⁵ Voor Brussel kan men met name naar het werk van de socioloog van Backer verwijzen, die dit alles synthetisch weergeeft. Al deze moeilijkheden worden ver groot door het onvermogen van een sector die volkomen verzadigd is den daarom die deze personen niet meer kan opvolgen. Om de complexiteit van de situaties te verduidelijken, geven we hieronder enkele lange passages uit de interviews.

Een vrouw die in een gemengd onthaalhuis wordt opgevangen:

“Dus, ik heb mijn huis verlaten in de maand van... op 6 september 2012, wegens geweldpleging, wegens poging tot moord. En dus was ik in een onthaalhuis, ik ben er 3 weken gebleven. Wel, de ontvangst was er zeer goed, de ondernomen stappen zijn ook zeer snel geweest. Maar aangezien men er maar 3 maanden kan blijven, ben ik in naar ander tehuis gegaan, in een andere gemeente (...) van 27 september tot 16 december, daarna van 16 december tot 7/8 februari, vond ik onderdak bij een persoon in Gent. En daar waren nog problemen, men nam mijn geld af. Ik ken geen Nederlands, dus dat was het lastig. (...) Het was door een kennis die me gezegd heeft, die persoon is nooit thuis, je kan er naartoe, ga maar. Dus ben ik erin geslaagd om 100 euro opzij te zetten, ik heb een taxi gebeld. [zij legt uit hoe zij vertrokken is] ik heb geluk gehad dat ik op een Turkse meneer ben gevallen, vermits ik Turks praat met de papa van mijn oudste. Ik heb mijn situatie uitgelegd en hij heeft me een prijs voorgesteld. Ik heb gezegd, kom me op dat tijdstip ophalen. Hij is me komen ophalen, en dan heb ik met het NO2 contact opgenomen, en men heeft me daar gezegd, er zijn geen plaatsen, maar kom maar, u kan in een hotel slapen. Dus van dan af, ben ik er 1 maand gebleven. Vervolgens werd ik... ondergebracht (...) ik werd overgebracht naar OH5. Maar daar was op voorwaarde dat ik vanaf de dag na mijn aankomst, een ander tehuis zocht gepast was voor zwangere vrouwen. Omdat ik zwanger was en de arts had gezegd dat ik niet alles meer kon doen, geen zwaar werk, geen grote schoonmaak, enz. hebben ze me aanvaard maar met bepaalde voorwaarden. Dus dat heb ik gedaan. En, daarna, heb ik hier getelefoneerd, ik ben daar twee maanden gebleven, dan ben ik hier aangekomen. (...) Het is ook een probleem en... zoals ik u zeg, was ik... in 5 tehuizen zoals dit. Men wordt van links naar rechts gestuurd. Dat gaat niet. En zolang men niet stabiel is, zolang men niet de personen heeft gevonden waarbij men zich goed voelt, is het niet mogelijk om vooruit te gaan en stappen te ondernemen.”

Een vrouw die sinds 1993 in Brussel verblijft, gedurende twee jaar uit de nood geholpen werd door verwanten, en nu in een onthaalhuis voor vrouwen verblijft:

“Wat me hier heeft gebracht, is dat ik geen huis had. Het is de eigenaar die het verkocht heeft. En vervolgens was ik bij vriendinnen zomaar, hier en daar. Ik leefde alleen (in het

45. De Backer, op. cit.

buis). Mijn vriendin, ik was bij haar, zij heeft me buiten gezet, omdat zij ontdekt had dat ik geneesmiddelen nam. Ik ben ziek. Dat is het, ik heb opgebeld, ik ben in een vereniging gegaan, zij hebben NO2 gebeld, en daar was er plaats. Ik werd er onthaald en ik heb er 20 dagen verbleven. Ik ben dan naar MA, daar ben ik 3 maanden gebleven. (het is maximaal 3 maanden daar) en hier ben ik nog geen 3 maanden.”

Een vertegenwoordiger van OH1, over een Europese vrouw, en haar traject op straat:

“Ik denk aan een vrouw die regelmatig bij ons komt en die L. heet, ze is Portugese, het is de Europese immigratie, zij heeft geen enkele mogelijkheid. Ik bedoel, zij is Europese burger, en heeft dus geen recht op de sociale bijstand. In haar parcours, het is iemand met een lange staat van dienst op straat, reeds in Portugal, daar heeft ze twee geplaatste kinderen, en in haar omzwervingen is zij via Zwitserland gegaan. Waar zij een Marokkaan heeft ontmoet, die clandestien uit Marokko hier in Europa is gekomen, met wie zij een baby heeft. Zij is hier aangekomen, zij is hier bevallen. En daarmee zijn er nog twee andere niveaus aan problematiek toegevoegd. Er is de problematiek van deze vrouw die hier aankomt maar die echt geen enkele mogelijkheid heeft... ik bedoel, zij spreekt geen Frans, zij spreekt Portugees, zij heeft geen enkele kwalificatie, zij weigert om naar de Samu te gaan omdat zij in haar straat- en kraakpandgewoontes zit. En dus heeft zij..., zij kan niet echt stabiliseren (...) En dan is er, de problematiek van het kind, waarvoor ik een aangifte heb gedaan, omdat... L. iemand is die alcohol drinkt, drugs neemt, die over haar kinderen zegt “Ah het zijn de kinderen van de cannabis!”. En ja, wanneer zij zwanger was, dat herinner ik me, heb ik verschillende keren met haar gepraat en gevraagd, maar hoe zie je de dingen met je baby?”

Een vertegenwoordiger van OH2:

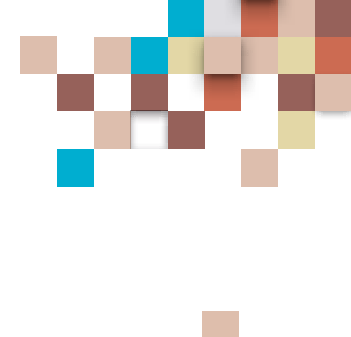
“We hebben een vrouw, die al geruime tijd bij ons verblijft. Wel, deze vrouw heeft een zeer moeilijke levensweg gehad, zij komt uit een land waar men de vrouwen besnijdt, daar werd ze slachtoffer van, en ze had een vrij hard verleden met haar echtgenoot. Zij is op een gegeven moment in België waar de burens aangifte doen voor echtelijk geweld en een situatie van een meisje in moeilijkheden., en Meneer die zich laat arresteren, vermanen en zo. Vervolgens, neemt hij het kind en de vrouw mee naar Guinea. Overtocht van de woestijn, (...) hoe zij aankomt zonder dat het kind van dorst is gestorven, is een wonder. Op dat ogenblik, is er hier toch iemand, omdat het kind Belgisch is, meneer is Belgonderneemt België stappen om het meisje te gaan zoeken, wegens risico van besnijdenis, mishandeling enz. En dus brengt men haar met de mama, via de ambassade terug, ik zeg je niet alles wat zij hebben gedaan. (...) Het is een echte Guineese, nog volkomen in haar wereld, getraumatiseerd door het leven dat zij heeft geleid. En is zij terug met haar klein meisje. En dan wordt zij hier opgevangen. Ik geloof dat je haar bij de NO1 terugvindt. (...) Een parcours van..., en dan weet ik niet meer welk ander tehuis, dan OH7 gedurende een jaar. En daarna hier. Omdat men bij OH7 zeer gericht doorverwijst. Vooral naar ons dan. (...) Dus heeft het volledige team zich een beetje over het kind ontfermd, in feite zijn we de hele tijd met het kind bezig, en spreekt men mevrouw erop aan, dat het kind nog altijd niet zindelijk is, dat het kind schoolplichtig wordt. D.w.z. dat na een doorverwijzing, is het steeds het kind, het kind, het kind. Ja, maar wat met mevrouw, wie heeft zich al bekommerd om de vrouw en wie weet wat de vrouw wil? Ik heb 3 maanden nodig gehad om deze dame te proberen te begrijpen. Hoe is het ermee? Wat begrijpt ze van wat haar overkomt, van de feiten, van wat ze gedaan heeft, van wat er met haar echtgenoot gebeurt. En dan; men zegt aan mevrouw, meneer wil scheiden. Ab

neen, ze wil niet scheiden. Eerste vraag. Waarom wil de vrouw niet scheiden? wat gebeurt er? Ah, de vrouw wil niet scheiden omdat de echtgenoot heeft beloofd om hun andere kinderen te laten overkomen - zij hebben dus kinderen samen, zij hadden er andere, al lang, zij werd ginder al van haar kinderen gescheiden, dat is waar ze al lang op wacht. Dus hoe kan deze vrouw hier investeren in haar toekomst en zich goed voelen met dit kind dat zij naar hier heeft gebracht, terwijl ze er ginder twee heeft achtergelaten, meisjes die riskeren te worden besneden. De vrouw heeft dus nog anderen kinderen die niet als haar kinderen worden erkend.

Ik heb de indruk wanneer ik hier ben met het team... wel, men moet de hele tijd met een tolk werken, men moet een advocaat vinden. Deze vrouw heeft echter nooit iets begrepen van haar zaak. En niemand heeft ooit, ooit de tijd gehad (...). En nu, is zij sinds 6/7 maanden bij mij, nu zal zij in transitwoning geplaatst worden. Reeds bij ons komen en alleen zijn, ok, ze was tevreden, eindelijk een eigen appartement en leven hebben, een eigen inkomen hebben en dat zelf moet proberen te beheren. Goed, deze vrouw werd als een ding heen en weer gesleurd met dit kind. Meer nog, heb je één dienst jeugdzorg gezien die er was voor dat kind? Niet dus, het zijn de onthaalhuizen. Zij worden geacht alles te doen. Hier is men gaan zoeken, omdat er een kind betrokken was, dan brengt men de moeder mee, voor de vrouw alleen zou men geen stappen gezet hebben. Alleen zou men nooit deze mevrouw zoeken geweest zijn. Als er een kind is, goed, dan brengt men de moeder mee, maar het gaat om het kind. Maar waarom is er geen hulp van de bijzondere jeugdzorg, waarom worden de diensten jeugdzorg niet gemobiliseerd in dit dossier?"

Men stelt vast dat de trajecten van vrouwen niet lineair zijn en dat zij vaak een beroep doen op derden om oplossingen te vinden voor tijdelijk onderdak. De cijfers van de CR getuigen hierover. Natuurlijk zijn het net deze situaties die onbekend blijven want zij zijn zeer moeilijk meetbaar, tenzij er een specifiek gewestelijk onderzoek naar gevoerd wordt.

Bij het lezen van deze fragmenten, lijkt het ons interessant om gericht onderzoek te voeren naar deze trajecten, via interviews met de betrokken vrouwen over een langere periode, en meer bepaald betreffende hun hulpverleningstraject. In samenwerking met de professionals, zou men kunnen trachten om de belemmeringen voor een goede doorverwijzing beter te begrijpen, en een discussie te leiden over de vereenvoudiging van hun parcours naar individuele huisvesting.

3.2.5. Toegangsmoeilijkheden tot de structuren: “De stap van de straat naar een onthaaltehuis is niet evident”

Men kan verschillende dingen verstaan bij het lezen van deze zin. Preciseren we vooral dat dit niet eigen is aan een organisatie, en dat verschillende actoren uit de sector deze vaststelling delen. In zijn context, betekent deze zin eerst dat de noodopvang, evenals heel wat andere diensten, vooral het straathoekwerk, moeilijkheden ondervinden die ze ondervinden om vrouwen naar onthaalhuizen door te verwijzen. Deze onthaalhuizen zijn vaak helemaal volzet, verzadigd⁴⁶, en kampen zelf met moeilijkheden voor wat de doorverwijzing van hun bewoners betreft naar andere sectoren (psychiatrie, huisvesting, enz.). Deze moeilijkheid is vooral te verklaren door de eerder strikte voorwaarden die de toegang voor bepaalde personen beperken.

Wat na deze vaststelling? Waar zitten de knelpunten? Laten we enkele discussiepunten naar voren brengen. Een eerste punt betreft de drempel tot de instelling onthaaltehuis. Een tweede, de opvangcapaciteit voor vrouwen in de noodopvang, gekoppeld aan de definitie van kwetsbaarheid.

Momenteel werd vastgesteld dat alle diensten van de sector vol zitten. Hoe kunnen de onthaalhuizen nog laagdrempeliger werken aangezien hun bezettingsgraad al 95-100% bedraagt, zoals bevestigd door de CR?

We hebben aan de ene kant een eerstelijns noodopvang die vrouwen als zeer kwetsbaar beschouwt⁴⁷, vrouwen die blokkeren en voor onmogelijke keuzes staan. Het is hier dat men de meeste moeilijkheden ondervindt om bepaalde vrouwen, vnl. de meest vervreemde vrouwen, door te verwijzen. Toch hebben we via de fragmenten uit de interviews kunnen vaststellen dat deze vrouwen een zekere stabiliteit hebben kunnen vinden tussen de chaos van de straat, de noodopvang, en het heen en weer geslingerd zijn tussen de diensten...

Aan de andere kant zijn er de onthaalhuizen waar de verblijfsduur elk jaar stijgt, omdat zij de bewoners - vrouwen inbegrepen - niet “hogerop” kunnen doorverwijzen, dat wil zeggen naar individuele privé of sociale huisvesting, naar een transitwoning, enz.

Het model van de onthaalhuizen heeft zijn grenzen inzake opvangmogelijkheden, pedagogie, toegangs drempel, samenlevingsomstandigheden, enz. Een deel van de sector, vnl. de eerste lijn⁴⁸, stelt zich vragen over de relevantie van nieuwe opvangplaatsen, laagdrempelig dit keer, in nieuwe structuren, uitsluitend voor vrouwen:

“De onthaalhuizen zijn niet altijd toegankelijk voor deze vrouwen. De drempel van de meeste van deze structuren is te hoog en hun profiel strookt niet met het specifieke project. Er ontbreken laagdrempelige opvangplaatsen zonder vaste uren, bijdrage aan gemeenschappelijke kosten, zonder verplichte behandeling,... Er bestaan wel enkel laagdrempelige structuren maar ze zijn zeldzaam en hebben maar weinig plaatsen.”

46. Inzake deze kwestie van de verzadiging van de diensten, verwijzen we naar het verslag van AMA, dat reeds werd aangehaald, en in het bijzonder naar p. 52. Het fragment: “Wat bedoelt men met verzadiging? De werknemers leggen ons uit dat het hier hoofdzakelijk gaat om de perceptie van een plaatsgebrek in de externe gespecialiseerde diensten, waarnaar de hulpzoekers met een specifieke problematiek worden doorverwezen. Het plaatsgebrek in deze instanties maakt de doorverwijzing zeer problematisch, terwijl dit toch een wezenlijk element is in het werk van de onthaalhuizen.” enz.

47. “NO1 bevindt zich vanaf vandaag voor een onmogelijke keus: aanvaarden om vrouwen en gezinnen een slaapplek voor de nacht te weigeren of kwetsbare of zieke mannen op straat laten die echt een opname nodig hebben.” Uittreksel uit het jaarverslag.

48. Wat hier wordt beschouwd als sociale urgentie

Als een van de weinige structuren die thuislozen opvangen, ongeacht het type, staan de teams soms voor onmogelijke keuzes. Het principe dat elke vrouw die zich aanmeldt, wordt opgevangen omdat we vrouwen als groep kwetsbaar vinden, heeft tot gevolg dat we minder mannen opvangen. Dit zijn vaak mannen die ook zeer fragiel zijn (door hun leeftijd, ziekte, waanzin, dementie,...) De psychosociale teams staan constant onder spanning door het sorteren van de meest fragiele uit de armen.

— URG1

De verantwoordelijke voor het project solidair wonen (SW1) legt uit dat:

“(..) er geen plaatsen zijn voor de vrouwen waar zij zich kunnen zetten, om te rusten,. En dus werd de noodzaak bewezen, ook door de andere actoren, de straathoekwerkers die ons de vrouwen doorstuurden, die zeiden dat het toch ook een plaats was... dat de behoefte er was. (...) En dus, echt een ruimte uitsluitend bestemd voor de vrouwen op straat.”

“... ik geloof dat het mogelijk is om laagdrempelige structuren te openen, waar uitsluitend vrouwen worden opgevangen. (...) Waar zij kunnen komen en gaan, van een zeker comfort genieten, indien gewenst professionele hulp krijgen, (...) je wordt niet verplicht om medische hulp te krijgen,...om een behandeling te hebben. En misschien nagaan in welke mate dat betalend zou kunnen, maar niet tegen de prijs van de onthaalhuizen die verschrikkelijk duur zijn; de mensen weten geen weg met deze kosten. Maar eerder een systeem opzetten waar zij alle maanden iets besparen, en dat hen ertoe aan zal zetten om voor een project te kiezen, omdat zij het bedrag krijgen wanneer zij vertrekken.”

Verder wijzen de hulpverleners, maar ook de hulpvragers, op bepaalde terugkerende problemen rond de beperkingen van onthaalhuizen:

“En een kritiek, want als het is om naar een onthaalhuis te gaan, al uw geld te laten afnemen, terwijl men zich toch niet met u bezighoudt en u niettemin meteen allerlei regels oplegt. Een onthaalhuis, ik zou zeggen, wanneer u uit de straat weg wil, wel het is echt geen ideale oplossing.”

— EEN VROUW, DIE 14 JAAR OP STRAAT LEEFDE

“Het is niet gemakkelijk om kinderen in een onthaalhuis op te voeden, mijn kinderen worden steeds moeilijker en gewelddadiger, omdat er daar te veel kinderen zijn. (...) Het is omdat er te veel kinderen, te veel volk is, dat je van de slag geen invloed meer hebt op je eigen kind.”

— EEN AFRIKAANSE VROUW, DIE 18 MAANDEN IN EEN ONTHAALTEHUIS VERBLEEF

“Alles wordt gemengd... Bovendien waren er mensen die net uit het psychiatrisch ziekenhuis kwamen, de dame heeft het uitgelegd, er is van alles. Neen, ik heb dat gezegd, ik besterf het thuis. Ik ben nog elders naartoe gegaan, zij zeiden me ja, er zijn uren, op dat bepaalde uur kan jij niet.... Ik heb ik neen gezegd, want het was alsof ik bij mijn ouders terugkeerde. Ik wil dat niet. U ziet, omdat ik reeds mijn eigen leven heb, ik ben reeds geruime tijd vrij. Dan kom ik ergens terug toe, men zegt me, mevrouw... neen, dat mag niet, dat kan ik niet. Ik ben vrij, ik kan iemand gaan bezoeken, tot 20u blijven of tot 21u, dan kom ik terug, en de deur is op slot. Neen, daar wil je niet naartoe gaan. Ik zeg nee, daar blijf ik niet.”

— EEN AFRIKAANSE VROUW, TIJDENS EEN GROEPSINTERVIEW IN EEN ONTHAALTEHUIS VOOR VROUWEN

Het rapport van AMA over thuisloze gezinnen, heeft – door de kijk van de hulpverleners⁴⁹– inzicht gegeven op de moeilijkheden van leven in gemeenschap, zowel voor de volwassenen als voor de kinderen. Het permanent onder toezicht staan van anderen (hulpverleners en andere hulpvragers) waardoor ze eigenlijk onder een zekere dwang leven, wordt ervaren als een vorm van geweld. In feite, hoort men de bewoners vaak zeggen “men is niet thuis“, en iedere schijnbaar onschuldige gebeurtenis kan in een echt conflict veranderen. Een voorbeeld is het voedsel, het verstrekken ervan, de verplichting om aanwezig te zijn tijdens de maaltijden, dat wordt zeer vaak naar voren gebracht zowel door de hulpverleners als door de andere hulpzoekers. Het lijkt anekdotisch, maar de voeding is zeer belangrijk in deze plaatsen waar men in gemeenschap leeft. Voeding verwijst naar de verschillende culturele modellen, bereidingswijzen, naar het gebruik van bepaalde soorten producten, enz. en leidt soms tot spanningen binnen de onthaalhuizen. Laten we niet vergeten wat François Héritier-Augé schreef over deze multiculturele collectieve contexten, waar de blik van anderen op de lange duur zwaar en verkeerd kan zijn: “*De andere, is in eerste instantie diegene die niet hetzelfde eet*”⁵⁰...

Een vertegenwoordiger van OH2 die verklaart dat men meer rekening moet houden met het trauma van vrouwen en kinderen na het abrupte verlies van hun woning als gevolg van een gewelddadige crisis stelt zich eveneens vragen, en stelt het volgende voor:

“Een specifiekere aanpak (...) juist t.o.v. al deze vragen, van huwelijk naar migratie, naar echtelijk geweld. (...) een laagdrempelige onthaalsituatie, waarbij de veiligheidskwestie toch centraal staat. Dus zou men een onthaal kunnen realiseren exclusief voor vrouwen, aangepast aan hun specifieke behoeften en met een mogelijkheid tot samenwerking met de teams van de onthaalhuizen, die op een gegeven moment zouden kunnen een... ik geloof vrij sterk in (...) het idee dat er linken zijn, linken tussen diensten waardoor het bruggenbouwen wordt verbeterd.”

Ik denk dat er plaatsgebrek is, maar ... er is een tekort aan opvangplaatsen om de mensen van onderdak te voorzien. Daar schuilt echt een probleem, denk ik. Het probleem met alle vrouwen zonder papieren...daar moet volgens mij een bijzonder project voor worden opgezet.”

“Maar een onthaalhuis openen is niet de enige manier om een antwoord te bieden. Er is eveneens het huisvestingsbeleid, maar ondertussen gebeurt er weinig of niets. En om op onze kerntaken van in het begin terug te keren, nl. mensen voor een beperkte tijd opvangen tot ze toegang hebben tot een andere woonst, om de dringende problemen op te lossen, (...) nu doet men in feite aan huisvesting in afwachting van ...”

49. AMA, op. cit., p.80

50. F. Héritier-Augé, “La leçon des primitifs”, In Collectif (éd.), L'Identité française, éd. Tierce, Paris, 1985, p.61

4. Welke aanbevelingen voor de dak- en thuisloze vrouwen in Brussel?

“(..) Elk sociaal beleid ter preventie en bestrijding van thuisloosheid bij de vrouw, moet, om efficiënt te zijn, hun behoeften in al hun verscheidenheid erkennen en behandelen⁵¹”

Met dit overzicht van de situaties van dak- en thuisloze vrouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, hebben wij enkele kenmerken van dit precaire publiek kunnen bijstellen.

In de sector thuislozenzorg gaan bepaalde stemmen op uit bezorgdheid over de kwetsbaarheid van een onophoudelijk toenemend vrouwelijk publiek binnen hun diensten; daarmee worden de subsidieaanvragen gerechtvaardigd voor de oprichting van nieuwe structuren voor vrouwen. Anderen zijn integendeel van mening dat thuisloze vrouwen, statistisch in de minderheid, een “groep mensen zoals de anderen” zijn. Zonder op deze polemiek in te gaan, zullen wij in de volgende bladzijden, enkele pistes voor aanbevelingen en bedenkingen formuleren waarbij we rekening houden met de vrouwelijke specificiteit en maar hameren op het invoeren van goede praktijken, niet noodzakelijk volgens gender, maar met een “universele” waarde.

We moeten inderdaad de overhaaste lezer waarschuwen. Deze voorstellen zijn uiteraard slechts van toepassing in het kader van een globale bestrijding van (en vooral, ter preventie van) de armoede/bestaansonzekerheid, en in het bijzonder in de bestrijding van de genderongelijkheden, waar wij ons hier op toelagen. Het is wat Schwartz en C° zeer duidelijk⁵² stellen wanneer zij het belang van de “stroomopwaartse” preventie uitleggen:

*“Het is nodig (...) toe te geven dat de breedste sociale programma's met betrekking tot de preventie van het echtelijke geweld eveneens aan de preventie van thuisloosheid bij vrouwen deelnemen; de programma's gericht op de gelijkheid van lonen en beroepskansen nemen eveneens deel aan de preventie van thuisloosheid bij vrouwen. Dergelijke verbanden laten ons nogmaals zien hoeveel **inspanningen en oplossingen van het systeem en van de samenleving noodzakelijk zijn om op efficiënte wijze tegen thuisloosheid bij de vrouwen te strijden.**” (wij onderstrepen)*

Er dient dus een volledig evenwicht te worden gevonden tussen de globale maatregelen van een actieve sociale staat jegens zijn bevolking en de praktijken gericht op het specifieke precaire doelgroepen.

51. Edgar B., Doherty J., (sous la dir. de), La femme sans-abri en Europe, 2001, p. 22

52. Schwartz J., Chapman S., Gonzalez L., Lindley L., “S'attaquer aux problèmes des femmes confrontées au sans-abrisme”, in “Sans-abri en Europe”, Le sans-abrisme du point de vue du genre, FEANTSA, lente 2010, p.29

4.1. Welke drempels? Voor wie? Hoe?

Tijdens onze interviews met de vrouwen en de hulpverleners op het terrein, hebben wij ze bevraagd en beluisterd over de gebreken, de niet voldane behoeften, de nog op te starten projecten of het aansporen van hun vrouwelijk publiek. Het is met name het resultaat van deze overwegingen dat wij hier leveren, in samenwerking met anderen die de Brusselse sector thuislozenzorg ongetwijfeld zullen bevragen.

Men zou kunnen besluiten dat meer noodopvangplaatsen de eerstelijnszorg zou ontlasten, in eerste instantie de Samusocial, wat waarschijnlijk op korte termijn het geval is. En dat de oprichting van nieuwe onthaalhuizen er voor kan zorgen dat deze diensten hun opdracht onder betere omstandigheden zouden kunnen vervullen en, zodoende, de hele sector zou verlichten.

Maar dat is niet noodzakelijkerwijs de mening van de betrokken diensten...

Men kan zich eveneens vragen stellen over de relevantie van de oprichting van nieuwe structuren van het type vrouwenonthaaltehuis. Dit model is zeker voor een aantal vrouwen geschikt die zich, op verschillende vlakken, kunnen aanpassen aan het gemeenschapsleven tijdens hun verblijf, om nadien over te stappen op een model van individuele huisvesting. Er dient te worden gesteld dat, dat voor bepaalde verantwoordelijken van de onthaalhuizen, de oprichting van een gelijkaardige opvangstructuur niet de aangewezen piste is, en zeker niet volgens dezelfde principes van de huidige voorzieningen. Zou een nieuwe gendergerichte opvangstructuur aan de dringendste behoeften beantwoorden, al was het maar aan het algemene plaatsgebrek (problemen van psychische gezondheid, vrouwen zonder papieren...)? De vertegenwoordiger van straathoekwerk stelt zich deze vraag wanneer hij zegt:

“Als het is om een hoogdrempelig onthaaltehuis te creëren, waar de mensen voor een afspraak moeten komen op die dag, zo laat, en een project moeten hebben, er een anamnese moet gebeuren, en er een bekwaamheid nodig is van in het begin, eerder dan het onthaal en het werken aan de noden te bevoorrechten, wat reeds de prioriteit van de personen is. (...) Als men een opvang heeft die een beetje voortbrengt wat men nu ziet, dan is het minder dragend, minder relevant dan indien men iets drempelverlagend heeft en men naar andere praktijken kan overgaan.”

Het zou dus interessant zijn om de oprichting van een intermediaire structuur te bespreken, een structuur tussen noodopvang en de onthaalhuizen, laagdrempelig en gunstige voorwaarden creërend wat Vidal-Naquet⁵³ een vrouwelijk onder-ons noemt. Dit soort structuur zou als brug kunnen dienen tussen wat men in Brussel de eerstelijns (de noodopvang) en de tweedelijns (de onthaalhuizen) diensten noemt, waarbij deze laatste door de diensten zelf niet als tweedelijns worden beschouwd.

Laten we omzichtig zijn met de idee om nieuwe structuren voor vrouwen op te richten. Het mag niet de bedoeling zijn om snel en ondoordacht antwoorden aan te reiken op de problematiek

53. Vidal-Naquet, op. cit., p.175: “De scheiding van de mannenwereld wordt als de verplichte overgang van een andere scholing voorgesteld. Die van de onafhankelijkheid en de autonomie. Voor bepaalde vrouwen die geweld ondergingen, is het delen van ervaringen met andere vrouwen het enige middel om een houding van schaamte en schuld kwijt te geraken. (...) **Het vrouwelijke onder-ons wordt dan als een plaats van herbronning en wederopbouw van de integriteit van de persoon beschouwd. (...) Het vrouwelijke onder-ons wordt dus als een manier gezien om de vrouwen van de mannelijke agressies te beschermen en om hun onafhankelijkheid en autonomie te helpen verkrijgen.**” (de auteur onderstreept)

van op straat levende of slecht gehuisveste vrouwen - waarvoor er geen overtuigende statistische elementen beschikbaar zijn; de cijfers betreffende de vraag en de weigeringen zijn bijvoorbeeld niet beschikbaar, terwijl zij broodnodig zijn om een absolute toename van het aantal vrouwen in het Brussels Gewest te bevestigen of tegen te spreken.

Naast het probleem van de toegangsdrempel en het vrouwelijke “onder-ons”, moet men zich eveneens vragen stellen over het aantal vereiste bijkomende plaatsen, en vooral over hun kwaliteit: voor welk type vrouwen? Met of zonder papieren? Met of zonder kinderen? Voor dagonthaal of begeleid wonen? Het is zeker dat het verhogen van de capaciteit van klassieke diensten zoals de noodopvang of de onthaalhuizen slechts een antwoord op zeer korte termijn zal bieden voor de problemen die door de hulpverleners worden ondervonden.

Enkele mogelijkheden...

- ➔ De hulpverleners uit de sector verenigen en coördineren rond de oprichting van één of meerdere zeer laagdrempelige dagopvangstructuren exclusief voor vrouwen. Deze aanvullende lijn zou de tussenfase kunnen zijn tussen noodopvang en de opvangstructuren op langere termijn.
In feite moet men dus initiatieven zoals Chez Ailes met betrekking tot personeel, gebouwen en financiering ondersteunen.
- ➔ Een betere band tussen de noodopvang en de onthaalhuizen waarborgen, met name om de institutionele en pedagogische knelpunten bij doorverwijzing van vrouwen te begrijpen en op te lossen.
- ➔ Het aantal eventueel vereiste plaatsen in de noodopvang en in de onthaalhuizen aanpassen. Hiertoe dient men te trachten om het precieze aantal en de profielen van de betrokken vrouwen te bepalen.

4.2. Een aanbod voor de migrantenvrouwen die slachtoffer werden van echtelijk geweld

Zij komen op legale wijze toe door gezinshereniging, zijn dubbel benadeeld en volkomen afhankelijk van een echtgenoot. Als slachtoffer van echtelijk geweld worden zij “mensen zonder papieren” indien ze de gewelddadige echtgenoot verlaten; dat wil zeggen zonder toegang tot sociale huisvesting, zonder werkvergunning, zonder toegang tot gezondheidszorg, enz.

Enkele mogelijkheden...

- ➔ Een specifiek statuut voor de migrantenvrouwen creëren, onafhankelijk van dat van hun echtgenoot/partner, opdat zij niet zonder enige vorm van bestaansmiddelen komen te vallen en zich in huisvestingsonzekerheid zouden bevinden wanneer zij hun echtgenoot verlaten of vluchten, voor echtelijk geweld bijvoorbeeld.
- ➔ De toegang tot informatie bevorderen voor de migrantenvrouwen, die vaak geen enkel van beide talen in Brussel spreken, en dit via verschillende kanalen (informatiebijeenkomsten, telefonische bijstand, brochures, enz.). Opdat ze hun rechten beter zouden kennen (verblijfsvoorwaarden, recht op werk, op sociale bijstand, enz.), om de hulpdiensten voor slecht gehuisveste personen te leren kennen. Dit in de belangrijkste talen die door deze vrouwen worden gesproken. Projecten zouden bijvoorbeeld met de hulp van ex-hulpvragers uit onthaalhuizen kunnen worden opgericht. Zij hebben deze situatie immers zelf gekend.
- ➔ De hulpverleners uit de thuislozenzorg systematisch en op regelmatige basis opleiden m.b.t. de migratieproblematiek: rechtspraak betreffende de verschillende verblijfsstatuten, migratie in het algemeen, culturele en religieuze praktijken van de landen van herkomst, enz. Ook daar kan met ervaringsdeskundigen worden samengewerkt.
- ➔ Specifieke onthaal- en huisvestingsdiensten voor slecht gehuisveste vrouwen zonder papieren creëren, die in ruime mate door multidisciplinaire teams wordt bijgestaan.
- ➔ De oprichting van samenwerkingsverbanden tussen de sectoren hulp aan migranten en thuislozenzorg bevorderen, d.m.v. informatiesessies, regelmatige opleidingen, een uitwisseling van ervaringen door de werknemers tussen diensten, enz.

4.3. Andere pragmatische mogelijkheden voor de vrouwen

De beide hierboven vermelde mogelijkheden - strikt vrouwelijke laagdrempelige toegang en diensten speciaal voor migrantenvrouwen, schijnen twee spannings- en reflectiepunten voor de sector te zijn, die veel tijd vergen. Laat ons nu bepaalde elementen bekijken, die meer behoren tot de "kleine praktische dingen", dan de discussie rond pedagogie of modellen die in de sector verankerd zijn. Het zijn acties die reeds lang door alle diensten van de sector worden geëist, en waarvan de totstandbrenging snel zou kunnen gebeuren.

Enkele mogelijkheden...

- ➔ Creëren van specifieke plaatsen of zones in de diensten, die voor de vrouwen zijn gereserveerd, vooral om hun hygiëne en hun lichaamsverzorging te bevorderen.
- ➔ Creëren van nieuwe plaatsen voor koppels, vooral in de noodopvang, en in het bijzonder gedurende de winterperiode.
- ➔ In het algemeen, specifieke diensten ontwikkelen voor vrouwen, al dan niet migranten, die slachtoffer zijn van partnergeweld. Dit in navolging van de aanbevelingen van FEANTSA (Beleidsverklaring, 2007) inzake het aanpassen van diensten om tegemoet te komen aan de behoeften van thuisloze vrouwen die op de vlucht zijn voor huiselijk geweld: "gemakkelijk toegankelijke diensten, diensten uitsluitend bemand door vrouwen, diensten die verzorging aanbieden en medische begeleiding met inbegrip van traumaverwerking en geestelijke gezondheidszorgen, diensten die op praktische vragen ingaan zoals huisvesting, werkgelegenheid, uitkeringen, enz."
- ➔ Er voor zorgen dat hulpverleners van de diensten uit de sector thuislozenzorg beter rekening kunnen houden met de genderproblematiek bij het doelpubliek. Deze diensten zijn vaak bedacht en hebben structuren en personeel voor de opvang van een mannelijk publiek.

4.4. Ruimer gezien

In het algemeen, moeten wij, voor de overheid, op enkele belangrijke thema's blijven wijzen, zelfs wanneer dit van verslag tot verslag overbodig kan lijken. Deze voorstellen zijn niet nieuw. Zij betreffen evenmin alleen de vrouwen, maar alle mensen die vervreemd zijn van de maatschappij, mensen in bestaansonzekerheid, op straat, in de noodopvang of in onthaalhuizen. Dit zijn voorstellen die hen aanbelangen, precies omdat ze hen niet rechtstreeks betreffen, maar zich veel ruimer richten tot een hele kwetsbare, bestaansonzekere bevolking, op de grens van de uitsluiting, geschikt om de sector thuislozenzorg door de grote deur binnen te komen, de deur van de val.

Enkele mogelijkheden...

- ➔ Verbetering van de kennis van de doelgroepen door over beter statistisch materiaal te beschikken. De Centrale Registratie en de telling, zijn kwantitatieve maatstaven die nuttige instrumenten zijn om een weloverwogen thuislozenbeleid te voeren. Daartoe moet men deze opdrachten ondersteunen, vooral op lange termijn om de evolutie te evalueren en de kennisontwikkeling te bevorderen met name voor zaken die nog helemaal niet duidelijk zijn zoals de kwestie van de aanvragen en de weigeringen.
- ➔ De plaatsen in de scholen, de kinderdagverblijven, enz. verhogen in het Brussels Gewest.
- ➔ Huisvesting in al zijn vormen verder ontwikkelen, als oplossing tegen thuisloosheid, zij het via projecten van directe toegang tot woonst, zoals Housing First, of projecten begeleid wonen (het aantal plaatsen begeleid wonen verhogen), enz. De financiële belemmeringen wegwerken die de toegang tot huisvesting en een uitweg uit de onthaalstructuren belemmeren, een gewestelijk huurwaarborgfonds creëren, herhuisvestingstoelagen bevorderen.
- ➔ De kwetsbaarheid van de personen bepalen, - en dit specifiek voor de sectoren van de crisisopvang - om een gemeenschappelijke basis tussen de diensten te hebben. De wazige definitie van kwetsbaarheid, het met medeleven opvangen van bepaalde bevolkingsgroepen door de hulpverlening, de gestereotypeerde visie van de kwetsbare bevolkingsgroepen (oude mannen, vrouwen, enz.), doen moeilijkheden ontstaan bij de toegang en binnen de structuren die hulp verlenen. Hulpverleners en hulpvragers komen zo soms in situaties terecht waar prioriteiten gegeven worden aan bepaalde hulpvragers zonder dat dit noodzakelijk gerechtvaardigd wordt binnen de teams en ten aanzien van andere hulpvragers, wat het werk van de hulpverleners nog moeilijker maakt.
- ➔ De toegang tot de zorg, tot de psychische gezondheidszorg bevorderen, de middelen voor ambulante psychiatrie bevorderen. Wat de psychiatrie betreft, projecten zoals de ondersteuningscel van het SMES versterken, projecten van het type Housing First promoten met ACT (Assertive Community Treatment) teams, deels afgevaardigd uit psychiatrische structuren en centra voor geestelijke gezondheid, opdat de banden hiermee zouden worden aangehaald; het vraagstuk van de toegankelijkheid van beschut wonen en wonen in therapeutische gemeenschappen aanpakken.
- ➔ Het netwerken bevorderen tussen hulpverleners uit de sector, en misschien vooral tussen sectoren onderling. Men heeft gemerkt dat het grootste deel van de problematiek, waarmee de hulpverleners worden geconfronteerd, andere sectoren betreft (psychiatrie, migraties, enz.) en dat ze zeer vaak een gebrek aan hulpmiddelen hebben om er het hoofd aan te bieden.
- ➔ Vorming van hulpverleners inzake netwerken, overleg en uitwisselen van informatie. De pedagogie van de diensten en van de maatschappelijk werkers bevordert de samenwerking tussen de verschillende diensten en intersectoraal vlak nog onvoldoende, op enkele uitzonderingen na.

Algemeen besluit

Wat moet men onthouden van deze bladzijden, waarbij een – zeker niet alles omvattende – stand van zaken konden maken van de situatie van de dak- en thuisloze vrouwen in het Brussels Gewest?

We zijn er zeker van dat, het merendeel van de hulpverleners, noch de hulpvragers grote openbaringen zullen ontdekken over wat tenslotte het dagdagelijkse leven is van deze sector en de doelgroep. Een enkeling zal in dit verslag misschien wat informatie vinden afkomstig van andere diensten, opvallende stukjes getuigenis, herkenbaar uit zijn/haar dagelijkse praktijk op het werkveld, en die sommige ervaren tendensen komen bevestigen.

Het is moeilijk om aan de hand van een dergelijk perspectief te zeggen dat men zich rechtstreeks tot hulpverleners richt die, zogezegd als ervaringsdeskundigen, geen “culturele dommeriken” zijn en de realiteit “kennen”. Zij weten, in meer of mindere mate, wie de vrouwen zijn, wat hun trajecten zijn, welke hindernissen zij ontmoeten en kennen de systematische knelpunten binnen een groot maar verdeeld netwerk thuislozenzorg. Zij weten wat er concreet nodig is om deze al te vaak onoplosbare situaties te verhelpen.

Laten we van de gelegenheid gebruik maken om aan het eind van dit verslag de verschillende belangrijke punten te hernemen, en ons te richten tot de overheid, opdrachtgever van studies en onderzoeken, maar ook, a priori, de essentiële kracht die de vereiste hefbomen in beweging kan brengen om een ambitieus gewestelijk beleid inzake bijstand aan personen te voeren. De nieuwe beleidsnota's werden reeds geschreven. Zwartkijkers zullen beweren dat alles reeds vastligt. Laten we niet pessimistisch zijn: er kunnen in de komende jaren nog veel beslissingen worden genomen.

Ten eerste, onthouden we dat de vrouwen wel degelijk kwetsbaarder zijn dan de mannen, dat thuisloosheid voor hen een groter gevaar betekent, en dit om verschillende redenen zoals genderongelijkheid in de toegang tot werkgelegenheid, tot huisvesting. Er is ook een lichamelijke kwetsbaarheid, enz. Het is natuurlijk niet typisch Brussels, maar eigen aan de grotere, westerse metropolen... Behalve deze sociaaleconomische aspecten, is het vooral de manier waarop men de vrouw bekijkt in het algemeen en het beeld van de preciaire vrouw dat aandacht moeten krijgen in de beleidsmaatregelen. Men ziet hier dat de vorming van de hulpverleners uit het welzijnswerk t.a.v. deze genderproblematiek, bijzonder belangrijk is want – om het even te beperken tot het extreme geval van de rondzwervende vrouwen:

(...) vrouwen die rondzwerven trekken onze aandacht op een heel andere wijze dan mannen, we voelen ons hierbij niet op ons gemak (...) Zij ondermijnen het statuut van de vrouw, zij geven een slecht beeld. (...) De rondzwervende vrouw wordt niet vrij bevonden van de traditionele opvattingen die door deze maatschappij worden opgelegd, zij heeft zich hieraan aangepast, en de manier waarop zij met haar rol omgaat, is slechts een weergave van deze opvattingen. De afkeuring van de maatschappij tegenover haar heeft ze zich eigen gemaakt en de maatschappij maakt geen uitzonderingen wat deze afkeuring betreft, vooral wanneer haar gedrag (alcoholisme, onbeschaafdheid, geweld, dakloosheid, geplaatste kinderen...) ingaat tegen de stereotypen rond het vrouw-zijn.

Het ziet er dus naar uit dat de maatschappij de vrouw ertoe aanzet om haar zwerfend bestaan anders te beleven, omdat zij vrouw is, en de overlevingsstrategieën die door

vrouwen op straat ontwikkeld worden, dienen te worden gezien vanuit het oogpunt van een specifieke problematiek: het identitair overleven⁵⁴.”

Dus, ja, deze vrouwen hebben specifieke behoeften, laten we toegeven dat er een genderproblematiek is bij thuislozen, en aandringen dat men met deze aspecten die verschillen van de mannelijke, rekening houdt bij hun opvang. Deze verschillen zijn vooral hygiëne, intimiteit, vrouwen-onder-ons, enz. Men mag evenwel niet uit het oog verliezen dat zij enerzijds meer risico's lopen maar anderzijds tot in zekere mate beter worden opgevangen dankzij verschillende sociale vangnetten. Zo komt het dat men bij het aanreiken van oplossingen in de sector thuislozenzorg, onophoudelijk de spanning tussen het algemene en het exclusieve moet beheersen, tussen de algemene oplossingen ter wegwerking van de ongelijkheden op alle niveaus, en in dit geval de oplossingen gericht op een strikt vrouwelijk thuisloos en slecht gehuisvest publiek.

Deze specifieke categorie, de vrouwen, is evenmin een monolithisch blok. Men heeft het tijdens dit verslag kunnen vaststellen, dat er een groot aantal verschillende situaties bestaat, zelfs wanneer geconsolideerde tendensen aan het licht komen: vrouwen slachtoffers van echtelijk geweld, vrouwen zonder papieren, vrouwen met belangrijke psychische problemen, enz.

De mythe van de eenheidsoplossing doet allang niet meer de ronde. Alle deskundigen, gaande van de universitair die het verst van het terrein afstaan tot de op het terrein werkzame hulpverleners, zijn het eens dat men meer diverse oplossingen moet bedenken en bevorderen ter bestrijding van thuisloosheid.

De oplossingen op lange termijn? Voorkomen, zoals voor elk rationeel en samenhangend sociaal beleid. Op korte en middellange termijn, nieuwe plaatsen en nieuwe structuren creëren? Dat kan, maar eerst de nodige afstand nemen van deze behoefte, a priori, de nieuwigheid. Wat wordt met nieuwigheid bedoeld? Hoort de opening van plaatsen voor de noodopvang bij dit idee van nieuwigheid? Is de oprichting van één of meer onthaalhuizen voor vrouwen en gezinnen, naar het model van de jaren 70, nog vernieuwend? Men moet zich zeker de vraag stellen wat de bestaande diensten op een andere manier zouden kunnen doen, zelfs wanneer men weet dat zij uiteindelijk allemaal, van eerste- tot tweedelijns, de middelen missen om het te doen en zeker om nog meer te doen, om het beter te doen...

Laten we nieuwe structuren oprichten, maar met aandacht voor de kwaliteit van de plaatsen en doorstroming. Laten we de nieuwe hulpmiddelen zoals Housing First versterken, en het evenwicht m.b.t. de plaatsen tussen de mannen en de vrouwen eerbiedigen.

Laten we dus wat reeds bestaat, versterken, maar vooral de banden aanhalen tussen de 1ste en 2de lijn en de sectoren, want hier zijn te vaak hiaten, waar niets gebeurt en waar men zou kunnen werken, overleggen, netwerken, doorverwijzen.

Bibliografie

- ADRIAENSSENS S., CLE A., TACQ J., *Bedelarij in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, KUB/EHSAL, 2006, 112 p.
- ASSOCIATION DES MAISONS D'ACCUEIL ET DES SERVICES D'AIDE AUX SANS-ABRI (A.M.A.), *Des familles sans chez soi: quel accompagnement des enfants et des parents en maisons d'accueil ? Etat des lieux – Regards croisés – Analyses*, 2012, 107 p.
- ASSOCIATION FEMMES SDF, VANEUVILLE M.-C., *Femmes en errance. De la survie à l'existence*, Chronique sociale, 2004, 118 p.
- BERNARD N., *Femmes, précarité et mal-logement: un lien fatal à dénouer*, Courrier hebdomadaire, CRISP, n°1970, 2007, 36 p.
- BRUNETEAUX P., TERROLLE D., *L'arrière-cour de la mondialisation. Ethnographie des paupérisés*. Editions du Croquant, 2010, 403 p.
- CENTRE D'APPUI AU SECTEUR BRUXELLOIS D'AIDE AUX SANS-ABRI, *Deuxième dénombrement des personnes sans abri, sans logement et en logement inadéquat en Région de Bruxelles-capitale (nov.2010)*, 23 p.
- CENTRE D'APPUI AU SECTEUR BRUXELLOIS D'AIDE AUX SANS-ABRI, *Recueil central de données des maisons d'accueil et des centres d'hébergement d'urgence en Région de Bruxelles-capitale*, 2013, 36 p.
- CORIJN E., VLOEBERGHES E., *Brussel!*, VUBpress, Bruxelles, 2009, 311 p.
- DE BACKER, B., *Les cent portes de l'accueil – Héberger des adultes et des familles sans-abri*, éditions [Couleur Livres] ASBL, Charleroi, 2008, 152 p.
- EDGAR B., DOHERTY J., (sous la dir. de), *La femme sans-abri en Europe. Parcours, services et expériences*, 2001, 295 p.
- FÉDÉRATION BICO FEDERATIE, *Begeleid wonen*, Brussel, 2012, 25p.
- FÉDÉRATION EUROPÉENNE DES ASSOCIATIONS NATIONALES TRAVAILLANT AVEC LES SANS-ABRI, *Exclusion liée au logement et violence domestique. Adapter les services pour rencontrer les besoins des femmes sans domicile fuyant la violence domestique.*, Bruxelles, 2007, 8 p.
- LELUBRE, M., *La féminisation du sans-abrisme bruxellois: une évolution à mieux définir*, Brusselsstudies, numéro 62, 2012, 12 p.
- MARPSAT M., *Un avantage sous contrainte. Le risque moindre pour les femmes de se trouver sans abri*, Population (54) (6), 1999, pp.885-932.
- MISSION D'INFORMATION SUR LA PAUVRETÉ ET L'EXCLUSION EN ILE-DE-FRANCE, *Est-ce ainsi que les femmes vivent?*, Les rencontres "Etudes et recherches", 26/01/2007, 32 p.
- OBSERVATOIRE DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL BRUXELLES, *Baromètre social. Rapport bruxellois sur l'état de la pauvreté 2010*, Cocom, 89 p.

- PARLEMENT DE LA REGION DE BRUXELLES-CAPITALE, Session ordinaire 2012-2013, 17 décembre 2012, *Avis relatif à l'égalité entre les femmes et les hommes*, Chapitre 4, Santé et Affaires sociales, Rapport fait au nom du comité d'avis pour l'égalité des chances entre hommes et femmes, par Mmes Céline Fremault et Anne Herscovici, 79 p.
- PLATE-FORME POUR LA COOPÉRATION INTERNATIONALE SUR LES SANS-PAPIERS, *Stratégies pour mettre fin à la double violence contre les femmes sans-papiers. Protéger leurs droits et assurer la justice*, 2012, 144 p.
- REA A. (sous la direction de), *La problématique des personnes sans-abri en Région de Bruxelles-Capitale*, ULB/Institut de Sociologie/GERME, janvier 2000, 4 tomes.
- THALINEAU A., *Etre femmes à la rue*, in Femmes et Villes, collection Perspectives "Villes et Territoires", n°8, Presses Universitaires François Rabelais, 2004, pp.113-122
- VIDAL-NAQUET P.-A., *Les femmes sdf dans le système assistanciel*, in Les SDF, visibles, proches, citoyens, sous la direction de Danielle Ballet, PUF, 2005, pp.167-178
- WAGENER M., *Trajectoires de monoparentalité à Bruxelles: les femmes face aux épreuves de la parentalité*, thèse présentée en vue de l'obtention du titre de docteur en sciences sociales et politiques, CriDIS, octobre 2013, 552 p.
- De laatste jaarverslagen (2012-2013) van Source, Talita, Open Deur, Centre de Prévention des Violences Conjugales et familiales, Rue Verte, de Relais, Samusocial, Hoeksteen, Centrum Ariane, Chèvrefeuille, Maison de la Mère et de l'enfant.

Bijlagen

Het schema van de interviews met vrouwen in de onthaalhuizen

Praktische aspecten

- ▶ Welk onthaaltehuis?
- ▶ Leeftijd?
- ▶ alleen of met kinderen?

Vroeger

- ▶ Hoe heeft u dit onthaaltehuis gevonden?
Wie heeft u hierbij geholpen?
Was het moeilijk om toegang te krijgen?
- ▶ Is het de eerste keer dat u alleen bent (met uw kinderen)?
Hoe bent u in deze situatie terechtgekomen, denkt u?
- ▶ Wat was uw situatie vooraleer naar het onthaaltehuis te komen?
Waar, met wie en hoe leefde u vroeger?
- ▶ Hoe had u deze situatie kunnen vermijden?
Wie had u kunnen verwittigen?
Door wie/wat had u geholpen kunnen worden?
Op welk gebied (vrienden, familie, diensten)?

Nu

- ▶ Sinds wanneer bent u in het onthaaltehuis?
- ▶ Hoe verloopt uw verblijf?
- ▶ Hoe voelt u zich in het tehuis?
- ▶ Wat is hier gemakkelijk / moeilijk voor u?
- ▶ Wat zijn de dagelijkse gevolgen van uw verblijf in het onthaaltehuis?
- ▶ Welke verwachtingen ten opzichte van de dienst?
Krijgt u er de nodige hulp?
Wat ontbreekt er?
- ▶ Hoe gaat u om met de andere hulpzoekers?
Met de welzijnswerkers?
- ▶ Kent u andere diensten?
- ▶ Toegankelijkheid OCMW, lokale diensten?
- ▶ Hoe verlopen de stappen die u heeft ondernomen?
- ▶ Wat zijn uw financiële middelen?

Morgen

- ▶ Hoe denkt u het onthaaltehuis te kunnen verlaten?
- ▶ Hoe ziet u uw toekomstige woning?
- ▶ Denkt u eraan om naar uw partner terug te keren? In uw wijk?
- ▶ Klaar? Hoe? Wat te doen om er te geraken?
- ▶ Hoe denkt u uw leven te organiseren, in 1 jaar, 5 jaar?
(familie, werk, huisvesting, enz.)

Lijst van afkortingen

ACT	Assertive Community Treatment
ADS	Algemene Directie Statistiek
AMA	Fédération des Maisons d'Accueil et des Services d'Aide aux Sans-Abri
BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
BJ	Bijzondere Jeugdzorg
CAW	Centrum voor Algemeen Welzijn
CR	Centrale Registratie
EMA	Equipes Mobiles d'Aide
ETHOS	European Typology On Homelessness and Housing Exclusion
FEANTSA	Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans abris
GGC	Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
IGO	Inkomensgarantie voor Ouderen
K&G	Kind en Gezin
MIPES	Mission d'information sur la pauvreté et l'exclusion sociale en Ile-de-France
OCMW	Openbaar Centrum Maatschappelijk Welzijn
SMES	Santé Mentale et Exclusion Sociale
SVK	Sociaal Verhuurkantoor

ETHOS-Typologie (zie volgende pagina)

ETHOS – Europese typologie over thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van wonen

Thuisloosheid is één van de grote sociale problemen waar de Europese Unie met haar 'strategie voor sociale bescherming en inclusie' werk van wil maken. Het voorkomen van thuisloosheid of de herhuisvesting van thuislozen kan enkel als we een begrip hebben van de trajecten die thuislozen gaan en de processen die tot thuisloosheid leiden. We hebben dus een breed begrip van thuisloosheid nodig. FEANTSA (Europese Federatie van Organisaties die met thuisloze mensen werken) heeft een typologie van thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van huisvesting ontwikkeld, genaamd ETHOS. De Ethos typologie gaat er van uit dat een '(t)huis' op drie conceptuele domeinen bestaat, en de afwezigheid hiervan betekent dus thuisloosheid. Een (t)huis hebben betekent: een voldoende huisvesting (of ruimte) hebben voor een

persoon en zijn/haar gezin die hun eigen is (het fysieke domein); de mogelijkheid hebben hier hun privacy te bewaken maar ook sociale relaties uit te bouwen (het sociale domein) en een wettelijke aansprakelijkheid kunnen maken op deze ruimte (het wettelijke domein). Dit leidt tot de vier hoofdcategorieën: dakloosheid, thuisloosheid, onzekere huisvesting en onvoldoende huisvesting, die allemaal begrepen kunnen worden als het niet hebben van een (t)huis. ETHOS classificeert dus mensen die thuisloos zijn volgens hun woonsituatie. Deze conceptuele categorieën worden verder verdeeld in 13 operationele categorieën die voor beleidsdoelinden kunnen gebruikt worden, bijvoorbeeld om thuisloosheid te kwantificeren en in beeld te brengen, en dus om beleidsmaatregelen te nemen en daarna te evalueren.

	Operationele categorie	Leefsituatie	Definitie
Conceptuele categorie	DAKLOOS	1 In openbare ruimte leven (geen vaste verblijfplaats)	1.1 Openbare ruimte of open lucht Leven op de straat en in openbare ruimte, zonder vaste verblijfplaats.
		2 Mensen in nachtopvang	2.1 Laagdrempelige opvang (direct toegankelijk) Mensen zonder vaste verblijfplaats die gebruik maken van de nachtopvang, laagdrempelige opvang, korte duur
	THUISLOOS	3 Mensen in opvang voor thuislozen	3.1 Opvangcentrum halflange termijn Opvang voor kortdurend verblijf
			3.2 Tijdelijke huisvesting Tijdelijke huisvesting (geen vastgestelde tijdslimiet)
			3.3 Huisvesting als overbruggingsperiode Tijdelijke huisvesting (vastgestelde overbruggingsperiode) bv. OCMW
		4 Mensen in vrouwenopvang	4.1 Vluchthuizen Vrouwenopvang Opvang voor vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld
		5 Mensen in opvang voor asielzoekers en immigranten	5.1 Asielzoekerscentrum Gesloten asielcentra of tijdelijke opvang door hun verblijfsstatus
	5.2 Pensioen voor seizoenarbeiders		
	6 Mensen die binnenkort uit een instelling komen	6.1 Penitentiaire inrichting Geen huisvesting beschikbaar vóór vrijlating	
		6.2 Medische instellingen (inclusief afkickcentra, psychiatrische ziekenhuizen) Geen huisvesting beschikbaar vóór vrijlating	
	7 Begeleid wonen	6.3 Jeugdinstanties Blijven langer door gebrek aan huisvesting	
		7.1 Zorgwonen voor oudere daklozen Begeleid wonen voor ouderen in groepswooning	
	7.2 Begeleid wonen voor mensen die dakloos zijn geweest Begeleid wonen voor individuen		
INSTABIELE HUIJVESTING	8 Mensen zonder een huurcontract	8.1 Tijdelijk bij familie of vrienden Leven in tijdelijk conventionele huisvesting bij familie of vrienden (niet uit vrije keuze)	
		8.2 Zonder formeel huurcontract Gebruiken van een woning zonder formeel huurcontract (niet kraken)	
		8.3 Illegale bezetting van terrein Bezetten van terrein zonder wettelijke rechten	
9 Mensen die uit hun huis worden gezet	9.1 Uitgevoerd dwangbevel (huurhuis) Wanneer procedures voor uithuiszetting in gang gezet zijn		
	9.2 Terugname bevel (koophuis) Wanneer de hypotheekverstrekker het huis in beslag mag nemen wegens niet aflossing woningkrediet		
10 Mensen die leven onder dreiging van huiselijk/familiaal geweld	10.1 Gemeld bij politie Wanneer de politie actie onderneemt om veiligheid voor slachtoffers van huiselijk geweld te garanderen		
	11 Mensen in tijdelijke / niet conventionele woningen	11.1 Camper / caravan Niet bedoeld als standaard woonplaats (bv. Roma, zigeuners, woonwagenbewoners, campingbewoners)	
11.2 Niet conventionele woonruimte Tijdelijke schuilplaats (kraken)			
11.3 Tijdelijke aard Illegale bezetting van een terrein/gebouw (kraken)			
12 Mensen in ongeschikte huisvesting	12.1 Woning ongeschikt voor bewoning Woonruimte die ongeschikt is verklaard voor bewoning		
13 Mensen die wonen in een extreem overbevolkt gebouw	13.1 Hoogste nationale norm van overbevolking Bepaald als het overschrijden van de nationale of regionale dichtheidsnorm voor oppervlakte of bruikbare kamers, huisesmelkerij		

FEANTSA is supported financially by the European Commission. The views expressed herein are those of the author(s) and the Commission is not responsible for any use that may be made of the information contained herein.

FEANTSA European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL
Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri AISBL

BE(NL)

194, Chaussée de Louvain ■ 1210 Brussels ■ Belgium ■ Tel.: +32 2 538 66 69 ■ Fax: +32 2 539 41 74 ■ ethos@feantsa.org ■ www.feantsa.org

Erkende opvangplaatsen in onthaalhuizen en centra voor dringend onthaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (2014)

Alleen mannen	Onthaal- tehuizen	COCOF				GGC		VG		Totaal	
		Home Baudouin	La maison d'accueil Les Petits Riens	Foyer Georges Motte	Ilot locquenghien	Open Deur	Talita	Legier des Heilis Foyer	Vrienden van het huizeke		
		69	120	77	22			73		372	
								11			
										353	
Alleen vrouwen (met of zonder kind)	Onthaal- tehuizen	Centre de Prévention des Violences Conjugales et Familiales	24		22			43			
		Chant d'oiseau	24		22						
		Chevrefeuille	40								
		Home Victor du Pré	74								
		Maison de la mère et de l'enfant	40								
		La maison Rue Verte	30								
		Accueil Montfort	34								
		Les trois pomniers	40	De relais	53	Albatros	30				
		Source	34	Haard en Vrede	23						
		@home	15	L'Escalé	30						
Vrouwen/ mannen (met of zonder kind)	Onthaal- tehuizen			Pag-Asa	35						
				Hoeksteen	48						
				L'Ilot 160	22						
Totaal	Crisis en noodopvang- centra			Samusocial	110						
				Centre Ariane	35						
										157	1200